

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

કેરળ રાજ્ય

વિરુદ્ધ

કે. અજિત અને અન્ય.

(૨૦૨૧ ની ફોજદારી અપીલ નંબર ૬૯૭)

જુલાઈ ૨૮, ૨૦૨૧

[ડૉ. ધનંજય વાય ચંદ્રચુડ, એમ. આર. શાહ ન્યાયમૂર્તિ શ્રી]

ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા, ૧૯૭૩:

કલમ ૩૨૧-કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી-પ્રતિવાદીઓ-ધારાસભ્યોએ કથિત રીતે અધ્યક્ષના મંચ પર બેસીને બજેટ રજૂ કરવામાં વિશેષ પાડ્યો હતો અને ફર્નિચર અને ચીજવસ્તુઓને નુકસાન પહોંચાડ્યું હતું, જેનાથી ભારે નુકસાન થયું હતું- આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૪ સાથે વાંચીને કલમ ૪૪૭ અને ૪૨૭ અને જાહેર સંપત્તિ નુકસાન નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૪ની કલમ ૩ (૧) હેઠળ

કાયદાકીય સચિવના આદેશ પર ફોજદારી કેસ નોંધાયેલ -મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ-સી. જે. એમ. દ્વારા કલમ ૧૭૩ સી. આર. પી. સી. હેઠળ અંતિમ અહેવાલ રજૂ કરવા પર સંજ્ઞાન લેવું-સરકારી વકીલ દ્વારા કલમ ૩૨૧ હેઠળ પ્રતિવાદીઓ સામે કેસ પાછો ખેંચવાની મંજૂરી માંગતી અરજી - સીજેએમએ સરકારી વકીલને કલમ ૩૨૧ હેઠળ પ્રતિવાદીઓની કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની પરવાનગી આપવાનો ઇનકાર કર્યો-ઉચ્ચ અદાલતે આદેશને સમર્થન આપ્યું- અપીલ પર, જણાવ્યું:વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ દેશના સામાન્ય કાયદાઓમાંથી મુક્તિ મેળવવાનો દાવો કરવા માટે પ્રવેશદ્વાર નથી, ખાસ કરીને ફોજદારી કાયદો જે દરેક નાગરિકની કાર્યવાહીનું સંચાલન કરે છે-ફોજદારી કાયદાના અમલમાંથી મુક્તિ મેળવવાનો દાવો કરવો એ વિશ્વાસઘાત છે જે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓને કાયદાના નિર્માતાઓ અને નિર્માતાઓ તરીકે પ્રભાવિત કરે છે-પાછી ખેંચવાની અરજી કલમ ૧૯૪ માં સમાવિષ્ટ બંધારણીય જોગવાઈઓની મૂળભૂત ગેરમાન્યતા પર આધારિત છે-સભ્યો દ્વારા બજેટની રજૂઆત સામે પોતાનો વિરોધ નોંધાવવા માટે ગૃહની અંદર જાહેર સંપત્તિના વિનાશનું કથિત કાર્ય તેમના કાયદાકીય કાર્યોનો ઉપયોગ કરવા માટે જરૂરી ગણી શકાય નહીં, ન તો તેની બરાબરી કરી શકાય. વિધાનસભામાં વાણી સ્વાતંત્ર્ય સાથે, આમ, બંધારણ હેઠળ બાંધધરીકૃત વિશેષાધિકારો દ્વારા આવરી લેવામાં આવતું નથી-કાર્યવાહીને પાછી ખેંચવાની મંજૂરી આપવી એ ફક્ત દર્શાવે છે કે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓને ફોજદારી કાયદાના આદેશમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે-આમ, સીજેએમ અને હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોને સમર્થન

આપવામાં આવે છે-જાહેર સંપત્તિ નુકસાન નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૪.

કલમ ૩૨૧-કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી-કલમ ૩૨૧ હેઠળ સરકારી વકીલ દ્વારા સત્તાનો ઉપયોગ-મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ-સામાન્ય સિદ્ધાંતો-કાયદા ના સિદ્ધાંત.

કલમ ૩૨૧-ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ અને હાઈકોર્ટ દ્વારા ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતા ની કલમ ૩૨૧ હેઠળ સરકારી વકીલ દ્વારા પાછી ખેંચવા માટેની અરજીને નકારી કાઢવા સંબંધિત બાબત-એવી દલીલ કે આ ઘટનાનું વીડિયો રેકોર્ડિંગ સ્પીકરની પરવાનગી વિના વિધાનસભાના ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડ રૂમમાંથી મેળવવામાં આવ્યું હતું; અને વીડિયો રેકોર્ડિંગમાં પુરાવાની સ્વીકાર્યતા માટે જરૂરી પ્રમાણપત્રનો અભાવ છે-ઠરાવેલ પુરાવાની સ્વીકાર્યતા, ગેરહાજર પ્રમાણપત્રો વગેરેના પ્રશ્નોની સુનાવણીના તબક્કા દરમિયાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ચુકાદો આપવામાં આવે છે-કલમ ૩૨૧ હેઠળની અરજીમાં આ કોર્ટની ફરજ નથી કે તે પુરાવા મુદ્દાઓ પર ચુકાદો આપે અને પુરાવાની સ્વીકાર્યતા અથવા પર્યાપ્તતાની તપાસ કરે-પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨-કલમ ૬૫ બી.

કલમ ૧૯૭ (૧)-આરોપી-ધારાસભ્યો સામે કાર્યવાહી માટે સ્પીકરની મંજૂરી-જરૂરીયાતો-હાથ ધરવામાં આવી:ગુના માટે ચોક્કસ અથવા વર્ગ માટે વિશિષ્ટ ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે સ્પીકરની મંજૂરીની બાંહેધરી આપતી કોઈ

જોગવાઈઓ નથી-આમ, તથ્યો પર, આરોપી સામે કાર્યવાહી મંજૂરીના અભાવે દૂષિત થતી નથી.

ભારતનું બંધારણ:

કલમ ૧૦૫ અને ૧૯૪-સંસદ સભ્યો અને ધારાસભ્યોના વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ-અર્થઘટન-તેનો અવકાશ-સમજાવાયેલ.

કલમ ૧૯૪-વિધાનસભા અને તેના સભ્યો અને સમિતિઓની સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો, વગેરે-સંસદીય કાર્યવાહી-ગૃહની કાર્યવાહીના પ્રકાશનમાંથી મુક્તિ-યોજાયેલી:સંસદીય કાર્યવાહીમાં ગૃહની અંદરની તમામ પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ થતો નથી-તે ગૃહમાં ભાગ લેવા અને ચર્ચા કરવા માટે તેમની સત્તાવાર ક્ષમતામાં સભ્યોના આવશ્યક કાર્યો સુધી મર્યાદિત છે-વિનાશ અને તોડફોડની કાર્યવાહી વાણી સ્વાતંત્ર્યની અભિવ્યક્તિ નથી અને તેને વિધાનસભાની કાર્યવાહી તરીકે ગણી શકાય નહીં-આમ, આ ઘટનાનું વીડિયો રેકોર્ડિંગ વિધાનસભાની "કાર્યવાહી" ન હતી, જે કલમ ૧૯૪ (૨) હેઠળ કાનૂની કાર્યવાહીથી સુરક્ષિત રહેશે.

કલમ ૧૩૬-ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ અને હાઈકોર્ટ દ્વારા કલમ ૩૨૧ સીઆરપીસી હેઠળ સરકારી વકીલ દ્વારા પાછી ખેંચવા માટેની અરજીને નકારી

કાઢવાની બાબત હેઠળનો અધિકારક્ષેત્ર-જેની સાથે દખલગીરી કરવામાં આવી હતી:કોર્ટ આ પ્રકારના કેસની હકીકતો અને પુરાવાઓની ફરતી તપાસ શરૂ ન કરે-જ્યારે તારણો સ્પષ્ટ ભૂલ અથવા વિકૃતિથી પીડાય છે ત્યારે હસ્તક્ષેપની ખાતરી આપવામાં આવે છે.

સંસદીય વિશેષાધિકાર:યુનાઈટેડ કિંગડમમાં હાઉસ ઓફ કોમન્સના સભ્યો દ્વારા માણવામાં આવતા વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓની પ્રકૃતિ-વિવિધ તબક્કાઓ દ્વારા ઉત્ક્રાંતિ-ન્યાયશાસ્ત્ર વિકાસ-ચર્ચા.

અરજીઓ ફગાવી દેતા કોર્ટે

પકડી રાખો:૧. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૩૨૧ હેઠળ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા પર જે સિદ્ધાંતો બહાર આવે છે તે છે:

(i) કલમ ૩૨૧ સરકારી વકીલને કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરવાનો નિર્ણય સોંપે છે પરંતુ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે અદાલતની સંમતિ જરૂરી છે;

((૨) સરકારી વકીલ માત્ર પુરાવાની અછતને આધારે જ નહીં પરંતુ જાહેર ન્યાયના વ્યાપક ઉદ્દેશોને આગળ વધારવા માટે પણ કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરી શકે છે.

((૩) સરકારી વકીલે ફરિયાદી પક્ષમાંથી પીછેહઠ કરવા માટે અદાલતની સંમતિ મેળવતા પહેલા સ્વતંત્ર અભિપ્રાય ઘડવો જોઈએ;

(૪) સરકાર તરફથી પહેલ કરવામાં આવી છે તે માત્ર હકીકત પાછી ખેંચવાની અરજીને દૂષિત નહીં કરે, પરંતુ અદાલતે પાછી ખેંચવાના કારણોને બહાર કાઢવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ જેથી સરકારી વકીલને ખાતરી થાય કે સારા અને સંબંધિત કારણોસર કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી જરૂરી છે.

(વ) પાછી ખેંચી લેવા માટે તેની સંમતિ આપવી કે નહીં તે નક્કી કરવામાં, અદાલત ન્યાયિક કાર્ય કરે છે પરંતુ તેને પ્રકૃતિમાં નિરીક્ષણ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યું છે.તેની સંમતિ આપવી કે નહીં તે નક્કી કરતા પહેલા કોર્ટને સંતોષ થવો જોઈએ કે:

((ક) સરકારી વકીલના કાર્યનો અયોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી અથવા તે ગેરકાયદેસર કારણો અથવા હેતુઓ માટે ન્યાયના સામાન્ય માર્ગમાં દખલ કરવાનો પ્રયાસ નથી;

(ખી) અરજી સદ્ભાવનાથી કરવામાં આવી છે, જાહેર નીતિ અને ન્યાયના હિતમાં, અને કાયદાની પ્રક્રિયાને નિષ્ફળ બનાવવા અથવા અવરોધવા માટે

નહીં;

(સી) અરજીમાં આવી અનિયમિતતાઓ અથવા ગેરકાયદેસરતાઓનો ભોગ બનવું પડતું નથી જે જો સંમતિ આપવામાં આવે તો સ્પષ્ટ અન્યાયનું કારણ બને;

(ડી) સંમતિની મંજૂરી ન્યાયના વહીવટને ઉપ-સેવા આપે છે; અને

(ઈ) કાયદાના સમર્થન સાથે જોડાયેલા કોઈ અન્ય હેતુ સાથે પરવાનગી માંગવામાં આવી નથી, જેને જાળવવાની સરકારી વકીલની ફરજ છે;

(vi) ફરિયાદી પક્ષની પીછેહઠ ન્યાયના વહીવટને આધાર આપે છે કે કેમ તે નક્કી કરતી વખતે, અદાલત ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા અને જાહેર જીવન પર તેની અસરની તપાસ કરવામાં ન્યાયી ગણાશે, ખાસ કરીને જ્યાં જાહેર ભંડોળ અને જાહેર ટ્રસ્ટની કામગીરીને લગતી બાબતો સામેલ હોય; અને

(vii) એવી પરિસ્થિતિમાં કે જ્યાં ટ્રાયલ જજ અને રીવિઝનલ કોર્ટ બંને સંમતિ આપવા અથવા નકારવા માટે સંમત થયા હોય, ત્યારે આ કોર્ટ બંધારણની કલમ ૧૩૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે સહવર્તી તારણોને ખતેલ પહોંચાડતા પહેલા સાવધાની રાખશે. અદાલત આ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ સાથે

જોડાયેલા સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ કરીને એવા કેસમાં દખલ કરી શકે છે કે જ્યાં સંમતિ આપવી કે નહીં તે નક્કી કરવામાં ટ્રાયલ જજ અથવા હાઈકોર્ટના સાચા સિદ્ધાંતોને લાગુ કરવામાં નિષ્ફળતા રહી હોય.[પેરા ૨૩] [૮૧૧-E-H; ૮૧૨-A-H]

શીઓનાનંદન પાસવાન વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય. (૧૯૮૭) ૧ એસસીસી ૨૮૮:[૧૯૮૭] ૧ એસસીઆર ૭૦૨-અનુસરવામાં આવ્યું.

બિહાર રાજ્ય વિ. રામ નરેશ પાંડે અને અબ્ર. AIR ૧૯૫૭ SC ૩૮૯:[૧૯૫૭] એસ. સી. આર. ૨૭૯; એમ. એન. શંકરનારાયણ નાયર વિરુદ્ધ પી. વી. બાલકૃષ્ણણ (૧૯૭૨) ૧ એસ. સી. સી. ૩૧૮:[૧૯૭૨] ૨ એસ. સી. આર. ૫૯૯; રાજેન્દ્ર કુમાર જૈન વિરુદ્ધ વિશેષ પોલીસ સ્થાપના અને અન્ય દ્વારા રાજ્ય. (૧૯૮૦) ૩ એસસીસી ૪૩૫:[૧૯૮૦] ૩ એસસીઆર ૯૮૨; ચર્નેની રાજા રામચંદર વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય. (૨૦૦૯) ૧૫ એસસીસી ૬૦૪:[૨૦૦૯] ૧૨ એસસીઆર ૪૯૪; બૈરામ મુરલીધર વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય (૨૦૧૪) ૧૦ એસસીસી ૩૮૦:[૨૦૧૪] ૮ એસસીઆર ૩૨૮-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૨.૧ બંધારણની કલમ ૧૦૫ અને ૧૯૪ અનુક્રમે સંસદ સભ્યો અને ધારાસભ્યોના વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ માટે સમાન શરતો પૂરી પાડે છે.

[પરિચ્છેદ ૨૪] [૮૧૩-એ-બી]

૨.૨ કલમ ૧૯૪ની કલમ ૧ દરેક રાજ્યની વિધાનસભામાં વાણી સ્વાતંત્ર્યને માન્યતા આપે છે.જો કે, કલમ ૧ દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત સ્વતંત્રતા બંધારણની જોગવાઈઓ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓની પ્રક્રિયાને નિયંત્રિત કરતા સ્થાયી આદેશોને આધિન છે.કલમ ૨ પ્રતિરક્ષાના નિયમનો ઉલ્લેખ કરે છે જે વિધાનસભાના સભ્યને વિધાનસભામાં અથવા વિધાનસભાની કોઈપણ સમિતિમાં "જે કંઈપણ કહેવામાં આવ્યું હોય અથવા મત આપવામાં આવ્યો હોય તેના સંદર્ભમાં" કોઈપણ અદાલતમાં કાર્યવાહીથી રક્ષણ આપે છે.વધુમાં તે ગૃહ દ્વારા અથવા તેની સત્તા હેઠળ અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહીના પ્રકાશન માટેની કોઈપણ જવાબદારી સામે રક્ષણ પૂરું પાડે છે.વધુમાં, કલમ ૧૯૪ ની કલમ ૩ પૂરી પાડે છે કે અન્ય બાબતોમાં વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ કાયદા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે.કાયદા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત ન થાય ત્યાં સુધી-હાલમાં આ વિષય પર કોઈ કાયદો નથી-ગૃહ અને તેની સમિતિઓના સભ્યોના વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ બંધારણના જઝમા સુધારાની કલમ ૨૬ અમલમાં આવી તે પહેલાં અસ્તિત્વમાં હતી તેવી જ રહેશે.કલમ ૪ મુજબ, જેમને ગૃહ અથવા તેની સમિતિઓની કાર્યવાહીમાં બોલવાનો અને ભાગ લેવાનો અધિકાર છે તેમને પણ વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ આપવામાં આવે છે.[પેરા ૨૫] [૮૧૩-G-H; ૮૧૪-A-C]

૨.૩ બંધારણને અપનાવવામાં આવ્યું તે સમયે, કલમ ૧૯૪ની કલમ ૩માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે રાજ્યના વિધાનમંડળના ગૃહ (અને તેના સભ્યો અને સમિતિઓ) ના વિશેષાધિકારો, મુક્તિઓ અને સત્તાઓ કાયદા દ્વારા સમયાંતરે વિધાનમંડળ દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે તેવી જ રહેશે અને આમ વ્યાખ્યાયિત ન થાય ત્યાં સુધી, બંધારણની શરૂઆત વખતે યુનાઇટેડ કિંગડમની સંસદના હાઉસ ઓફ કોમન્સની રહેશે. બંધારણના ૪૨મા સુધારાની કલમ ૩૪ દ્વારા, કલમ ૧૯૪ની કલમ (૩) માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમાં એક અસ્થાયી જોગવાઈનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો, જે હેઠળ જ્યાં સુધી કોઈ રાજ્યની વિધાનસભાના ગૃહની (અને સભ્યો અને તેની સમિતિઓની) સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓને વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે બ્રિટિશ હાઉસ ઓફ કોમન્સની રહેશે અને દરેક ગૃહના વિશેષાધિકારો એવા હશે જે આવા ગૃહ દ્વારા સમયાંતરે વિકસાવવામાં આવે. જો કે, બંધારણ (૪૨મો) સુધારા અધિનિયમ ૧૯૭૬ની કલમ ૧ (૨) હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડીને કલમ ૩૪ અમલમાં મૂકવામાં આવી ન હતી. આખરે, કલમ (૩) ને તેના વર્તમાન સ્વરૂપમાં ૨૦ જૂન ૧૯૭૮થી બંધારણ (૪૪મો) સુધારા અધિનિયમ ૧૯૭૮ની કલમ ૨૬ દ્વારા બદલવામાં આવી હતી. કલમ (૩) ની હાલની સ્થિતિ એ છે કે: રાજ્ય વિધાનમંડળના ગૃહ અને સભ્યો અને સમિતિઓની સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓનો અંતિમ સ્રોત કાયદા દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે; જ્યાં સુધી આવો કાયદો ઘડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, ચાન્સ-ચોથો

સુધારો અધિનિયમ ૧૯૭૮ ની કલમ ૨૬ અમલમાં આવે તે પહેલાં જે સ્થિતિ હતી તે શાસન કરશે; અને વિધાનસભાના ગૃહ દ્વારા વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓના ઉત્ક્રાંતિની વિભાવનાને રજૂ કરતો બંધારણમાં સુધારો ક્યારેય અમલમાં આવ્યો નથી અને હવે તે કાઢી નાખવામાં આવે છે.બંધારણની કલમ ૧૯૪ (૩) અનુસાર, સંસદે હજુ સંસદીય વિશેષાધિકારોના વિષય પર કાયદો ઘડવાનો બાકી હોવાથી, ધારાસભ્યોને એવા વિશેષાધિકારો પ્રાપ્ત થશે જે બંધારણના અમલીકરણ સમયે હાઉસ ઓફ કોમન્સના સભ્યો પાસે હતા. [પરિચ્છેદ ૨૬,૨૮] [૮૧૪-C-G; ૮૧૭-C]

૨.૪ તે સ્પષ્ટ છે કે ગૃહની હદમાં ફોજદારી ગુનો કરનાર વ્યક્તિ સંપૂર્ણ વિશેષાધિકાર ધરાવતી નથી.તેના બદલે, તેની પાસે લાયકાત ધરાવતો વિશેષાધિકાર હશે, અને જો કાર્યવાહી ગૃહમાં સભ્યની અસરકારક ભાગીદારી સાથે જોડાણ ધરાવે તો જ તેને મુક્તિ પ્રાપ્ત થશે.[પેરા ૩૨] [૮૧૮-F-G]

આર વિરુદ્ધ એલિયટ, હોલ્સ અને વેલેન્ટાઈન (૧૬૨૯) ૩ સેન્ટ ટ્ર ૨૯૨-૩૩૬; રાજા રામ પાલ વિરુદ્ધ માનનીય અધ્યક્ષ, લોકસભા (૨૦૦૭) ૩ SCC ૧૮૪:[૨૦૦૭] ૧ એસસીઆર ૩૧૭; બ્રેડલોફ વિ. ગોસેટ [૧૮૮૪] ૯ ડબ્લ્યુએચસી ૧ (ક્યૂબી); આર વિ. ચેટર અને અન્ય [૨૦૧૦] યુકેએસસી ૫૨-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

એર્લિકન મે, પાર્લામેન્ટરી પ્રેક્ટિસ, પ્રકરણ ૧૭, પાનું ૨૮૧ (૨૪મી
આવૃત્તિ, લેક્સિસ નેક્સિસ, ૨૦૧૧); સર એડવર્ડ કોક, ધ ઇન્સ્ટિટ્યુટ
ઓફ ધ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડનો ચોથો ભાગ ૧૪ (૧૭૯૭)–નો ઉલ્લેખ.

૩. જ્યારે પણ કલમ ૧૦૫ (૩) અથવા કલમ ૧૯૪ (૩) ના સંદર્ભમાં
વિશેષાધિકાર અથવા પ્રતિરક્ષાનો દાવો કરવામાં આવે છે, ત્યારે અદાલતને તે
નક્કી કરવાની સત્તા અને અધિકારક્ષેત્ર સોંપવામાં આવે છે કે દાવો બંધારણીય
જોગવાઈના આધારે ટકાઉ છે કે કેમ. ન તો સંસદ કે ન તો ભારતમાં રાજ્ય
વિધાનસભાઓ "સ્વ-રચના અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો હાઉસ ઓફ
કોમન્સ અથવા યુકે દ્વારા દાવો કરવામાં આવેલી રીતે તેમના પોતાના બંધારણનું
નિયમન કરવાની સત્તા" નો દાવો કરી શકે છે. તેથી આ નિર્ણય ભારતમાં
બંધારણીય સર્વોચ્ચતાના સિદ્ધાંત પર ભાર મૂકે છે જે યુકેમાં સંસદીય
સર્વોચ્ચતાથી અલગ છે. [પેરા ૪૨] [૮૨૪-G-H; ૮૨૫-AB]

રાજા રામ પાલ વિરુદ્ધ માનનીય અધ્યક્ષ, લોકસભા (૨૦૦૭) ૩
એસસીસી ૧૮૪:[૨૦૦૭] ૧ એસ. સી. આર. ૩૧૭-અનુસરવામાં
આવ્યું.

પી. વી. નરસિમ્હા રાવ વિરુદ્ધ રાજ્ય (સી. બી. આઈ./એસ. પી. ઈ.)
વગેરે એ. આઈ. આર. ૧૯૯૮ એસ. સી. ૨૧૨૦:[૧૯૯૮] ૨

એસસીઆર ૮૭૦; લોકાયુક્તા, ન્યાયમૂર્તિ રિપુસુદન દયાલ (નિવૃત્ત)
અને અન્ય વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય. (૨૦૧૪) ૪ એસસીસી
૪૭૩:[૨૦૧૪] ૩ એસસીઆર ૨૪૨-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૪. બંધારણની કલમ ૧૩૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને કાર્યનો સંપર્ક કરતી વખતે, અદાલતે એ સાવચેતીને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ જે શીઓનાનંદન પાસવાના કેસમાં બંધારણીય બેન્ચના નિર્ણયમાં બહુમતીના નિર્ણયમાં વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.અદાલતે નોંધ્યું હતું કે "આ અદાલતની જાહેર નીતિ હતી કે આ પ્રકારના કેસની હકીકતો અને પુરાવાઓની ઝીણવટભરી તપાસ શરૂ ન કરવી", ખાસ કરીને કારણ કે ગુણ અથવા તથ્યો અને પુરાવા પરનું કોઈપણ નિરીક્ષણ સુનાવણીમાં પક્ષકારો માટે ગંભીર પૂર્વગ્રહનું કારણ બનશે.તેથી, વકીલની રજૂઆતોનો સંપર્ક કરતી વખતે, સાવચેતી અને ચેતવણી સાથે શરૂઆત કરવી જરૂરી છે કે તેનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે અદાલતે કલમ ૧૩૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદાઓને પાર ન કરવી જોઈએ.સીજેએમ અને હાઈકોર્ટ બંને એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા છે કે કલમ ૩૨૧ હેઠળ સરકારી વકીલ દ્વારા પાછી ખેંચવાની અરજીને મંજૂરી આપવી જોઈએ નહીં.મુદ્દો એ છે કે શું આ તારણો સ્પષ્ટ ભૂલ અથવા વિકૃતિથી પીડાય છે જે આ અદાલત દ્વારા દખલગીરીની બાંધધરી આપે છે.[પેરા ૪૫] [૮૨૩-બી-એફ]

શીઓનાનંદન પાસવાન વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય. (૧૯૮૭) ૧

એસસીસી ૨૮૮:[૧૯૮૭] ૧ એસસીઆર ૭૦૨-અનુસરવામાં આવ્યું.

પ.૧ સીજેએમના નિર્ણયની પુષ્ટિ કરવા માટે હાઈકોર્ટના નિષ્કર્ષનું કાયદાના ચશ્માથી વિશ્લેષણ કરવું આવશ્યક છે કારણ કે તે બંધારણીય બેન્ચના ચુકાદા પહેલા અને પછીના ઘણા નિર્ણયોમાં અને અલબત્ત, શીઓનાનંદન પાસવાના કેસમાં નિર્ણયમાં સતત સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. બીજું પાસું જે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ તે એ છે કે ઉચ્ચ અદાલતે એ હકીકત સ્વીકારી છે કે પાછી ખેંચવાની અરજીને કોઈ દુર્ભાવનાપૂર્ણ કારણ આપી શકાય નહીં. તે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ કે શું આ એક એવી પરિસ્થિતિ છે કે જે કલમ ૩૨૧ હેઠળ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે પરવાનગી આપવા માટેની અરજીને મંજૂરી આપવામાં પરિણમી હોવી જોઈએ. કેસના આ પાસા પરનો મુદ્દો એ છે કે શું સદ્ભાવના ન હોવાનું તારણ અન્ય વિચારણાઓથી વંચિત કલમ ૩૨૧ હેઠળ અરજીને મંજૂરી આપવામાં પરિણમે છે, જે આવા નિર્ણયને આધાર આપે છે. [પરિચ્છેદ ૪૬] [૮૨૭-એ-સી]

શીઓનાનંદન પાસવાન વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય. (૧૯૮૭) ૧
એસસીસી ૨૮૮:[૧૯૮૭] ૧ એસસીઆર ૭૦૨-અનુસરવામાં આવ્યું.

પ.૨ જે વ્યક્તિઓને તાત્કાલિક કેસમાં એફ. આઈ. આર. માં આરોપી તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું છે તેઓ વિધાનસભામાં ધારાસભ્યો તરીકે જવાબદાર ચૂંટાયેલા

હોદ્દા પર હતા.અન્ય કોઈપણ નાગરિકની જેમ જ, તેઓ ફોજદારી કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત કાયદેસર વર્તણૂકની સીમાઓને આધિન છે.ચૂંટાયેલી વિધાનસભાનો કોઈ પણ સભ્ય ફોજદારી કાયદાના પ્રતિબંધોથી ઉપર ઊભા રહેવા માટે વિશેષાધિકાર અથવા પ્રતિરક્ષાનો દાવો કરી શકતો નથી, જે તમામ નાગરિકોને સમાન રીતે લાગુ પડે છે.પ્રિવેન્શન ઓફ ડેમેજ ટુ પબ્લિક પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૯૮૪નો હેતુ અને ઉદ્દેશ રમખાણો અને જાહેર વિરોધ દરમિયાન થયેલા વિનાશ અને નુકસાન સહિત (પરંતુ તે મર્યાદિત નહીં) તોડફોડ અને જાહેર સંપત્તિને નુકસાન પહોંચાડવાના કૃત્યોને રોકવાનો હતો.[પેરા ૫૨] [૮૩૧-ઈ-જી]

રી:જાહેર અને ખાનગી મિલકતોનો નાશ ૨૦૦૯ પ SCC ૨૧૨:[૨૦૦૯] ૬ એસસીઆર ૪૩૯; કોડુંગધુર ફિલ્મ સોસાયટી અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૨૦૧૮ ૧૦ એસસીસી ૭૧૩:[૨૦૧૮] ૧૨ એસસીઆર ૬૯૫-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૫.૩ વિપક્ષ સહિત વિધાનસભાના સભ્યને વિધાનસભામાં વિરોધ કરવાનો અધિકાર છે.આવું કરવાનો અધિકાર સંસદમાં તેની અરજીમાં કલમ ૧૦૫ (૧) અને રાજ્ય વિધાનસભાઓમાં તેની અરજીમાં કલમ ૧૯૪ (૧) માં ગર્ભિત છે.આ બંને કલમોની પ્રથમ કલમોમાં એક આદેશ છે કે સંસદમાં અને દરેક રાજ્યની વિધાનસભામાં "વાણી સ્વાતંત્ર્ય હશે".ત્યારબાદ, વાણીની સ્વતંત્રતા જે પ્રથમ કલમ દ્વારા સંરક્ષિત છે તે બંધારણની જોગવાઈઓ અને વિધાનસભાની પ્રક્રિયાને

નિયંત્રિત કરતા નિયમો અને સ્થાયી આદેશોને આધિન છે.બીજી કલમ વિધાનસભા અથવા કોઈપણ સમિતિમાં "કંઈપણ કહેવામાં આવ્યું અથવા કોઈપણ મત આપવામાં આવ્યો" ના સંદર્ભમાં "કોઈપણ અદાલતમાં કોઈપણ કાર્યવાહી" ની જવાબદારી સામે પ્રતિરક્ષા પ્રદાન કરે છે.વધુમાં, સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળના ગૃહ દ્વારા અથવા તેના અધિકાર હેઠળ કોઈ પણ અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહીના પ્રકાશનના સંદર્ભમાં કોઈ પણ વ્યક્તિ જવાબદાર રહેશે નહીં.કલમ ૧૯૪ની કલમ (૩) નો ઇતિહાસ, કારણ કે તે મૂળ રૂપે અસ્તિત્વમાં હતી, જેના હેઠળ સંસદના સભ્યો અને રાજ્ય વિધાનસભાઓની સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ તે હતી જેને બંધારણના અમલીકરણ પહેલાં તરત જ હાઉસ ઓફ કોમન્સના સભ્યો માટે માન્યતા આપવામાં આવી હતી.આ જોગવાઈને જરૂર મા સુધારા દ્વારા સુધારવાની માંગ કરવામાં આવી હતી અને આખરે જરૂર મા સુધારા દ્વારા તેમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાંથી તે તેનું વર્તમાન સ્વરૂપ મેળવે છે.તે સત્તાઓ, વિશેષાધિકાર અને મુક્તિઓને માન્યતા આપે છે કારણ કે તેઓ જરૂર મા સુધારાની કલમ ૨૬ના અમલીકરણ પહેલાં તરત જ ઊભા હતા.[પેરા ૫૩] [૮૩૧-G-H; ૮૩૨-A-D]

૫.૪ હાઉસ ઓફ કોમન્સના સભ્યો દ્વારા મેળવવામાં આવતા વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓના ઇતિહાસને શોધીને, એર્સિકન મે ચુકેમાં સ્થિતિનું વિવિધ તબક્કામાં સૈદ્ધાંતિક વિભાજન કરે છે.જો કે, હાઉસ ઓફ કોમન્સના સભ્યોના વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓમાંથી જે વિશિષ્ટ લક્ષણ ઉભરી આવે છે તે ફોજદારી

કાયદાના અમલીકરણમાંથી મુક્તિની ગેરહાજરી છે.[પેરા ૫૪] [૮૩૨-D-F]

૫.૫ આ ૫૯ માટે એક માન્ય તર્ક છે.વિધાનસભાના ચૂંટાયેલા સભ્યોને વિશેષાધિકારો અને મુક્તિ આપવાનો હેતુ તેમને અવરોધ, ભય અથવા પક્ષપાત વિના તેમના કાર્યો કરવા માટે સક્ષમ બનાવવાનો છે.સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાના સભ્યોએ જે હોદ્દાની શપથ લેવાની હોય તે માટે તેમને (૧) કાયદા દ્વારા સ્થાપિત ભારતના બંધારણ પ્રત્યે સાચો વિશ્વાસ અને નિષ્ઠા રાખવી; (૨) ભારતની સાર્વભૌમત્વ અને અખંડિતતાને જાળવી રાખવી; અને (૩) તેઓ જે ફરજ નિભાવવા જઈ રહ્યા છે તેનું નિષ્ઠાપૂર્વક પાલન કરવું જરૂરી છે.તે એક એવું વાતાવરણ ઊભું કરવા માટે છે જેમાં તેઓ તેમના કાર્યો કરી શકે અને તેમની ફરજો મુક્તપણે નિભાવી શકે જેથી બંધારણ વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓને માન્યતા આપે.આ વિશેષાધિકારો ધારાસભ્યના કાર્યોના નિર્વહન સાથે કાર્યાત્મક સંબંધ ધરાવે છે.તેઓ દરજ્જાની નિશાની નથી જે ધારાસભ્યોને અસમાન ૫૯ પર ઊભા કરે છે.તે મહત્વનું છે કે કલમ ૧૯ (૧) (એ) દરેક નાગરિકને વારસામાં મળેલા વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના અધિકારને સ્પષ્ટપણે માન્યતા આપે છે, તેમ છતાં કલમ ૧૦૫ (૧) અને ૧૯૪ (૧) બંને ભારપૂર્વક જણાવે છે કે સંસદમાં અને રાજ્યના વિધાનસભામાં "વાણીની સ્વતંત્રતા રહેશે".સારમાં, કલમ ૧૯ (૧) (એ) તમામ નાગરિકોમાં નિહિત વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના વ્યક્તિગત અધિકારને માન્યતા આપે છે.કલમ ૧૦૫ (૧) અને ૧૯૪ (૧) સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓમાં વાણી

સ્વાતંત્ર્ય વિશે વાત કરે છે અને તે સંદર્ભમાં આવશ્યકપણે એવા વાતાવરણના નિર્માણને આવરી લેવું જોઈએ જેમાં વાણી સ્વાતંત્ર્યનો ઉપયોગ તેમના પરિસરમાં થઈ શકે.સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓમાં વાણી સ્વાતંત્ર્યની માન્યતા એવી પરિસ્થિતિઓનું અસ્તિત્વ સુનિશ્ચિત કરવાની જરૂરિયાતને રેખાંકિત કરે છે જેમાં ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ તેમની ફરજો અને કાર્યો અસરકારક રીતે કરી શકે.તે ફરજો અને કાર્યો એ ફરજ અને વિશ્વાસની બાબત છે જે લોકો દ્વારા પસંદ કરાયેલા પ્રતિનિધિઓમાં વારસામાં મળતો અધિકાર છે.[પેરા ૫૫] [૮૩૨-F-H; ૮૩૩-A-D]

આર વિરુદ્ધ એલિયટ, હોલ્સ અને વેલેન્ટાઈન (૧૬૨૯) ૩ સેન્ટ ટીઆર ૨૯૨-૩૩૬; બ્રેડલોફ વિરુદ્ધ ગોસેટ [૧૮૮૪] ૬૬બ્લ્યુએચસી ૧ (ક્યૂબી); આર વિરુદ્ધ ચેટર અને અન્ય [૨૦૧૦] યુકેએસસી ૫૨-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૫.૬ વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ દેશના સામાન્ય કાયદાથી મુક્તિ મેળવવાનો દાવો કરવા માટેના પ્રવેશદ્વાર નથી, ખાસ કરીને આ કિસ્સામાં, ફોજદારી કાયદો જે દરેક નાગરિકની કાર્યવાહીને નિયંત્રિત કરે છે.ફોજદારી કાયદાના અમલીકરણમાંથી મુક્તિનો દાવો કરવો એ ટ્રસ્ટ સાથે દગો કરવો હશે જે કાયદાના નિર્માતાઓ અને નિર્માતાઓ તરીકે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓના પાત્ર પર પ્રભાવિત છે.કલમ ૩૨૧ હેઠળ પાછી ખેંચવાની અરજી સરકારી વકીલ દ્વારા જે આધાર પર

દાખલ કરવામાં આવી હતી તે કલમ ૧૯૪માં સમાવિષ્ટ બંધારણીય જોગવાઈઓની મૂળભૂત ગેરસમજણ પર આધારિત છે.સરકારી વકીલ વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓના અસ્તિત્વથી પ્રભાવિત થયા હોવાનું જણાય છે જે કાર્યવાહીના માર્ગમાં અવરોધ ઊભો કરશે.આવી સમજણ બંધારણીય જોગવાઈ સાથે દગો કરે છે અને એ ગેરમાન્યતા પર આગળ વધે છે કે વિધાનસભાના ચૂંટાયેલા સભ્યો ફોજદારી કાયદાના સામાન્ય અમલીકરણથી ઉપર છે.[પેરા ૫૬] [૮૩૩-D-G]

૫.૭ પી. વી. નરસિમ્હા રાવના કેસ પર એવી દલીલ કરવા માટે નિર્ભરતા કે ગૃહની અંદર પ્રતિવાદી-આરોપીની કાર્યવાહી 'વિરોધ' નું એક સ્વરૂપ હતું જે વાણી સ્વાતંત્ર્ય સાથે ગાઢ જોડાણ ધરાવે છે, અને તેથી, કલમ ૧૯૪ (૨) દ્વારા આવરી લેવામાં આવે છે તે અસંતોષકારક છે.પી. વી. નરસિમ્હા રાવના કેસમાં બહુમતીએ 'સંદર્ભમાં' શબ્દસમૂહના અર્થઘટન સાથે વ્યવહાર કર્યો અને તેને વ્યાપક મહત્વ આપ્યું.તે જ સમયે, બહુમતીએ અવલોકન કર્યું હતું કે અધિનિયમ અથવા ઘટના (જે તે કિસ્સામાં અવિશ્વાસના પ્રસ્તાવ પર પડેલા મતોના સંદર્ભમાં લાંચ લેવાનું કાર્ય હતું) અને વાણી અથવા મતદાનની સ્વતંત્રતા વચ્ચે જોડાણ હોવું જોઈએ, જે કલમ ૧૦૫ (૨) હેઠળ સંરક્ષિત સ્વતંત્રતા સાથે ગાઢ જોડાણ ધરાવે છે.જોકે, આ કેસ ગૃહના સભ્યોને આપવામાં આવેલા 'વાણી સ્વાતંત્ર્ય' ના વિશેષાધિકારની મર્યાદા સાથે વ્યવહાર કરતો ન હતો.આ અદાલતના ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે વિશેષાધિકારોની સામગ્રીની ઓળખ માટે કાયદો ઘડ્યો

તે લોકાયુક્તા, ન્યાયમૂર્તિ રિપુસુદન દયાલ (નિવૃત્ત) ના કેસમાં હતો.એવું માનવામાં આવતું હતું કે સભ્યો પાસે માત્ર એવા વિશેષાધિકારો હશે જે તેમના કાયદાકીય કાર્યો હાથ ધરવા માટે જરૂરી હોય.બજેટ રજૂ કરવા સામે પોતાનો વિરોધ નોંધાવવા માટે સભ્યો દ્વારા ગૃહની અંદર જાહેર સંપત્તિને નુકસાન પહોંચાડવાના કથિત કૃત્યને તેમના કાયદાકીય કાર્યોના ઉપયોગ માટે આવશ્યક ગણી શકાય નહીં.સભ્યોની ક્રિયાઓ બંધારણીય માધ્યમોની રેખા પાર કરી ગઈ છે, અને આમ બંધારણ હેઠળ બાંધધરીકૃત વિશેષાધિકારો દ્વારા આવરી લેવામાં આવતી નથી.[પેરા ૫૭] [૮૩૩-G-H; ૮૩૪-A-D]

પી. વી. નરસિમ્હા રાવ વિરુદ્ધ રાજ્ય (સી. બી. આઈ./એસ. પી. ઈ.) વગેરે એ. આઈ. આર. ૧૯૯૮ એસ. સી. ૨૧૨૦:[૧૯૯૮] ૨ એસસીઆર ૮૭૦; લોકાયુક્તા, ન્યાયમૂર્તિ રિપુસુદન દયાલ (નિવૃત્ત) અને અન્ય વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય. (૨૦૧૪) ૪ એસસીસી ૪૭૩:[૨૦૧૪] ૩ એસસીઆર ૨૪૨-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૫.૮ જ્યારે કલમ ૩૨૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે ત્યારે કોર્ટનું સાચું કાર્ય એ સુનિશ્ચિત કરવાનું છે કે સરકારી વકીલના કાર્યકારી કાર્યનો અયોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી અથવા તે ગેરકાયદેસર કારણો અથવા હેતુઓ માટે ન્યાયના સામાન્ય માર્ગમાં દખલ કરવાનો પ્રયાસ નથી.અદાલત તેની સંમતિ આપશે જો તેને સંતોષ થાય કે તે ન્યાયના વહીવટને પેટા-સેવા આપે છે અને

તેને માંગવાનો હેતુ કાયદાના સમર્થન માટે બાહ્ય નથી.તે જાહેર ન્યાયના વ્યાપક અંત છે જે નિર્ણયને માર્ગદર્શન આપવું જોઈએ.સરકારી વકીલ સ્વતંત્ર રીતે કાર્ય કરવા માટે બંધાયેલા છે અને ખાતરી કરે છે કે તેઓએ તેમના મગજને આવશ્યક હેતુ માટે લાગુ કર્યા છે જે સત્તાઓની ક્ષમતાને નિયંત્રિત કરે છે.સરકારી વકીલે સદ્ભાવનાથી કામ કર્યું છે કે કેમ તે પોતે જ સંમતિ આપવી જોઈએ કે કેમ તે મુદ્દાનો નિકાલ નથી.અદાલતે તપાસ કરવી જોઈએ કે "શું અરજી સદ્ભાવનાથી કરવામાં આવી છે, જાહેર નીતિ અને ન્યાયના હિતમાં અને કાયદાની પ્રક્રિયાને નિષ્ફળ અથવા અવરોધિત કરવા માટે નહીં".સદ્ભાવના એક છે અને એકમાત્ર વિચારણા નથી.જો સંમતિ આપવામાં આવે તો સ્પષ્ટ અન્યાયનું કારણ બને તેવી અયોગ્યતાઓ અથવા ગેરકાયદેસરતાઓથી અરજી પીડાય છે કે કેમ તેની પણ અદાલતે તપાસ કરવી જોઈએ.[પેરા ૫૮] [૮૩૪-D-H]

શીઓનાનંદન પાસવાન વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય. (૧૯૮૭) ૧ એસસીસી ૨૮૮:[૧૯૮૭] ૧ એસસીઆર ૭૦૨-અનુસરવામાં આવ્યું.

બિહાર રાજ્ય વિ. રામ નરેશ પાંડે અને અન્ય. AIR ૧૯૫૭ SC ૩૮૮: [૧૯૫૭] એસ. સી. આર. ૨૭૯-પર આધાર રાખ્યો.

૫.૯ આ સિદ્ધાંતોના આધારસ્તંભ પર, તેમાં કોઈ શંકા ન હોઈ શકે કે કલમ ૩૨૧ હેઠળ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે સંમતિ નકારવામાં સીજેએમને વાજબી

ઠેરવવામાં આવ્યા હતા.જે કૃત્યોની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૨૫,૪૨૭ અને ૪૪૭ અને જાહેર સંપત્તિ નુકસાન નિવારણ અધિનિયમ ૧૯૮૪ની કલમ ૩ (૧) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ હોવાનું કહેવાય છે.જાહેર સંપત્તિના વિનાશના કૃત્યોને વિધાનસભામાં વાણી સ્વાતંત્ર્ય અથવા વિપક્ષના સભ્યો માટે કાયદેસર રીતે ઉપલબ્ધ વિરોધના સ્વરૂપો સાથે સરખાવી શકાતા નથી.આ આરોપો સામે કાર્યવાહીને પાછી ખેંચવાની મંજૂરી આપવી, જેના સંદર્ભમાં તપાસ પછી સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ હેઠળ અંતિમ અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે અને સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું છે, તે ગેરકાયદેસર કારણોસર ન્યાયના સામાન્ય માર્ગમાં દખલગીરી સમાન હશે.આ પ્રકારની કાર્યવાહી સ્પષ્ટપણે કાયદાના સમર્થન માટે બાહ્ય છે, જેના માટે કારોબારીના તમામ અંગો બંધાયેલા છે.આથી, સદ્ભાવના ન હોય તેવું ઉચ્ચ ન્યાયાલયનું માત્ર તારણ જાહેર ન્યાયના હેતુની અવગણના કરીને અને જાહેર જીવનમાં પ્રામાણિકતાનું પાલન કરવાની જરૂરિયાતને અવગણીને, અરજીને જરૂરી પરિણામ તરીકે મંજૂરી આપવામાં પરિણમશે નહીં.રાજ્ય વિધાનસભાના સભ્યો ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ તરીકે તેમના પાત્રમાં તેમની ફરજોના નિર્વહન પર પ્રભાવિત જાહેર વિશ્વાસ ધરાવે છે.કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની મંજૂરી આપવાથી માત્ર એક જ પરિણામ મળશે, જે એ છે કે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓને ફોજદારી કાયદાના આદેશમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે.આને જાહેર ન્યાયના વ્યાપક હેતુઓની સહાય તરીકે ગણી શકાય નહીં.[પેરા ૫૯] [૮૩૫-A-E]

ક. સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૯૭ (૧) જણાવે છે કે જ્યાં સુધી સરકારની મંજૂરી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી સરકારી કર્મચારી દ્વારા કથિત રીતે કરવામાં આવેલા ગુના માટે સંજ્ઞાન લઈ શકાતું નથી, જે સરકારની મંજૂરી સાથે દૂર કરી શકાય છે. સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૯૭નું સાદું વાંચન સ્પષ્ટ કરે છે કે તે ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે જાહેર સેવકને સરકાર દ્વારા અથવા તેની મંજૂરી સાથે પદ પરથી દૂર કરી શકાય. જો કે, ધારાસભ્યોને સરકારની મંજૂરી દ્વારા દૂર કરી શકાતા નથી, કારણ કે તેઓ ભારતના લોકોના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ છે. તેમને હોદ્દા પરથી દૂર કરી શકાય છે, ઉદાહરણ તરીકે જ્યારે બંધારણની ૧૦મી અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયક ઠેરવવામાં આવે, જેના માટે સરકારની મંજૂરીની જરૂર નથી. વધુમાં, કલમ ૧૯૭ હેઠળ મંજૂરી માત્ર અદાલત દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવે તે પહેલાં જરૂરી છે, અને કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે નહીં. સ્પીકરની મંજૂરીના અભાવે પ્રતિવાદી-આરોપી સામેની કાર્યવાહીને દૂષિત કરવામાં આવે છે તે રજૂઆતને નકારી કાઢવામાં આવે છે. [પેરા ૬૩-૬૫] [૮૩૮-F-G; ૮૩૯-B-C; ૮૪૦-E-F]

પી. વી. નરસિમ્હા રાવ વિરુદ્ધ રાજ્ય (સી. બી. આઈ./એસ. પી. ઈ.) વગેરે એ. આઈ. આર. ૧૯૯૮ એસ. સી. ૨૧૨૦:[૧૯૯૮] ૨ એસસીઆર ૮૭૦; કે. વીરાસ્વામી વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૧૯૯૧) ૩ એસસીસી ૬૫૫:[૧૯૯૧] ૩ એસસીઆર ૧૮૯; સતીશ ચંદ્ર વિરુદ્ધ સ્પીકર, લોકસભા (૨૦૧૪) ૨ એસસીસી ૧૭૮; રામદાસ અઠાવલે

(૫) વિરુદ્ધ ભારત સંઘ (૨૦૧૦) ૪ એસસીસી ૧:[૨૦૧૦] ૩
એસસીઆર ૧૦૫૯; એટર્ની જનરલ ઓફ સિલોન વિ. ડી લિવરા
[૧૯૬૩] એસી ૧૦૩-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૭.૧ કલમ ૧૯૪ (૨) ને બે ભાગમાં વહેંચવામાં આવી છે.કલમ ૧૯૪ (૨) નો પ્રથમ ભાગ જે સભ્યોને ગૃહમાં કહેવામાં આવેલી કોઈપણ વાત અથવા આપવામાં આવેલા કોઈપણ મતના સંદર્ભમાં સંપૂર્ણ પ્રતિરક્ષા પ્રદાન કરે છે તે કલમ ૧૯૪ (૧) હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવેલી વાણી સ્વાતંત્ર્યની અભિવ્યક્તિ છે.કલમ ૧૯૪ (૨) નો બીજો ભાગ સભ્યોને ગૃહ દ્વારા અથવા તેની સત્તા હેઠળ 'કોઈપણ અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહી' ના પ્રકાશનના સંદર્ભમાં મુક્તિ આપે છે.પ્રથમ અંગમાં 'કોઈપણ કહ્યું અથવા કોઈપણ મત આપવામાં આવ્યો' અને કલમ ૧૯૪ (૨) ના બીજા અંગમાં 'અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહીનું પ્રકાશન' માટે કાનૂની પ્રતિરક્ષા, કલમ ૧૯૪ (૧) હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવેલી વાણી સ્વાતંત્ર્યમાંથી વહે છે.કલમ ૧૯૪ (૨) માં પૂરી પાડવામાં આવેલ વાણી સ્વાતંત્ર્યની આ અભિવ્યક્તિઓની કવાયતને સ્પષ્ટ મુક્તિ આપવામાં આવી છે.જો કે, કલમ ૧૯૪ (૨) ના બે અંગો વચ્ચેનો એકમાત્ર તફાવત એ છે કે પ્રથમ અંગ સ્વતંત્રતાની કવાયતનું રક્ષણ કરે છે, અને બીજો અંગ સભ્યને સ્વતંત્રતાની કહેવાતી કવાયતના પ્રકાશન સામે રક્ષણ આપે છે.સ્વતંત્રતાની કવાયત સામે કાનૂની કાર્યવાહી માત્ર તે જ લોકો દ્વારા શરૂ કરી શકાય છે જેઓ સ્વતંત્રતાની કવાયતથી વાકેફ છે, જેનો અર્થ એ થશે કે જેઓ ગૃહમાં હાજર છે અથવા જેઓ

ભાષણ, મત અથવા તેના જેવા પ્રકાશિત થાય ત્યારે તેનાથી વાકેફ થાય છે.જ્યારે બંને અંગો દ્વારા સંરક્ષિત સ્વતંત્રતાઓ નોંધપાત્ર રીતે સમાન હોય છે, ત્યારે બીજો અંગ એ અર્થમાં સ્પષ્ટ છે કે તે 'કોઈપણ વ્યક્તિ' ને ગૃહની અંદર વાણી સ્વાતંત્ર્યની કવાયત સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવાથી અટકાવે છે જ્યારે તેઓ પ્રકાશન દ્વારા ઉપરોક્ત સ્વતંત્રતાની કવાયતની જાણકારી મેળવે છે.આમ, કલમ ૧૯૪ (૨) હેઠળ બીજા અંગમાં વાણી સ્વાતંત્ર્યની અભિવ્યક્તિઓના ઉપયોગ માટે આપવામાં આવેલી પ્રતિરક્ષા કલમ ૧૯૪ (૨) ના પ્રથમ અંગમાં આપવામાં આવેલી વાણી સ્વાતંત્ર્ય કરતાં વધી શકતી નથી.જાહેર સંપત્તિના વિનાશની ક્રિયાઓ કલમ ૧૯૪ (૨) ના પ્રથમ અંગ હેઠળ વિશેષાધિકૃત નથી.પરિણામે, તોડફોડના કૃત્યોને વાણી સ્વાતંત્ર્યની અભિવ્યક્તિઓ ન કહી શકાય અને તેને વિધાનસભાની "કાર્યવાહી" તરીકે ઓળખાવી શકાય નહીં.બંધારણના મુસદ્દાકારોનો ઇરાદો 'વાણી સ્વાતંત્ર્ય' ના અર્થઘટનને વિરોધના પડદા હેઠળ મૂકીને ગુનાહિત કૃત્યોનો સમાવેશ કરવાનો ન હતો.આથી, બંધારણ સભ્યોને કાર્યવાહીના ભય વિના અર્થપૂર્ણ વિચાર-વિમર્શમાં તેમની સક્રિય ભાગીદારી માટે જરૂરી વાણી સ્વાતંત્ર્ય આપે છે.[પેરા ૮૦] [૮૪૮-એ-જી]

૭.૨ વધુમાં, કલમ ૧૯૪ (૨) માં 'કાર્યવાહી' શબ્દ 'કોઈપણ અહેવાલ, કાગળ, મત' શબ્દોને અનુસરે છે.અહેવાલો, કાગળો અને મત એ ક્રિયાઓ છે જે વિધાનસભાના સભ્યો દ્વારા ગૃહમાં ભાગીદારી અને ચર્ચા માટે તેમની સત્તાવાર ક્ષમતામાં હાથ ધરવામાં આવે છે.આ આવશ્યક કાર્યો છે જે સભ્યએ તેમના

ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિ તરીકે જનતા પ્રત્યેની તેમની ફરજ નિભાવવા માટે કરવા પડે છે.નોસ્કિટર એ સોસાઈટિસના વ્યાખ્યાત્મક સિદ્ધાંતને લાગુ કરવા પર, 'કાર્યવાહી' શબ્દસમૂહ તેની આસપાસના શબ્દોમાંથી રંગ લે છે.'કાર્યવાહી' શબ્દસમૂહ સાથે સંકળાયેલા શબ્દો સભ્યો દ્વારા તેમની સત્તાવાર ક્ષમતામાં, તેમના સત્તાવાર કાર્યોને આગળ વધારવા માટે કરવામાં આવતી ક્રિયાઓનો સંદર્ભ આપે છે, તેથી 'કાર્યવાહી' શબ્દનો અર્થ પણ માત્ર આવી ક્રિયાઓનો સમાવેશ કરવા સુધી મર્યાદિત હોવો જોઈએ.અપીલકર્તાની રજૂઆતોને નકારી કાઢવામાં આવે છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે આ ઘટનાનું વીડિયો રેકોર્ડિંગ વિધાનસભાની "કાર્યવાહી" ન હતી, જે કલમ ૧૯૪ (૨) હેઠળ કાનૂની કાર્યવાહીથી સુરક્ષિત રહેશે.[પારસ ૮૧,૮૨] [૮૪૮-G-H; ૮૪૯-A-C]

પી. વી. નરસિમ્હા રાવ વિરુદ્ધ રાજ્ય (સી. બી. આઈ./એસ. પી. ઈ.) વગેરે એ. આઈ. આર. ૧૯૯૮ એસ. સી. ૨૧૨૦:[૧૯૯૮] ૨ એસસીઆર ૮૭૦-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

આર વિરુદ્ધ ચેટર અને અન્ય [૨૦૧૦] ચુકેએસસી પર; સિલોન વિરુદ્ધ ડી લિવરાના એટર્ની જનરલ [૧૯૬૩] એસી ૧૦૩-નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૭.૩ અધ્યક્ષની મંજૂરી સાથે તપાસ અધિકારીઓ દ્વારા વીડિયો રેકોર્ડિંગ

મેળવવામાં આવ્યું ન હતું; કે વીડિયો રેકોર્ડિંગ વિધાનસભાના ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડ રૂમની છે અને ગૃહના સંરક્ષક તરીકે, આ વીડિયો રેકોર્ડિંગ મેળવવા માટે અધ્યક્ષની પરવાનગી જરૂરી છે; અને વીડિયો રેકોર્ડિંગમાં પુરાવાની સ્વીકાર્યતા માટે જરૂરી પ્રમાણપત્રનો અભાવ છે તે સુસંગત નથી અને સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૧ હેઠળ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની અરજીમાં આ અદાલત દ્વારા વિચારણા માટે યોગ્ય નથી. ઉચ્ચ અદાલતે યોગ્ય રીતે અવલોકન કર્યું છે કે પુરાવાની અપૂર્ણતા, પ્રમાણપત્રોની ગેરહાજરીમાં પુરાવાની સ્વીકાર્યતા વગેરેના પ્રશ્નો પર સુનાવણીના તબક્કા દરમિયાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ચુકાદો આપવામાં આવે છે. સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૧ હેઠળની અરજીમાં આ અદાલતની ફરજ નથી કે તે પુરાવાના મુદ્દાઓ પર ચુકાદો આપે અને પુરાવાની સ્વીકાર્યતા અથવા પર્યાપ્તતાની તપાસ કરે. [પારસ ૮૩, ૮૪] [૮૪૯-D-F]

શીઓનાનંદન પાસવાન વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય. (૧૯૮૭) ૧
એસસીસી ૨૮૮:[૧૯૮૭] ૧ એસસીઆર ૭૦૨-અનુસરવામાં આવ્યું.

કેસ કાયદો સંદર્ભ

[૧૯૮૦] ૩ એસસીઆર ૯૮૨	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૯ (i)
[૧૯૭૨] ૨ એસસીઆર ૫૯૯	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૧૫
[૧૯૮૦] ૩ એસસીઆર ૯૮૨	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પેરા ૧૬
[૧૯૮૭] ૧ એસસીઆર ૭૦૨	અનુસર્યા	પરિચ્છેદ ૧૭, ૪૫, ૪૬, ૫૮, ૮૪
[૨૦૦૯] ૧૨ એસસીઆર ૪૯૪	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૨૧
[૨૦૧૪] ૮ એસસીઆર ૩૨૮	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૨૨
[૧૯૯૮] ૨ એસસીઆર ૮૭૦	ઉલ્લેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૩૩, ૫૭

[૨૦૦૭] ૧ એસસીઆર ૩૧૭	ઉદ્દેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૪૧
[૨૦૧૪] ૩ એસસીઆર ૨૪૨	ઉદ્દેખ કર્યો છે	પરિચ્છેદ ૪૩,૫૫,૫૭
[૨૦૦૯] ૬ એસસીઆર ૪૩૯	ઉદ્દેખ કર્યો છે	પેરા ૫૦
[૨૦૧૮] ૧૨ એસસીઆર ૬૯૫	ઉદ્દેખ કર્યો છે	પેરા ૫૦
[૧૯૫૭] એસસીઆર ૨૭૯	પર આધાર રાખે છે	પરિચ્છેદ ૫૮
[૧૯૯૧] ૩ એસસીઆર ૧૮૯	ઉદ્દેખ કર્યો છે	પેરા ૬૨
(૨૦૧૪) ૨ એસસીસી ૧૭૮	ઉદ્દેખ કર્યો છે	પેરા ૬૫
[૨૦૧૦] ૩ એસસીઆર ૧૦૫૯	ઉદ્દેખ કર્યો છે	પેરા ૬૫

ક્રિમિનલ એપેલેટ જ્યુરિસડીક્શન:૨૦૨૧ની ફોજદારી અપીલ નંબર ૬૯૭

સી. આર. એલ. માં એર્નાકુલમ ખાતે કેરળ હાઈકોર્ટના ૧૨.૦૩.૨૦૨૧ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી. ૨૦૨૦ની પુનરીક્ષણ અરજી No.૬૪૧.

સાથે

૨૦૨૧ની ફોજદારી અપીલ No.૬૯૮

કે. ગોપાલકૃષ્ણ કુરુપ, એડ. જનરલ, રણજીત કુમાર, જયદીપ ગુપ્તા, સિનિયર એડ., પી. નારાયણન, મનુ વી., જિષ્ણુ એમ. એલ., જી. પ્રકાશ, રાજગોપાલન નાયર, પી. એસ. સુધીર, સુશ્રી એની મેથ્યુ, ભરત સૂદ, સુશ્રી શ્રુતિ જોસ, વકીલો.અરજદાર માટે.

A. વાસ્તવિક પૃષ્ઠભૂમિ

B. પક્ષોની રજૂઆતો

મુદ્દાઓ અને વિશ્લેષણ

C. ૧ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી

C. ૨ ધારાસભ્યોની મુક્તિ અને વિશેષાધિકારો

C. યુનાઈટેડ કિંગડમમાં ૨.૧ Position

C. ૨ ભારતમાં સ્થિતિ

C. ૩ જાહેર વિનાશનાં કૃત્યો કરવાનો વિશેષાધિકાર-એક અસંગત

પ્રસ્તાવ

C. ૪ અધ્યક્ષની મંજૂરી

C. ૫ પુરાવા તરીકે વિડિયો રેકોર્ડિંગના વિશેષાધિકાર અને
અસ્વીકાર્યતાનો દાવો કરવો

C. ૫.૧ ગૃહની કાર્યવાહીના પ્રકાશનમાંથી મુક્તિ

C. ૫.૨ પુરાવા તરીકે વિડિયો રેકોર્ડિંગની અસ્વીકાર્યતા

એ.હકીકતલક્ષી પૃષ્ઠભૂમિ

૧. રજા આપવામાં આવી છે.

૨. હાલની અપીલ ૧૨ માર્ચ ૨૦૨૧ના રોજ કેરળ હાઈકોર્ટના સિંગલ જજના ચુકાદામાંથી ઉદ્ભવે છે.ઉચ્ચ અદાલતે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા, ૧૯૭૧ની કલમ ૩૮૭ હેઠળ તેના પુનરાવર્તિત અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટ ૨, તિરુવનંતપુરમના આદેશને સમર્થન આપ્યું હતું, જેમાં સરકારી વકીલને સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૧ હેઠળ પ્રથમથી છટ્ટા પ્રતિવાદીઓની કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની મંજૂરી આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો.

૩. ૧૩ માર્ચ ૨૦૧૫ના રોજ તત્કાલીન નાણાં મંત્રી કેરળ વિધાનસભામાં નાણાકીય વર્ષ ૨૦૧૫-૨૦૧૬ માટેનું બજેટ રજૂ કરી રહ્યા હતા.પ્રતિવાદી-આરોપી ૩, જે તે સમયે વિપક્ષના પક્ષના વિધાનસભાના સભ્યો હતા, તેમણે બજેટની રજૂઆતમાં વિક્ષેપ પાડ્યો, અધ્યક્ષના મંચ પર ચડી ગયા અને અધ્યક્ષની ખુરશી, કમ્પ્યુટર, માઈક, ઇમર્જન્સી લેમ્પ અને ઇલેક્ટ્રોનિક પેનલ સહિત ફર્નિચર અને વસ્તુઓને નુકસાન પહોંચાડ્યું, જેના કારણે રૂ. ૨,૨૦,૦૮૩ નુકસાન થયું -.કાયદાકીય સચિવ દ્વારા આ ઘટનાની જાણ મ્યુઝિયમ પોલીસ સ્ટેશનને કરવામાં આવી હતી.૨૦૧૫ ના ગુનો નંબર ૨૩૬ ભારતીય દંડ સંહિતા ૧૮૬૦ની કલમ ૩૪ સાથે કલમ ૪૪૭ અને ૪૨૭

વાંચતા અને જાહેર સંપત્તિ નુકસાન નિવારણ અધિનિયમ ૧૯૮૪ની કલમ ૩ (૧) હેઠળ નોંધવામાં આવ્યો હતો.તપાસ પૂર્ણ થયા પછી, સી. આર. પી. સી. "" ની કલમ ૧૭૩ હેઠળનો અંતિમ અહેવાલ રજુ થતા વધારાના સી.જે.એમ એર્નાકુલમ દ્વારા ઉપરોક્ત ગુનાઓની નોંધ લેવામાં આવી હતી "પ્રતિવાદી-આરોપી" શબ્દ ૨૦૨૧ના એસ. એલ. પી. (સી. આર. એલ.) નંબર ૪૦૦૯માં પ્રતિવાદી નંબર ૧થી ૬ અને ૨૦૨૧ના એસ. એલ. પી. (સી. આર. એલ.) નંબર ૪૪૮૧માં અરજદારોનો ઉલ્લેખ કરે છે.

“ધારાસભ્ય "આઈ. પી. સી". રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું .

૪. ૨૧ જુલાઈ ૨૦૧૮ના રોજ, સહાયક સરકારી વકીલ દ્વારા સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં તમામ પ્રતિવાદી-આરોપી સામેનો કેસ પાછો ખેંચવાની મંજૂરી માંગવામાં આવી હતી.ફરિયાદીએ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે નીચેના કારણો આપ્યા હતા:

(૧. મુક્તિ અને વિશેષાધિકારો:આ ઘટનાઓ વિધાનસભાના સત્ર દરમિયાન બની હતી જ્યારે કેટલાક ધારાસભ્યોએ બજેટ રજૂ કરવાનો વિરોધ કર્યો હતો.ધારાસભ્યો દ્વારા 'વિરોધ' ભારતના બંધારણની કલમ ૧૯૪ (૩) હેઠળ મુક્તિ અને વિશેષાધિકારો દ્વારા સુરક્ષિત છે;

((૨) વિશેષાધિકારનો ભંગ:ધારાસભ્યોને આપવામાં આવેલા અધિકારો

અને મુક્તિનું ઉદ્ધંધન એ વિશેષાધિકારનો ભંગ છે અને વિધાનસભાને એવી કાર્યવાહીને સજા કરવાનો અધિકાર છે જે તેની સત્તા વિરુદ્ધ અને તેના કાયદેસર આદેશોની અવગણના કરવાના ગુના છે.વિશેષાધિકારનો ભંગ એ ગૃહની અવમાનના છે, જે વિધાનસભાના અધ્યક્ષના વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ આવે છે.

(૩) અધ્યક્ષની મંજૂરી:વિધાનસભામાં, સત્ર દરમિયાન અથવા તેની આસપાસ ધારાસભ્યો દ્વારા કરવામાં આવેલ ગુનો, અધ્યક્ષની પરવાનગી વિના પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં ન આવી શકે.કાયદાના ઉદ્ધંધનની તપાસ કરવા માટે પોલીસ અધિકારીઓને 'સક્ષમ અધિકારી' પાસેથી અધિકૃતતાની જરૂર પડે છે જો તે વિધાનસભાના પરિસરમાં થાય છે;

(૪. જાહેર હિત:ધારાસભ્યોને આપવામાં આવેલી સ્વતંત્રતાઓ લોકશાહીની કામગીરી માટે જરૂરી છે અને તે અધ્યક્ષની મંજૂરી સાથે અધ્યક્ષ અથવા ફોજદારી અદાલતોની સત્તાઓને આધિન છે.અધ્યક્ષની મંજૂરીની ગેરહાજરીમાં ધારાસભ્યોની સુનાવણી ચાલુ રહેવાથી નાગરિકોમાં વિધાનસભાની ગરિમા ઘટી જાય છે, જેનાથી જાહેર હિતને અસર થાય છે.

(v) પુરુષોના કારણોની ગેરહાજરી:આરોપપત્ર અનુસાર, આ ઘટના બજેટ રજૂ કરવાના વિરોધમાં વિપક્ષના વિરોધ દરમિયાન બની હતી.આમ, ગુનાના 'કારણ' નું મૂલ્યાંકન કરવું મુશ્કેલ છે;

(vi) પુરાવાનો અભાવ:સીઆરપીસીની કલમ ૧૬૧ હેઠળ સાક્ષીઓના નિવેદનો અસ્પષ્ટ છે અને તેમાં સામેલ વ્યક્તિઓની યોગ્ય ઓળખ અને કથિત ગુનામાં તેમની ભાગીદારીનો અભાવ છે.તપાસ અધિકારી અધ્યક્ષની પરવાનગી હોવા છતાં, સ્વાભાવિક નજરે જોનારા સાક્ષીઓ એટલે કે વિધાનસભા ખંડમાં હાજર ધારાસભ્યોના નિવેદનો નોંધવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે.જો કે આ હાથ ધરવામાં આવેલી તપાસની પ્રકૃતિ પર શંકા કરે છે, તેમ છતાં તે સૂચવે છે કે ફરિયાદી પક્ષ પાસે તેનો કેસ સાબિત કરવાની દૂરની તક છે;

(vii) આ ઘટનાના વીડિયો રેકોર્ડિંગની એક નકલ વિધાનસભા અધ્યક્ષની મંજૂરી વિના વિધાનસભાના ઇલેક્ટ્રોનિક કંટ્રોલ રૂમમાંથી મેળવવામાં આવી હતી.વીડિયો ફૂટેજમાં ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ ૧૮૭૨ની કલમ ૬૫બી હેઠળ પ્રમાણપત્રનો અભાવ છે અને આ પુરાવાની સ્વીકાર્યતાને સુનાવણીમાં પડકારવામાં આવશે; અને

(viii) જે મિલકતનો નાશ કરવામાં આવ્યો હતો તેની માલિકી ધરાવતી કેરળ સરકારે ૯ ફેબ્રુઆરી ૨૦૧૮ના આદેશ દ્વારા કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે સંમતિ આપી હતી અને તેથી, જો કેસ વહેલી તકે પાછો ખેંચવામાં આવે તો 'વ્યાપક જાહેર હિત' ની સેવા કરવામાં આવશે.

૫. આ કેસ સીજેએમ, તિરુવનંતપુરમ ની અદાલતમાં ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યો હતો.૨૨ સપ્ટેમ્બર ૨૦૨૦ ના આદેશ દ્વારા, સીજેએમએ નીચેના કારણોસર ફરિયાદીની અરજીને સંમતિ આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો:

(i) પી. વી. નરસિમ્હા રાવ વિરુદ્ધ રાજ્ય (સી. બી. આઈ./એસ. પી. ઈ.) વગેરે કેસમાં આ અદાલતે આપેલા ચુકાદા મુજબ ધારાસભ્યો દ્વારા મુક્ત ભાષણ અને મતદાનનો ઉપયોગ કરીને જ પ્રતિરક્ષાનો દાવો કરી શકાય છે.પ્રતિવાદી-આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા કથિત ગુનાને તેમના ભાષણ અથવા મત સાથે કોઈ સંબંધ નહોતો.

((૨) ધારાસભ્યો સામે કેસ વિધાનસભાના સચિવના કહેવા પર નોંધવામાં આવ્યો હતો અને તેથી, એવું માની શકાય છે કે આ

વિધાનસભાના અધ્યક્ષની જાણમાં હતું.તદનુસાર, આ દલીલ કે કેસ અધ્યક્ષની પરવાનગી વિના નોંધવામાં આવ્યો હતો તે આધાર ધરાવતો નથી;

(૩) જોકે કેરળ સરકારે કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે સંમતિ આપી હતી, તેમ છતાં એવું સૂચન કરવું ભૂલભરેલું છે કે જાહેર સંપત્તિને નુકસાન એ સરકારને થતી ખોટ છે.જાહેર સંપત્તિને નુકસાન થવાથી સરકારી ખજાનાને નુકસાન થાય છે.કથિત ગુનાઓ ગંભીર પ્રકૃતિના છે; અને

(૪) કલમ ૩૨૧ હેઠળ અદાલતની ભૂમિકા એ મૂલ્યાંકન કરવાની છે કે શું અરજી સદ્ભાવનાથી, ન્યાય અને જાહેર નીતિના હિતમાં કરવામાં આવી છે કે નહીં અને કાયદાની પ્રક્રિયાને અવરોધિત કરવાની નથી.ફરિયાદીની અરજી અદાલતને જાણ કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે કે આ કેસમાં કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાથી આ હેતુઓ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થશે.આમ, એવું માનવામાં આવે છે કે અરજી સદ્ભાવના વિના દાખલ કરવામાં આવી છે અને તે બાહ્ય પ્રભાવ પર આધારિત છે.

૬. કેરળ રાજ્યએ હાઈકોર્ટ સમક્ષ ૧૦મી ફોજદારી પુનરીક્ષણ અરજી દાખલ કરી

હતી.ઉચ્ચ અદાલતે ૧૨ માર્ચ ૨૦૨૧ના રોજ તેના આદેશ દ્વારા અરજીને ફગાવી દીધી હતી અને સીજેએમના આદેશને સમર્થન આપ્યું હતું. આમ કરવાથી, ઉચ્ચ અદાલતે રાજ્યની એ દલીલને નકારી કાઢી હતી કે ધારાસભ્યો સામે કેસ ચલાવવાથી વિધાનસભાની પ્રતિષ્ઠા ઘટશે અને તેનાથી જાહેર હિતને અસર થશે.ઉચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું કે:

((i) ધારાસભ્યોના આચરણને સ્વતંત્ર લોકશાહીની કામગીરીને આગળ વધારવામાં હોવાનું માની શકાતું નથી, અને ધારાસભ્યોને આપવામાં આવેલી મુક્તિઓ અને વિશેષાધિકારોના આહ્વાનની બાંહેધરી આપતું નથી;

((૨) બંધારણમાં અથવા કેરળ વિધાનસભામાં કાર્યવાહી અને કામકાજના નિયમોમાં બંધારણની કલમ ૨૦૮ (૧) અનુસાર કોઈ જોગવાઈ નથી, જેમાં પોલીસને ધારાસભ્યો સામે ગુનો નોંધાવતા પહેલા અધ્યક્ષની પરવાનગી અથવા મંજૂરી લેવાની ફરજ પાડવામાં આવી હોય; અને

(૩) જ્યાં સુધી ફરિયાદી પક્ષે પ્રતિવાદી-આરોપીની સફળ સજા માટે પુરાવાની અપૂરતીતા અંગે દલીલો કરી છે, ત્યાં સુધી શીઓનાનંદન પાસવાન વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય કેસમાં આ અદાલતનો ચુકાદો સૂચવે છે કે મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ આરોપમુક્તિની માંગ કરતી વખતે પ્રતિવાદી-આરોપી દ્વારા આવી

દલીલો ઉઠાવવી આવશ્યક છે.

૭. અરજીને નકારી કાઢતી વખતે, ઉચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે સીજેએમ દ્વારા માન્ય કારણોસર સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૧ હેઠળની અરજીને નકારી કાઢવામાં આવી હતી. જો કે, ઉચ્ચ અદાલતને "આદેશમાં એવી ધારણા માટે કોઈ વાજબીપણું મળ્યું નથી કે અરજી સદ્ભાવના વિના અને બાહ્ય પ્રભાવ પર દાખલ કરવામાં આવી હતી"

૮. કેરળ રાજ્ય અને પ્રતિવાદી-આરોપીઓએ આ અદાલત સમક્ષ હાઈકોર્ટના આદેશ સામે સ્વતંત્ર એસએલપી દાખલ કરી છે.

B. પક્ષોની રજૂઆતો

૯. કેરળ રાજ્ય વતી હાજર રહેલા પરિષ્ક વકીલ શ્રી રણજીત કુમારે અપીલના સમર્થનમાં નીચેની રજૂઆતો કરી હતી:

((i) એક અથવા વધુ ગુનાઓ કે જેમાં આરોપી પર કેસ ચલાવવામાં આવે છે, તે માટે સરકારી વકીલની કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ જાહેર ન્યાયને આગળ વધારવા માટે કરી શકાય છે-જેમ કે રાજેન્દ્ર કુમાર જૈન વિરુદ્ધ વિશેષ પોલીસ સ્થાપના અને અન્ય દ્વારા રાજ્ય. પ્રતિવાદીઓ પર જે ગુનો કરવાનો આરોપ

મૂકવામાં આવ્યો છે તે વિધાનસભાના પરિસરમાં રાજ્ય બજેટની રજૂઆત દરમિયાન થયો હતો.તેમની ક્રિયાઓ અસરકારક રાજકીય ભાગીદારીની અભિવ્યક્તિઓ છે, અને રાજકીય હેતુને આગળ વધારવા માટે છે જે ઉપરોક્ત નિર્ણયને ધ્યાનમાં રાખીને કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટેનો માન્ય આધાર છે.

((૨) કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરવાની પરવાનગી આપતી અદાલત નિરીક્ષણ કાર્ય કરે છે, ન્યાયિક કાર્ય નહીં.સરકારી વકીલ દ્વારા રજૂ કરાયેલા કારણોની સમીક્ષા કરવાનો બોજ પોતે જ ઉઠાવવો જોઈએ નહીં, પરંતુ સરકારી વકીલે મનને "અપ્રસ્તુત અને બાહ્ય વિચારણાઓથી અપ્રભાવિત, મુક્ત એજન્ટ" તરીકે લાગુ કર્યું છે કે કેમ તે નક્કી કરવું જોઈએ.

(૩) ઉચ્ચ અદાલતે સીજેએમના આદેશ સામે પુનરાવર્તનનો નિર્ણય કરતી વખતે શીઓનાનંદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) માં મુખ્ય ન્યાયાધીશ ભગવતીની અસંમતિ પર ભૂલથી આધાર રાખ્યો છે.શીઓનાનંદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) માં બહુમતી અભિપ્રાય ન્યાયમૂર્તિ ખાલિદ દ્વારા પોતાના અને ન્યાયમૂર્તિ નટરાજન માટે લખવામાં આવ્યો હતો, જ્યારે ન્યાયમૂર્તિ વેંકટરમૈયાએ એક અલગ પરંતુ સંમત ચુકાદો લખ્યો હતો;

(૪) જે બનાવના સંબંધમાં ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી, તે નાણાં મંત્રી દ્વારા બજેટ રજૂ કરતી વખતે કેરળ વિધાનસભામાં થઈ હતી.આ ઘટના ગૃહની અંદર બની હોવાથી, વિધાનસભાના અધ્યક્ષની મંજૂરી વિના કાર્યવાહી શરૂ કરી શકાતી નથી, જે વિધાનસભાના અધ્યક્ષ અધિકારી છે.કોઈ પણ ધારાસભ્ય સામે ગુનો નોંધાવવા માટે ગૃહના અધ્યક્ષની મંજૂરી જરૂરી છે તેવું પી. વી. નરસિમ્હા (ઉપરોક્ત) નું કહેવત ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ હેઠળના ગુનાઓ સુધી મર્યાદિત નથી.

(v) આ ઘટનાની ઉત્પત્તિ ગૃહની અંદર રાજકીય વિરોધમાં છે.અમુક મહિલા ધારાસભ્યો પર શારીરિક હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો જેના કારણે એફ. આઈ. આર. નોંધવામાં આવી હતી.બજેટ રજૂ કરતી વખતે નાણાપ્રધાન સામે વિરોધ થયો હતો અને આ ઘટના તે વિરોધની અભિવ્યક્તિ હતી.આ પૃષ્ઠભૂમિમાં આ ઘટનામાં શાંતિ લાવવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો અને સરકારે સરકારી વકીલને કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની સલાહ આપવી યોગ્ય ગણાવી હતી.

(vi) પ્રતિવાદી-આરોપીઓની ક્રિયાઓ તેમના વિરોધના અધિકારની

અભિવ્યક્તિ છે જે વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાનું એક પાસું છે.બંધારણની કલમ ૧૯૪ જોગવાઈ કરે છે કે વિધાનસભાના પરિસરની અંદર ધારાસભ્યો દ્વારા વાણી સ્વાતંત્ર્યના ઉપયોગ માટે અદાલતમાં કોઈ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવશે નહીં.વધુમાં, આ ક્રિયાઓ બજેટ રજૂઆત દરમિયાન થઈ હતી અને મતદાનના અધિકાર સાથે ગાઢ જોડાણ ધરાવે છે જે કલમ ૧૯૪ હેઠળ સંરક્ષિત છે.વધુમાં, ૧૩ માર્ચ ૨૦૧૫ની ઘટનાનો વીડિયો જે ઇલેક્ટ્રોનિક કંટ્રોલ રૂમમાંથી મેળવવામાં આવ્યો હતો તે ગૃહની કાર્યવાહીનું પ્રકાશન છે.કલમ ૧૯૪ (૨) હેઠળ, કોઈ પણ સભ્યને ગૃહની અંદરની કોઈપણ કાર્યવાહીના પ્રકાશનના સંદર્ભમાં જવાબદાર ઠેરવવામાં આવશે નહીં; અને

(vii) સરકારી વકીલ દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલી પાછી ખેંચવાની અરજીને કોઈ દુર્ભાવનાપૂર્ણ ગણાવી ન શકાય તેમ હોવા છતાં, ઉચ્ચ અદાલતે પાછી ખેંચવાની સંમતિ નકારતા સીજેએમના આદેશને સમર્થન આપ્યું હતું.આમ કરીને, ઉચ્ચ અદાલતે ન્યાયિક કાર્યનો ઉપયોગ કર્યો છે, જેમાં રાજેન્દ્ર કુમાર જૈન (ઉપરોક્ત) અને શ્યોનંદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) માં નિર્ધારિત સ્થાપિત સિદ્ધાંતોના વિરોધમાં સરકારી વકીલ દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા આધારોની સમીક્ષા કરવામાં આવી છે, જ્યાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે

અદાલત માત્ર નિરીક્ષણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

૧૦. પ્રતિવાદી-આરોપી વતી હાજર રહેલા અને સાથી કેસમાં અપીલના સમર્થનમાં વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જયદીપ ગુપ્તાએ વિનંતી કરી હતી કે:

(૧) શીઓનાનંદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) માં બહુમતી અને લઘુમતી ચુકાદાઓના અભિગમમાં સ્પષ્ટ તફાવત છે.બહુમતીના ચુકાદાઓ માટે અદાલતને તે નક્કી કરવાની જરૂર પડે છે કે શું સરકારી વકીલે તેમની સત્તાનો અયોગ્ય રીતે ઉપયોગ કર્યો છે, ન્યાયના સામાન્ય માર્ગમાં દખલ કરી છે અથવા ગેરકાયદેસર હેતુઓ માટે સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો છે.લઘુમતીઓ બહુમતી અભિપ્રાયો દ્વારા સ્વીકારવામાં ન આવે તેવી શરતો લાદીને કલમ ૩૨૧નો વ્યાપ ઘટાડે છે.જ્યારે બહુમતી સરકારી વકીલના કાર્ય પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે, ત્યારે લઘુમતી ન્યાયના વહીવટની શુદ્ધતા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.

((૨) સી. જે. એમ. એ સાચા સિદ્ધાંતો લાગુ ન કર્યા હોવાથી, ઉચ્ચ અદાલતે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૮૭ હેઠળ તેના સુધારાત્મક અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને નિર્ણયને સુધારવા માટે હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈતો હતો; અને

(૩) વાસ્તવિક કસોટી એ છે કે સરકારી વકીલનો નિર્ણય ન્યાયના વહીવટને નષ્ટ કરશે કે કેમ.આનો જવાબ નકારાત્મકમાં આપવો પડશે અને તેથી કેસપરત ખેંચવાની માટેની અરજીને મંજૂરી આપવી જોઈએ.

૧૧. બીજી તરફ, પ્રતિવાદી નંબર ૭ અને ૮ વતી હાજર રહેલા વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી મહેશ જેઠમલાણી અને શ્રી વી. ચિતંબરેશ અને વકીલ-ઓન-રેકૉર્ડ શ્રી રમેશ બાબુએ અપીલકર્તાઓ અને પ્રતિવાદી-આરોપીના વલણનો વિરોધ કર્યો હતો અને વિનંતી કરી હતી કે:

((i) ગૃહની અંદર ધારાસભ્યો દ્વારા વાણી સ્વાતંત્ર્યનો ઉપયોગ તેની અંદર મિલકતને નષ્ટ કરવાનો અધિકાર સમાવતો નથી.કલમ ૧૯૪ હેઠળના વિશેષાધિકારોનો ઉપયોગ વિધાનસભાના પરિસરમાં સભ્યોની હિંસક ક્રિયાઓ માટે કવર તરીકે કરી શકાતો નથી.

(૨) આ અદાલતના લોકાયુક્તા, ન્યાયમૂર્તિ રિપુસુદન દયાલ (નિવૃત્ત) અને અન્ય વિરુદ્ધ મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય અને Ors. ના ચુકાદામાં એવું માનવામાં આવ્યું છે કે વિશેષાધિકાર માત્ર જરૂરી હદ સુધી જ પ્રદાન કરી શકાય છે જેથી સભ્યોને તેમના કાર્યો વિના અવરોધે કરવાની મંજૂરી મળે.વિશેષાધિકારના દાવાનો

ઉપયોગ ફોજદારી કાયદાના અમલીકરણને અવગણવા માટે ઢાલ તરીકે કરી શકાતો નથી કારણ કે કોઈ પણ વ્યક્તિને ફોજદારી કાર્યવાહી સામે વિશેષાધિકાર પ્રાપ્ત નથી.

(૩) પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (ઉપરોક્ત) માં અધ્યક્ષની ફરજિયાત પૂર્વ મંજૂરી અંગેનું નિરીક્ષણ માત્ર ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ની કલમ ૧૯ના ચોક્કસ સંદર્ભમાં કરવામાં આવ્યું હતું. કલમ ૧૯ એ જોગવાઈ કરે છે કે આ અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓ માટે જાહેર સેવક સામે કાર્યવાહી કરવા માટે, ઉક્ત વ્યક્તિને દૂર કરવા માટે સક્ષમ અધિકારીની મંજૂરી જરૂરી છે. સાંસદો માટે આવી કોઈ સત્તા નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી નથી, તેથી પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (ઉપરોક્ત) માં ત્રણ ન્યાયાધીશોએ જણાવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી સંસદ આ રીતે નિર્દિષ્ટ ન કરે ત્યાં સુધી અધ્યક્ષ કલમ ૧૯ હેઠળ કાર્યવાહી કરવાની મંજૂરી આપવા માટે સક્ષમ રહેશે. આ અવલોકનનો અર્થ એ નથી કે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ સિવાયના કોઈપણ ગુના માટે ગૃહના સભ્યો સામે કાર્યવાહી કરવા માટે અધ્યક્ષની અગાઉની મંજૂરી જરૂરી છે;

(૪) સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૯૭ ધારાસભ્યોને લાગુ પડતી નથી કારણ કે તેમને સરકાર દ્વારા અથવા તેમની મંજૂરી સાથે હોદ્દા પરથી દૂર કરી શકાતા નથી, જે જોગવાઈ લાગુ કરવા માટે પૂર્વ-આવશ્યકતા છે. અન્યથા પણ, ફોજદારી કાર્યવાહીની કલમ ૧૯૭ હેઠળ મંજૂરી કાર્યવાહી શરૂ કરવાના પ્રારંભિક તબક્કે

જરૂરી નથી, પરંતુ સંજ્ઞાન લીધા પછી જ પછીના તબક્કે જરૂરી છે.

(૫) ઉચ્ચ અદાલતે શીઓનાનંદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) માં ન્યાયમૂર્તિ ભગવતી દ્વારા લખાયેલા લઘુમતી અભિપ્રાય પર ખોટો આધાર રાખ્યો છે. જો કે, ન્યાયમૂર્તિ ખાલિદ અને ન્યાયમૂર્તિ વેંકટરમૈયા બંનેએ તેમના બહુમતી અભિપ્રાયમાં જણાવ્યું હતું કે આ અદાલતે સરકારી વકીલ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી પાછી ખેંચવાની અરજીને સ્વીકારી કે નકારી કાઢીને નીચલી અદાલતોના સહવર્તી તારણોમાં દખલ કરવાથી પોતાને રોકવું જોઈએ. સીજેએમએ વર્તમાન કેસમાં ઉપાડની અરજીને ફગાવી દીધી હોવાથી અને ઉચ્ચ અદાલતે સીજેએમના આદેશ સામે પુનરાવર્તન અરજીને ફગાવી દીધી હોવાથી, આ અદાલતે બંધારણની કલમ ૧૩૬ હેઠળ નીચેની અદાલતોના સહવર્તી તારણોમાં દખલ કરવાનું ટાળવું જોઈએ; અને

(vi) વર્તમાન કેસમાં આ અદાલતને આના દ્વારા માર્ગદર્શન આપવું આવશ્યક છે: ((ક) પાછી ખેંચવાની અરજીની ગેરકાયદેસરતા અંગેના સહવર્તી તારણો; (ખ) જાહેર હિતનું મુખ્ય પાસું; અને (ગ) કાયદાનો ઉદ્દેશ. જાહેર સંપત્તિને નુકસાન પહોંચાડવા માટે સંસદ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા કાયદાની જોગવાઈઓ તેનો હેતુ સ્પષ્ટ કરે છે. પ્રિવેન્શન ઓફ ડેમેજ ટુ પબ્લિક પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૯૮૪ની કલમ ૩ ઓછામાં ઓછી છ મહિનાની સજાની જોગવાઈ કરે છે અને કલમ ૫માં જામીન પર વિશેષ જોગવાઈ અપનાવવામાં આવી છે, જેમાં ફરિયાદી પક્ષને

જામીન માટેની અરજીનો વિરોધ કરવાની તક આપવી જરૂરી છે.આ જોગવાઈઓ નાર્કોટિક્સ ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સ એક્ટ, ૧૯૫૧માં જામીન માટેની જોગવાઈઓ જેવી જ છે, જે જાહેર સંપત્તિને નુકસાન પહોંચાડવાના સંસદના ઇરાદાને ગંભીર ગુના તરીકે ગણવાનો સંકેત આપે છે.

સી. મુદ્દાઓ અને વિશ્લેષણ.

૧૨. પક્ષકારોની રજૂઆતો પર ધ્યાન આપ્યા પછી, હવે આપણે આ અદાલત સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ તરફ ધ્યાન આપીશું.આ અદાલત સમક્ષનો પ્રશ્ન કલમ ૩૨૧ હેઠળ સરકારી વકીલ દ્વારા સત્તાના ઉપયોગ અને સીજેએમ દ્વારા અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ પર કેન્દ્રિત છે. પક્ષકારોની રજૂઆતોનું મૂલ્યાંકન કરતા પહેલા, આપણે આ મુદ્દા પર કાયદાની સ્થિતિ અંગે ચર્ચા કરવી જરૂરી માનીએ છીએ.

C. ૧ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી

૧૩. સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૧ નીચે મુજબ વાંચે છે:

“૩૨૧. કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ.કેસનો હવાલો સંભાળતા સરકારી વકીલ અથવા

સહાયક સરકારી વકીલ, અદાલતની સંમતિ સાથે, ચુકાદો સંભળાવવામાં આવે તે પહેલાં કોઈપણ સમયે, કોઈ પણ વ્યક્તિની કાર્યવાહીમાંથી સામાન્ય રીતે અથવા કોઈ એક અથવા વધુ ગુનાઓના સંદર્ભમાં પીછેહઠ કરી શકે છે, જેના માટે તેની સામે કેસ ચલાવવામાં આવે છે; અને, આવી પીછેહઠ પર, –

((ક) જો તે આરોપ ઘડવામાં આવે તે પહેલાં કરવામાં આવે, તો આરોપીઓને આવા ગુના અથવા ગુનાઓના સંદર્ભમાં મુક્ત કરવામાં આવશે;

((ખ) આરોપ ઘડાયા પછી અથવા જ્યારે આ સંહિતા હેઠળ કોઈ આરોપની જરૂર ન હોય ત્યારે તેને આવા ગુના અથવા ગુનાઓના સંદર્ભમાં નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવશે:

પરંતુ જ્યાં આવા ગુના –

((i) સંઘની કારોબારી સત્તા જે બાબત સુધી વિસ્તરે છે તેને લગતા કોઈપણ કાયદાની વિરુદ્ધ હતી; અથવા

((૨) દિલ્હી વિશેષ પોલીસ સ્થાપના અધિનિયમ, ૧૯૪૬ (૧૯૪૬ નો ૨૫) હેઠળ દિલ્હી વિશેષ પોલીસ સ્થાપના દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી હતી, અથવા

((૩) કેન્દ્ર સરકારની કોઈપણ સંપત્તિનો દુરુપયોગ અથવા નાશ અથવા નુકસાન સામેલ છે; અથવા

((૪) કેન્દ્ર સરકારની સેવામાં પોતાની સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે અથવા તેનો અમલ કરવાનો ઇરાદો ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા પ્રતિબદ્ધ હતો, અને આ કેસના પ્રભારી વકીલની નિમણૂક કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કરવામાં આવી નથી, જ્યાં સુધી તેને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મંજૂરી આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે ફરિયાદી

પક્ષમાંથી પીછેહઠ કરવા માટે તેની સંમતિ માટે અદાલતમાં જશે નહીં અને અદાલત, સંમતિ મુજબ, ફરિયાદીને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ફરિયાદી પક્ષમાંથી પીછેહઠ કરવા માટે આપવામાં આવેલી પરવાનગી તેની સમક્ષ રજૂ કરવા નિર્દેશ આપશે.”

૧૪. સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૧ હેઠળની સત્તાઓનું આ અદાલત દ્વારા અનેક પ્રસંગોએ અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે. બિહાર રાજ્ય વિરુદ્ધ રામ નરેશ પાંડે અને Anr.૧૭ કેસમાં, આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અગાઉની ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા ૧૮૯૮ (સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૧ જેવી જ) ની કલમ ૪૯૪નું વિશ્લેષણ કર્યું હતું. ન્યાયમૂર્તિ બી. જગન્નાથાદે અવલોકન કર્યું હતું કે કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની સંમતિ આપવામાં અદાલત ન્યાયિક કાર્ય કરે છે. જો કે, આમ કરતી વખતે, અદાલતે આ બાબતને ન્યાયિક રીતે નક્કી કરવાની જરૂર નથી. અદાલતને માત્ર સંતોષ થવાની જરૂર છે કે "સરકારી વકીલના કાર્યકારી કાર્યનો અયોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી, અથવા તે ગેરકાયદેસર કારણો અથવા હેતુઓ માટે ન્યાયના સામાન્ય માર્ગમાં દખલ કરવાનો પ્રયાસ નથી". આ અદાલતે એવું પણ નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે કલમ ૪૯૪ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા કારોબારીની સત્તાના દુરુપયોગને અટકાવવાની હતી. પુરાવાની અપૂર્ણતા એ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાનો આધાર છે કે કેમ તે પ્રશ્નને સંબોધતા કોર્ટે ચુકાદો આપ્યો હતો કે:

“૯. [...] અમને એ સમજવું મુશ્કેલ લાગે છે કે ટ્રાયલ કોર્ટ અને સેશન્સ કોર્ટ બંને દ્વારા શા માટે અભિપ્રાય આવ્યો કે સરકારી વકીલ દ્વારા તે સામગ્રીનો લેવામાં આવેલો મત એટલે કે તે નજીવો પુરાવો હતો જેના પર કોઈ દોષિત ઠેરવી શકાતો ન હતો, તે એટલો અયોગ્ય હોવો જોઈએ કે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૪૯૪ હેઠળ કોર્ટની સંમતિ અટકાવવી પડશે.ખાનગી ફરિયાદી કે જેને આ કાર્યવાહીમાં તેના તમામ તબક્કામાં ભાગ લેવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, તે પણ તેની વાંધા અરજી અથવા પુનરાવર્તન અરજીઓમાં અન્ય કોઈ સામગ્રી અથવા વધુ સારી સામગ્રીની ઉપલબ્ધતા દર્શાવતો નથી.ન તો, ફરિયાદીના વકીલ, અમારી સામેની દલીલો દરમિયાન અમને જાણ કરી શક્યા કે કોઈ વધારાની સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે.તેથી, આવી સ્થિતિમાં, કાયદાકીય બાબત તરીકે અથવા ઔચિત્યની બાબત તરીકે પાછા ખેંચવાનો કોઈ આદેશ પસાર થવો જોઈએ નહીં, પરંતુ પુરાવા ન્યાયિક રીતે લેવામાં આવે તે પછી જ આ બાબતનો નિકાલ થવો જોઈએ તે દ્રષ્ટિકોણ સિવાય, અમે આશંકા વ્યક્ત કરીએ છીએ કે વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયાધીશે પોતે જ મેજિસ્ટ્રેટના આદેશમાં તેમના પુનરાવર્તિત અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં દખલ કરવા માટે કહેવામાં આવ્યું ન હોત.” (ભાર મૂકવામાં આવે છે).

૧૫. એમ. એન. શંકરનારાયણ નાયર વિરુદ્ધ પી. વી. બાલકૃષ્ણન કેસમાં, આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો હતો કે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા ૧૮૯૮ની કલમ ૪૯૪ હેઠળ ફરિયાદીને આપવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ "કાયદાના ઉદ્દેશ્યને આગળ વધારવા" માટે કરવામાં આવે છે.સંમતિ આપવાની અદાલતની સત્તા પર, ન્યાયમૂર્તિ પી. જગમોહન રેડ્ડીએ અવલોકન કર્યું કે

“૮. [...] અદાલતે પણ ઉપરોક્ત કલમ હેઠળ પરવાનગી આપવાની વિનંતી પર વિચારણા કરતી વખતે તે જરૂરી ઔપચારિકતા તરીકે ન કરવી જોઈએ—માત્ર પૂછવા માટે તેને મંજૂરી આપવી જોઈએ.તે એવું ત્યારે જ કરી શકે છે જ્યારે તેની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી પર તેને સંતોષ થાય કે તેની મંજૂરી ન્યાયના વહીવટને ટેકો આપે છે અને કાયદાના સમર્થન સાથે જોડાયેલા કોઈપરોક્ષ હેતુ સાથે ગુપ્ત રીતે પરવાનગી માંગવામાં આવી નથી, જે કાર્યકારી અંગો આગળ વધારવા અને જાળવવા માટે બંધાયેલા છે.(ભાર પૂર્વક)

૧૬. રાજેન્દ્ર કુમાર જૈન વિ સ્ટેટ ધ્રુ સ્પેશિયલ પોલીસ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ અને Ors. માં, સોશિયાલિસ્ટ પાર્ટી ઓફ ઈન્ડિયાના અધ્યક્ષ શ્રી જયોર્જ ફર્નાન્ડિસ સામેનો કેસ પાછો ખેંચવા માટે અરજી કરવામાં આવી હતી.શ્રી ફર્નાન્ડીઝ પર ૧૯૭૫માં લાદવામાં આવેલી કટોકટી સામે ઉશ્કેરણીજનક પ્રતિકાર કરવાનો અને મિલકતને નુકસાન પહોંચાડવાના કાવતરામાં ભાગ લેવાનો આરોપ મૂકવામાં

આવ્યો હતો.કટોકટી રદ થયા પછી, વિશેષ સરકારી વકીલે 'બદલાયેલા સંજોગો અને જાહેર હિતને ધ્યાનમાં રાખીને' સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરી હતી.વિવાદની રાજકીય પૃષ્ઠભૂમિને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ન્યાયમૂર્તિ ઓ. ચિન્નાપ્પા રેડ્ડી દ્વારા બોલતા સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૧ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં સરકારી વકીલની સ્વતંત્રતાના મહત્વ પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો. જ્યાં જાહેર નીતિની બાબતો સામેલ હોય ત્યાં કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાના સંદર્ભમાં, કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે:

“૧૬. ભૂતકાળમાં, આપણે ઘણીવાર જાણતા હોઈએ છીએ કે જાહેર હિતમાં સરકારી વકીલ માટે સામૂહિક આંદોલનો, કોમી રમખાણો, પ્રાદેશિક વિવાદો, ઔદ્યોગિક સંઘર્ષો, વિદ્યાર્થીઓની અશાંતિ વગેરેથી ઉદ્ભવતા અભિયાનોમાંથી પીછેહઠ કરવી કેટલી અનુકૂળ અને જરૂરી છે. જ્યાં પણ મુદ્દાઓમાં લાગણીઓ સામેલ હોય અને વાતાવરણમાં હિંસાનો સરચાર્જ હોય ત્યાં શાંતિ પુનઃસ્થાપિત કરવા, વાતાવરણને હિંસાના સરચાર્જથી મુક્ત કરવા, મુદ્દાઓનું શાંતિપૂર્ણ સમાધાન લાવવા અને તોફાન પછીની શાંતિ જાળવવા માટે ઘણીવાર કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરવી જરૂરી હોવાનું જણાયું છે.કાયદાને સમર્થન આપવાના નામે ભાવનાત્મક મુદ્દાઓ સામેલ હોય તેવી કાર્યવાહી ચાલુ રાખવી એ સંપૂર્ણપણે

પ્રતિકૂળ પણ હોઈ શકે છે.લોકોની લાગણીઓ અને લાગણીઓ પ્રત્યે સંવેદનશીલ અને પ્રતિભાવશીલ ચૂંટાયેલી સરકાર જો સદભાવનાનું વાતાવરણ ઊભું કરવાના હેતુથી અથવા શાંતિને ખતેલ ન પહોંચાડવાના હેતુથી સામેલ ગુનેગારો સામે કેસ ન ચલાવવાનો અથવા પહેલેથી જ શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી સાથે આગળ ન વધવાનો નિર્ણય કરે તો તે સંપૂર્ણપણે ન્યાયી ગણાશે.આવી બાબતોમાં સરકાર સિવાય કોણ નક્કી કરી શકે છે અને કરવું જોઈએ કે, પ્રથમ વખતમાં, કાર્યવાહી શરૂ કરવી કે ચાલુ રાખવી તે અપમાનજનક કે ફાયદાકારક હોવું જોઈએ.જો સરકાર નક્કી કરે કે કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરવી એ જાહેર હિતમાં હશે, તો સરકાર આ કાર્ય કેવી રીતે હાથ ધરશે?

૧૭. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા હેઠળ સરકારી વકીલે કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરવી પડે છે અને તે અદાલત છે જેણે આવી ઉપાડ માટે તેની સંમતિ આપવી પડે છે.[...] તે તે છે જેને ફરિયાદી પક્ષમાંથી પાછા ખેંચવા માટેની કાર્યવાહી શરૂ કરવાની જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે.પરંતુ, જ્યાં જાહેર નીતિના આવા મોટા અને સંવેદનશીલ મુદ્દાઓ સામેલ હોય, ત્યાં તેમણે, જો તેઓ સાચા વિચારધારાવાળા હોય, તો નીતિ ઘડવૈયાઓ પાસેથી સલાહ અને માર્ગદર્શન લેવું જોઈએ.તેમની માહિતી અને સંસાધનોના

સ્ત્રોતો નીતિ ઘડવૈયાઓથી વિપરીત ખૂબ જ મર્યાદિત પ્રકૃતિના છે.જો નીતિ ઘડવૈયાઓ પોતે પ્રથમ વખત આ બાબતમાં આગળ વધે છે, કારણ કે ખરેખર તે યોગ્ય છે કે જ્યાં મહત્વપૂર્ણ જાહેર નીતિની બાબતો સામેલ હોય ત્યાં તેમણે આગળ વધવું જોઈએ, અને જો તેઓ સરકારી વકીલને કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરવાની સલાહ આપે છે, તો તે કોર્ટ માટે નથી કહેવાનું કે પહેલ સરકાર તરફથી આવે છે અને તેથી સરકારી વકીલે મુક્ત મનનો ઉપયોગ કર્યો હોવાનું કહી શકાય નહીં.ન તો શબ્દો પર કોઈ તકરાર થઈ શકે છે.જો ખોટી રીતે માહિતગાર પરંતુ સારા અર્થ ધરાવતા અમલદારો "સરકારી વકીલને નિર્દેશ આપવામાં આવે છે" અથવા "સરકારી વકીલને સૂચના આપવામાં આવે છે" જેવા અભિવ્યક્તિઓનો ઉપયોગ કરવાનું પસંદ કરે છે, તો અદાલત એકલા આ આધાર પર જાહેર નીતિના મોટા મુદ્દાને તેની સંમતિને નકારી કાઢશે નહીં કે જ્યારે સરકારી વકીલએ કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠની માંગ કરી ત્યારે તેણે મુક્ત એજન્ટ તરીકે કામ કર્યું ન હતું.જે દાવ પર છે તે પત્રની ભાષા અથવા સરકારી વકીલની પ્રતિષ્ઠા નથી પરંતુ નીતિનો વ્યાપક પ્રશ્ન છે.અદાલત, આવી સ્થિતિમાં પીછેહઠ કરવાના કારણો બહાર લાવવાનો પ્રયાસ કરે છે અને પોતાને સંતુષ્ટ કરે છે કે સરકારી વકીલને પણ સંતોષ થાય કે તેણે સારા અને સંબંધિત કારણોસર કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરવી જોઈએ."

આમ હકીકત એ છે કે સરકાર દ્વારા પાછી ખેંચવાની શરૂઆત અરજીને દૂષિત કરવા માટે કરવામાં આવી ન હતી, જ્યાં સુધી સરકારી વકીલે સ્વતંત્ર રીતે પોતાનું મન લાગુ કર્યું હતું. જાહેર ન્યાયના આધારે પીછેહઠના અવકાશ અને ખાસ કરીને 'રાજકીય અપરાધ' ની મર્યાદાને વિસ્તૃત રીતે વર્ણવતા અદાલતે ચુકાદો આપ્યો:

“૧૯.[...] આપણા વર્તમાન હેતુ માટે રાજકીય ગુનાઓ શું છે તે અંગે અસ્પષ્ટ રીતે ચર્ચા કરવી આપણા માટે ખરેખર બિનજરૂરી છે. તે કહેવું પૂરતું છે કે રાજકારણ એ સરકાર વિશે છે અને તેથી, રાજકીય ગુનો એ છે કે જે રાજ્યની સરકારને બદલવા અથવા તેને તેની નીતિ બદલવા માટે પ્રેરિત કરવાના હેતુથી કરવામાં આવે છે. રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાંધીને મ્યુનિસિપલ કાયદાઓ વિરુદ્ધના ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા અને જેલમાં ધકેલી દેવામાં આવ્યા હતા; તેમના આધ્યાત્મિક પુત્ર અને આપણા દેશના પ્રથમ વડા પ્રધાન પણ હતા.

[...]

૨૧. ગુનો રાજકીય સ્વરૂપનો છે એમ કહેવાનો અર્થ ગુનેગારને ગુનામાંથી મુક્ત કરવાનો નથી. પરંતુ પ્રશ્ન એ છે કે, શું સરકારી

વકીલને કાર્યવાહીમાંથી ખસી જવાની સલાહ આપવી એ સરકાર માટે માન્ય આધાર છે?અમે અગાઉ ઉલ્લેખ કર્યો છે કે સરકારી વકીલ માત્ર પુરાવાની અછતને આધારે જ નહીં પરંતુ જાહેર ન્યાયના વ્યાપક હેતુઓને આગળ વધારવા માટે પણ કેસની કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરી શકે છે અને જાહેર ન્યાયના આવા વ્યાપક હેતુઓમાં યોગ્ય સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય હેતુઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે.હવે એ ઇતિહાસની બાબત છે કે ૧૯૭૭માં ચૂંટણી લડવા માટે રચાયેલી પાર્ટીની પ્રેરક શક્તિ ફોજદારી કાવતરાની પ્રેરક શક્તિ જેવી જ હતી, જેમ કે કાર્યવાહીને મંજૂરી આપવાના આદેશમાં આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો; માત્ર માધ્યમો અલગ હતા.૧૯૭૭ની ચૂંટણીના પરિણામે સત્તામાં આવેલા પક્ષે ચૂંટણીના પરિણામને રાજકારણ અને શ્રીમતી ગાંધીની આગેવાની હેઠળના પક્ષની નીતિ વિરુદ્ધ લોકોના જનાદેશ તરીકે અર્થઘટન કરવાનું પસંદ કર્યું.૧૯૮૦ની ચૂંટણીઓ તરફ દોરી જતી પછીની ઘટનાઓ કે જેણે ૧૯૭૭ની ચૂંટણીના પરિણામને ઉલટાવી દીધું હતું તે શંકા પેદા કરી શકે છે કે શું આ અર્થઘટન સાચું હતું કે નહીં; માત્ર ઇતિહાસ જ કહી શકે છે.પરંતુ, જો તે સમયની સરકારે ૧૯૭૭ની ચૂંટણીના પરિણામને લોકોના આદેશ તરીકે અર્થઘટન કર્યું હોય અને તે અર્થઘટનના આધારે સરકારે સરકારી વકીલને કાર્યવાહીમાંથી ખસી જવાની સલાહ આપી હોય,

તો કોઈ એમ ન કહી શકે કે સરકારી વકીલને કાર્યવાહીમાંથી ખસી જવાના કોઈ અયોગ્ય હેતુથી સક્રિય કરવામાં આવ્યા હતા અને ન તો કોઈ એમ કહી શકે કે મેજિસ્ટ્રેટ તેમની સંમતિ આપવામાં તેમનામાં નિહિત નિરીક્ષણ કાર્યનો ઉપયોગ કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા.(ભાર પૂર્વક)

૧૭. સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૧ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાઓના અર્થઘટન પરનો લોકસ ક્લાસિકસ એ શેઓનાનદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય બેન્ચનો નિર્ણય છે.આ કેસમાં, પટના અર્બન કો-ઓપરેટિવ બેંકના બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ પર એક જ વ્યક્તિને અલગ-અલગ નામે બહુવિધ લોન આપીને અને બનાવટી વ્યક્તિઓ માટે લોન મંજૂર કરીને બેંકના ભંડોળની ગેરરીતિ જેવા દુષ્કૃત્યોનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.સહકારી મંડળીઓના રજિસ્ટ્રારે ભારતીય રિઝર્વ બેંકના કહેવા પર હિતધારકો સામે કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો.તપાસ દરમિયાન, બિહારના ભૂતપૂર્વ મુખ્યમંત્રી ડૉ. જગન્નાથ મિશ્રા વિરુદ્ધ નિવેદનો આપવામાં આવ્યા હતા અને આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો કે તેમણે મુખ્યમંત્રી પદ પર રહીને પોતાના પદનો દુરુપયોગ કર્યો હતો અને પોતાના માટે ગેરકાયદેસર વ્યક્તિગત લાભ મેળવ્યો હતો.આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું અને સીજેએમએ આ બાબતની નોંધ લીધી હતી.જો કે, કેસ આગળ વધે તે પહેલાં, ડૉ. મિશ્રાએ ફરી એકવાર બિહારના મુખ્યમંત્રી તરીકે શપથ લીધા અને સરકાર દ્વારા એક સંદેશાવ્યવહાર બહાર

પાડવામાં આવ્યો કે તેણે કેસ પાછો ખેંચવાનો નિર્ણય લીધો છે.સરકારી વકીલ દ્વારા પુરાવાના અભાવ, રાજકીય પ્રતિશોધને કારણે સૂચિતાર્થ અને સરકારી કાર્યવાહી જાહેર નીતિ અને જાહેર હિતની વિરુદ્ધ હશે તેના આધારે અરજી પાછી ખેંચવામાં આવી હતી.સીજેએમએ પીછેહઠ માટે સંમતિ આપી હતી અને ઉચ્ચ અદાલતે સીજેએમના આદેશને સમર્થન આપ્યું હતું.

૧૮. જ્યારે આ બાબત આ અદાલત સમક્ષ આવી ત્યારે અપીલ ૨ દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી હતી:૧ બહુમતી.એક સમીક્ષા અરજીને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૧ ના અવકાશને બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા સંબોધવામાં આવ્યો હતો.મુખ્ય ન્યાયાધીશ ભગવતીએ તેમના લઘુમતી અભિપ્રાયમાં જણાવ્યું હતું કે, આરોપપત્ર દાખલ થયા પછી પણ વોરંટ કેસમાં આરોપ ઘડવામાં આવે તે પહેલાં પુરાવાની અછતને આધારે પાછી ખેંચવાની અરજી દાખલ કરવામાં આવી હોય તેવા કેસમાં સંમતિ આપતી અદાલત દ્વારા સત્તાનો ઉપયોગ એ જ છે જે અદાલતને સીઆરપીસી૨૦ની કલમ ૨૩૯ હેઠળ આરોપીઓને મુક્ત કરવાની સત્તા આપે છે.તેથી, આવા કિસ્સાઓમાં, સરકારી વકીલ માટે પુરાવાઓમાં ભૌતિક ફેરફાર ન થાય ત્યાં સુધી તે પાછી ખેંચવાની અરજી દાખલ કરવા માટે સક્ષમ રહેશે નહીં.મુખ્ય ન્યાયાધીશનો અભિપ્રાય હતો કે અદાલતે આવા કેસોમાં આરોપમુક્તિની કવાયત હાથ ધરવી જોઈએ કારણ કે તે લોકોમાં વધુ વિશ્વાસ લાવશે.તેમણે અવલોકન કર્યું:

“૩૦. બીજી લાયકાત [.] તેથી, કલમ ૨૩૯ હેઠળ તેના કાર્યનો ઉપયોગ કરતી વખતે અદાલત શું કરે છે તે પોલીસ અહેવાલ અને તેની સાથે મોકલવામાં આવેલા દસ્તાવેજ તેમજ આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલા કોઈપણ નિવેદનને ધ્યાનમાં લેવાનું છે જો અદાલત તેની તપાસ કરવાનું પસંદ કરે છે.અને જો અદાલતને લાગે કે આરોપી સામે કોઈ પ્રથમ દષ્ટિએ કેસ નથી, તો અદાલત તેને મુક્ત કરે છે.પરંતુ જ્યારે સરકારી વકીલ દ્વારા ફરિયાદી પક્ષને ટેકો આપવા માટે અપૂરતા અથવા કોઈ પુરાવા ન હોવાના આધારે ફરિયાદી પક્ષમાંથી પીછેહઠ માટેની અરજી કરવામાં આવે ત્યારે અદાલતને ચોક્કસપણે તે જ કરવા માટે કહેવામાં આવે છે.ત્યાં પણ અદાલતે સરકારી વકીલ દ્વારા કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે વિનંતી કરાયેલ આધાર વાજબી છે કે નહીં તે નક્કી કરવાના હેતુથી ફરિયાદી પક્ષ વતી તેની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રી પર વિચાર કરવો પડશે અને આ સામગ્રી કલમ ૨૩૯ હેઠળ તેના કાર્યનું નિર્વહન કરતી વખતે અદાલત સમક્ષની સામગ્રી જેવી જ હશે.જો અદાલત ફરિયાદી પક્ષને ટેકો આપવા માટે પૂરતા પુરાવા અથવા પુરાવાની ગેરહાજરીના આધારે પાછી ખેંચવાની અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે તે નક્કી કરવાના હેતુસર સામગ્રીની તપાસ કરવી પડે કે શું હકીકતમાં અપૂરતા પુરાવા છે કે ફરિયાદી પક્ષને ટેકો આપવા માટે કોઈ પુરાવા નથી, તો અદાલત કલમ ૨૩૯ હેઠળ વિચારણા કરતી વખતે પોતે પણ આ ક્વાયતમાં જોડાઈ શકે છે કે શું આરોપીને મુક્ત કરવામાં આવશે કે તેની સામે આરોપ ઘડવામાં આવશે.તે

એક સમાન કવાયત છે જે કોર્ટ કરશે કે શું કોર્ટ કાર્યવાહી કરે છે "કલમ ૨૩૯:જ્યારે આરોપીઓને મુક્ત કરવામાં આવશે:જો પોલીસ અહેવાલ અને કલમ ૧૭૩ હેઠળ તેની સાથે મોકલવામાં આવેલા દસ્તાવેજોને ધ્યાનમાં લીધા પછી અને મેજિસ્ટ્રેટને જરૂરી લાગે તે રીતે આરોપીની તપાસ કર્યા પછી અને ફરિયાદી પક્ષ અને આરોપીને સુનાવણીની તક આપ્યા પછી, મેજિસ્ટ્રેટ આરોપી સામેના આરોપને પાયાવિહોણો ગણશે, તો તે આરોપીને મુક્ત કરશે અને આમ કરવા માટેના તેના કારણો નોંધશે." કલમ ૨૩૯ હેઠળ અથવા કલમ ૩૨૧ હેઠળ.જો એમ હોય તો, અમને નથી લાગતું કે પોલીસ અહેવાલ પર શરૂ કરાયેલા વોરંટ કેસમાં સરકારી વકીલને ફરિયાદી પક્ષમાંથી પાછા ખેંચવા માટે અરજી કરવાનો અધિકાર હોવો જોઈએ કારણ કે ફરિયાદી પક્ષના સમર્થનમાં અપૂરતા અથવા કોઈ પુરાવા નથી.(ભાર પૂર્વક)

૧૯. ન્યાયમૂર્તિ ખાલિદ (પોતાના અને ન્યાયમૂર્તિ નટરાજન માટે બોલતા) એ બહુમતી અભિપ્રાય રજૂ કર્યો હતો કે પાછી ખેંચવાની અરજી માટે સંમતિ આપવાની અદાલતની સત્તા સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૦ હેઠળ ચક્રવૃદ્ધિ ગુનાઓની સત્તા જેવી જ છે.બંને કેસોમાં અદાલતે આરોપી વ્યક્તિને દોષિત ઠેરવવા અથવા નિર્દોષ જાહેર કરવાના મુદ્દાની તપાસ કરવાની રહેશે નહીં, અને માત્ર દેખરેખની રીતે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને સંમતિ આપવા સુધી મર્યાદિત રહેવાની જરૂર પડશે.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે કલમ ૩૨૧ પાછી

ખેંચવાની માંગ માટે કોઈ આધાર પૂરો પાડતી નથી, તેમ છતાં "જાહેર નીતિ, વહીવટી હિત, રાજ્યના કારણોસર કાર્યવાહી સાથે આગળ વધવાની અયોગ્યતા અને પુરાવાની અછત" પાછી ખેંચવાની માંગ માટે માન્ય આધાર માનવામાં આવે છે.વધુમાં, એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે પાછી ખેંચવાની અરજીને સંમતિ આપવાનો નિર્ણય કરતી વખતે અદાલતે પોતાને માત્ર તે નક્કી કરવા સુધી મર્યાદિત રાખવી જોઈએ કે ફરિયાદીએ ઉપરોક્ત કાયદેસર કારણોસર સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો છે:

“૭૩ [...]જ્યારે કલમ ૩૨૧ સી. આર. પી. સી. હેઠળ અરજી કરવામાં આવે છે, ત્યારે અદાલત માટે એ જાણવા માટે પુરાવાઓનું મૂલ્યાંકન કરવું જરૂરી નથી કે કેસ દોષિત ઠેરવવામાં આવશે કે નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવશે.એવી દલીલ કરવી કે જ્યારે અદાલત કલમ ૩૨૧ હેઠળ સંમતિ આપવાની તેની મર્યાદિત શક્તિનો ઉપયોગ કરે છે ત્યારે તેણે પુરાવાઓનું મૂલ્યાંકન કરવું પડશે અને તે શોધવું પડશે કે શું કેસ નિર્દોષ અથવા દોષિત ઠેરવવામાં સમાપ્ત થશે કે કેમ, તે કલમ ૩૨૧ સીઆરપીસીને ફરીથી લખવું હશે અને અદાલતને એવી સત્તા સ્વીકારવી પડશે જે કલમ ૩૨૧ ની યોજનામાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવતી નથી.કલમ ૩૨૧ હેઠળ નિર્દોષ જાહેર કરવાનો અથવા મુક્ત કરવાનો આદેશ ફોજદારી કેસોમાં સામાન્ય અંતિમ આદેશો જેવો નથી.આ નિષ્કર્ષને નિર્દોષ જાહેર કરવાના કેસમાં પુરાવાની વિગતવાર ચર્ચા અથવા પ્રથમ દૃષ્ટિએ કેસની ગેરહાજરી અથવા ડિસ્ચાર્જના કિસ્સામાં પાયાવિહોળા દ્વારા સમર્થન આપવામાં

આવશે નહીં.અદાલતે માત્ર એ જોવાનું છે કે શું અરજી સદ્ભાવનાથી, જાહેર નીતિ અને ન્યાયના હિતમાં કરવામાં આવી છે અને કાયદાની પ્રક્રિયાને નિષ્ફળ અથવા અવરોધિત કરવા માટે નહીં.અદાલતે કેસના આ પાસાઓને ધ્યાનમાં લીધા પછી જોવું પડશે કે જો સંમતિ આપવામાં આવે તો અરજી આવી અનિયમિતતા અથવા ગેરકાયદેસરતાથી પીડાય છે કે કેમ જે સ્પષ્ટ અન્યાયનું કારણ બને છે.આ કિસ્સામાં, ઉપાડ માટેની અરજી, સંમતિના આદેશ અને અન્ય પરિચર સંજોગોને વાંચીને, મને એવું માનવા માટે કોઈ ખચકાટ નથી કે ઉપાડ માટેની અરજી અને સંમતિ આપવાનો આદેશ યોગ્ય અને સખત રીતે કલમ ૩૨૧ સીઆરપીસીની મર્યાદામાં હતો.

[...]

૭૮. આ કલમ સરકારી વકીલ કઈ આધારો પર અરજી કરી શકે છે અથવા કઈ વિચારણાઓ પર અદાલત તેની સંમતિ આપવાની છે તે અંગે કોઈ સંકેત આપતું નથી.પહેલ સરકારી વકીલની છે અને અદાલતે જે કરવાનું છે તે માત્ર તેની સંમતિ આપવાનું છે અને કોઈ પણ બાબતને ન્યાયિક રીતે નક્કી કરવાનું નથી.સંમતિ આપવા માટે ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિની કવાયતમાં નિહિત ન્યાયિક કાર્યનો સામાન્ય રીતે અર્થ એ થાય છે કે અદાલતે પોતાને સંતોષ આપવો પડશે કે સરકારી વકીલના કાર્યકારી કાર્યનો અયોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી, અથવા તે ગેરકાયદેસર કારણો અથવા હેતુઓ માટે ન્યાયના સામાન્ય માર્ગમાં દખલ

કરવાનો પ્રયાસ નથી.(ભાર પૂર્વક)

અદાલતે એવું પણ માન્યું હતું કે ઉપાડની અરજીને સંમતિ આપતી વખતે અથવા નકારી કાઢતી વખતે, અદાલતે સરકારી વકીલે પ્રદાન કરેલા ઉપાડની બાંહેધરી આપતા કથિત આધારોની સમીક્ષા કરવાની નથી, પરંતુ માત્ર એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે તે કાયદેસર હેતુ માટે છે, જે દુર્ભાવના વગર શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.

૨૦. બંને, ન્યાયમૂર્તિ ખાલિદ તેમના બહુમતી અભિપ્રાયમાં અને ન્યાયમૂર્તિ વેંકટરમૈયા (તે સમયે વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયાધીશ તરીકે) તેમના સંમત અભિપ્રાયમાં, એવું માન્યું હતું કે આ અદાલતે નીચેની અદાલતોના સહવર્તી તારણોમાં દખલ કરવામાં, પાછી ખેંચવાની અરજીને મંજૂરી આપવા અથવા રદ કરવામાં સાવચેતી રાખવી જોઈએ.આ અદાલત હકીકતો અને પુરાવાઓની અદાલત નથી એ બાબત પર પ્રકાશ પાડતા અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“૮૯. કલમ ૩૨૧ હેઠળ પસાર કરાયેલો આદેશ ભારતના બંધારણની કલમ ૧૩૬ હેઠળ વિશેષ રજા દ્વારા આ અદાલતમાં આવે છે.અમારી સામેની અપીલ આ રીતે આવી હતી.આ અદાલતની જાહેર નીતિ રહી છે કે આ પ્રકારના કેસોની હકીકતો અને પુરાવાઓની ઝીણવટભરી તપાસ શરૂ ન કરવી અથવા ડિસ્ચાર્જ સામે આદેશ પણ ન આપવો.આ અદાલત પોતાને હકીકતો અને પુરાવાઓની અદાલતમાં રૂપાંતરિત થવા દેશે

નહીં.આ અદાલત ભાગ્યે જ પુરાવા અને તથ્યોમાં જાય છે.એવું જ હોવું જોઈએ.આ સ્વાસ્થ્યપ્રદ સ્વ-લાદવામાં આવેલા સંયમમાંથી કોઈપણ પ્રસ્થાન એ તંદુરસ્ત પ્રથા નથી અને મારા માટે પોતાને પ્રશંસા કરતું નથી.આ અદાલત માટે એ યાદ રાખવું જરૂરી છે કે સર્વોચ્ચ અદાલત તરીકે, ગુણદોષ પર અથવા કેસની હકીકતો અને પુરાવા પરનું કોઈપણ નિરીક્ષણ કે જેને નીચેની અદાલતોમાં પાછું જવું પડે છે તે અસરગ્રસ્ત પક્ષને ગંભીર રીતે પૂર્વગ્રહ કરશે અને આ અદાલતની નીતિ હોવી જોઈએ કે તે આ પ્રતિબંધિત આધાર પર ન ચાલે અને અયોગ્ય પરંતુ ન્યાયી ટીકાને આમંત્રણ આપે.શું આ અદાલત એ જાણવા માટે પુરાવાઓનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે છે કે શું નિર્દોષ જાહેર કરવાનો કે દોષિત ઠેરવવાનો કેસ છે અને પોતાને ટ્રાયલ કોર્ટમાં રૂપાંતરિત કરવા માટે છે?અથવા આ અદાલત સો સાક્ષીઓની ફરીથી સુનાવણી અને તપાસનો આદેશ આપવા માટે છે કે કેમ તે જાણવા માટે કે કેસ નિર્દોષ જાહેર થશે કે દોષિત ઠેરવવામાં આવશે?આ કેસમાં આમાંથી કોઈપણ નિષ્કર્ષ કલમ ૩૨૧ના દાયરાની બહાર છે.આ ત્યારે જ થઈ શકે છે જ્યારે આપણે કલમ ૩૨૧ ફરીથી લખીએ.(ભાર પૂર્વક)

૨૧. શેયોનંદન પાસવાન (સુપ્રા) નો નિર્ણય ત્યારથી જ અમલમાં છે.તેની અરજીનું એક ઉદાહરણ એ હતું કે જ્યારે આ અદાલતે જાહેર નાણાંની ગેરરીતિ સાથે સંકળાયેલા ગુનાઓ માટે ધારાસભ્યની કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની કાર્યવાહી

હાથ ધરી હતી.ચેરનેની રાજા રામચંદર વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય અને Ors.૨૧ માં, અપીલકર્તા, એક ધારાસભ્ય, પર વારંવાર રૂ. ૨,૮૯,૪૮૯, રૂ. ૧,૩૩,૯૩૯, અને રૂ. સરકાર તરફથી ૧,૨૨,૮૨૫.આ રકમ રૂ. ૨૮૯, ૪૮૯, રૂ. ૬૦, ૦૦૦ અને રૂ. આ વિનંતીઓના જવાબમાં સરકાર દ્વારા વારંવાર ૬૦,૦૦૦ મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા.તેમની સામે ગેરરીતિ આચરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.અપીલકર્તા ધારાસભ્ય હોવાથી, આ બાબત વિધાનસભાની નીતિશાસ્ત્ર સમિતિને મોકલવામાં આવી હતી, જ્યાં અપીલકર્તાએ માફી માંગી હતી અને રૂ. ૬૦, ૦૦૦ સરકારને આપવામાં આવે.આને અનુસરીને, નીતિશાસ્ત્ર સમિતિએ અપીલકર્તા સામે કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની ભલામણ કરી હતી.રાજ્ય સરકારે એક આદેશ પણ જારી કર્યો હતો જેમાં જિલ્લા કલેક્ટરને ફરિયાદીને કેસ પાછો ખેંચવાનો નિર્દેશ આપવાની જરૂર હતી.કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે ઘણી અરજીઓ કરવામાં આવી હતી, જેને મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી હતી.જોકે, આખરે હાઈકોર્ટ દ્વારા આને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.અપીલકર્તા સામેના અભિયોજનને પાછું ખેંચવાની મંજૂરી આપવાનો ઇનકાર કરીને, આ અદાલતે અભિપ્રાય આપ્યો હતો કે શેયોનંદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયને ધ્યાનમાં રાખીને, ઉચ્ચ ન્યાયાલયની ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તા મર્યાદિત હતી.જો મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કરવામાં આવેલી કાયદાની ભૂલ હોય તો જ તે દખલ કરી શકતી હતી.વધુમાં, કોર્ટે સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૧ હેઠળ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા પર વિધાનસભાની નીતિશાસ્ત્ર સમિતિ દ્વારા લેવામાં આવેલી શિસ્તની કાર્યવાહીની અસરને પણ

ધ્યાનમાં લીધી હતી. બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ વતી બોલતા ન્યાયમૂર્તિ એસ. બી. સિંહાએ જણાવ્યું હતું કે,

“૧૫. આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્યની વિધાનસભાની નીતિશાસ્ત્ર સમિતિને વિધાનસભાના સભ્યો સામે શિસ્તભંગની કાર્યવાહી અથવા અન્યથા કાર્યવાહી કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી. વિધાનસભાના સભ્ય સામે ફોજદારી કેસ, સામાન્ય રીતે, તેની પોતાની યોગ્યતા પર ચાલુ રાખવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ, ખાસ કરીને, વર્તમાન મામલાના તથ્યોના પ્રકાશમાં, જેમાં ઉચ્ચ અદાલતે કાર્યવાહીના પ્રારંભિક તબક્કામાં દખલ કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. અમે અહીં અગાઉ પણ નોંધ્યું છે કે ઉચ્ચ અદાલત હકીકતમાં માત્ર તપાસની દેખરેખ જ નહોતી કરી રહી, પરંતુ ટ્રાયલ જજને ત્રણ મહિનાના સમયગાળામાં સુનાવણી પૂર્ણ કરવાનો નિર્દેશ પણ આપ્યો હતો. ઉચ્ચ ન્યાયાલયના અગાઉના આદેશો છતાં ઉપરોક્ત સરકારી આદેશ જારી કરવા માટે રાજ્ય તરફથી લેવામાં આવેલી કાર્યવાહીને ઉપરોક્ત તથ્યાત્મક માળખાને ધ્યાનમાં રાખીને ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.

[...]

૧૮. માત્ર નીતિશાસ્ત્ર સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોના સંદર્ભમાં રાજ્ય અનુસાર પણ સરકારી આદેશ જારી કરવામાં આવ્યો હતો.

[...] નૈતિકતા સમિતિને આવી ભલામણો કરવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર

નહોતો.જો રાજ્યએ કોઈ ભૂમિકા ન ધરાવતી સંસ્થા દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોના આધારે કાર્યવાહી કરી હોત, તો તેની કાર્યવાહી કાયદામાં દૂષિત થઈ હોત, નીતિશાસ્ત્ર સમિતિની ભલામણો અનધિકૃત હોવાથી, રાજ્યની કાર્યવાહી કાયદામાં શ્રેષ્ઠતા સિદ્ધાંતને આકર્ષિત કરશે.

૧૯. અન્યથા પણ, અમારા મતે, રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી હકીકતમાં પણ શ્રેષ્ઠપૂર્ણ છે.રાજ્ય કાયદાનું રક્ષક છે.જ્યારે તે જાહેર ભંડોળ સાથે વ્યવહાર કરે છે, ત્યારે તેણે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયાની દ્રષ્ટિએ કાર્ય કરવું આવશ્યક છે.જાહેર ભંડોળના સંદર્ભમાં, જ્યાં સુધી રાજ્ય અને તેના અધિકારીઓની વાત છે ત્યાં સુધી જાહેર ટ્રસ્ટનો સિદ્ધાંત પણ લાગુ પડશે.તે ઉચ્ચ ન્યાયાલયના આદેશો છતાં, ખૂબ જ મજબૂત અને નક્કર કારણો સિવાય, ઉપરોક્ત સરકારી આદેશ જારી કરી શક્યું નથી.(ભાર પૂર્વક)

૨૨. વહીવટી અથવા કાયદાકીય સત્તાવાળાઓ દ્વારા જાહેર વિશ્વાસના ઉદ્ધંધનને લગતા ગુનાઓમાં, આ અદાલતે ગુનાની ગંભીરતા અને જાહેર જીવન પર કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની અસરનું મૂલ્યાંકન કર્યું છે.બૈરામ મુરલીધર વિરુદ્ધ આંધ્ર પ્રદેશ રાજ્ય ૨૨ માં, ફરિયાદી એક પોલીસ અધિકારી સામે કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની માંગ કરી રહ્યા હતા, જેના પર અપહરણના ગુના માટે કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિને ફસાવવા નહીં અને વ્યક્તિના પુત્ર સામેના આરોપોને ઘટાડવા બદલ

લાંચ માંગવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.પોલીસ અધિકારી પર ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ ૧૯૮૮ની કલમ ૭ અને ૧૩ (૧) હેઠળ ગુનાઓનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.ફરિયાદી દ્વારા સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૧ હેઠળ અરજી એ હકીકતના આધારે દાખલ કરવામાં આવી હતી કે સરકારે અધિકારી સામે તેમની પ્રશંસનીય સેવાને ધ્યાનમાં રાખીને કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાનો આદેશ જારી કર્યો હતો અને નિર્દેશ આપ્યો હતો કે તેમનો કેસ શિસ્તની કાર્યવાહી માટે વહીવટી ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ મૂકવામાં આવે.આ અદાલતે હાઈકોર્ટ અને ટ્રાયલ કોર્ટના સહવર્તી તારણોને સમર્થન આપ્યું અને પાછી ખેંચવાની અરજીને નકારી કાઢી હતી.બે ન્યાયાધીશોની બેન્ચ વતી બોલતા ન્યાયમૂર્તિ દીપક મિશ્રા (જે તે સમયે હતા) એ ચુકાદો આપ્યો કે

“૧૯. હાથમાં રહેલા કેસમાં, સરકારી વકીલ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજી દર્શાવે છે કે તેણે પૂર્વવર્તી શરતો વિશે યાંત્રિક રીતે જણાવ્યું હતું, તેનો અર્થ એ નથી કે તેણે ખરેખર સામગ્રીનો અભ્યાસ કર્યો છે અને તેના સ્વતંત્ર મગજને ફક્ત એટલા માટે લાગુ કર્યો છે કારણ કે તેણે આમ કહ્યું છે.અરજીમાં તેમણે કઈ સામગ્રીનો અભ્યાસ કર્યો છે, તે ટૂંકમાં હોઈ શકે છે, અને શું કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાથી જાહેર હિતની સેવા થશે અને તેણે પોતાનો સ્વતંત્ર અભિપ્રાય કેવી રીતે બનાવ્યો છે તે દર્શાવીને સામગ્રીનો અભ્યાસ દર્શાવવો આવશ્યક છે.જેમ આપણે સમજીએ છીએ તેમ, વિદ્વાન સરકારી વકીલને સરકારના આદેશ દ્વારા સંપૂર્ણપણે માર્ગદર્શન આપવામાં

આવ્યું છે અને ખરેખર કેસના તથ્યો પર તેમનું મન લાગુ કરવામાં આવ્યું નથી.વિદ્વત ટ્રાયલ જજ તેમજ ઉચ્ચ અદાલતે અવલોકન કર્યું છે કે તે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ હેઠળનો કેસ છે. તેમણે એ હકીકતની નોંધ લીધી છે કે રાજ્ય સરકારે પહેલેથી જ મંજૂરી આપી દીધી છે.તે પણ નોંધપાત્ર છે કે ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી બ્યુરોને જાણવા મળ્યું છે કે કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાનું કોઈ વાજબી કારણ નથી.

[...]

૨૨. અમે આ અધિકારીઓનો ઉલ્લેખ માત્ર એ બતાવવા માટે કર્યો છે કે આ કેસમાં, ગુનાની ગંભીરતા અને સરકારી વકીલ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અરજીની પ્રકૃતિ ઉપરાંત જાહેર જીવન પરની અસરને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારો અભિપ્રાય માનવામાં આવે છે કે વિદ્વત ટ્રાયલ જજ તેમજ હાઈકોર્ટ દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા દૃષ્ટિકોણમાં દોષ ન મળી શકે.અમે એવું એટલા માટે કહીએ છીએ કારણ કે અમે એવું વિચારવા તરફ વલણ ધરાવીએ છીએ કે આ પ્રકારની પીછેહઠ ન્યાયના હેતુને આગળ વધારશે અને જાહેર હિતની સેવા કરશે તે બતાવવાનો કોઈ આધાર નથી.તે સિવાય, વિદ્વાન સરકારી વકીલ તરફથી મનનો કોઈ સ્વતંત્ર ઉપયોગ થયો ન હતો, સંભવતઃ એવું વિચારીને કે અદાલત માત્ર પૂછવા પર આદેશ પસાર કરશે.(ભાર પૂર્વક)

૨૩. સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૧ હેઠળ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા અંગે આ

અદાલતના નિર્ણયોમાંથી જે સિદ્ધાંતો બહાર આવે છે તે હવે ઘડવામાં આવી શકે છે:

- (i) કલમ ૩૨૧ સરકારી વકીલને કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરવાનો નિર્ણય સોંપે છે પરંતુ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે અદાલતની સંમતિ જરૂરી છે;
- ((૨) સરકારી વકીલ માત્ર પુરાવાની અછતને આધારે જ નહીં પરંતુ જાહેર ન્યાયના વ્યાપક ઉદ્દેશોને આગળ વધારવા માટે પણ કાર્યવાહીમાંથી પીછેહઠ કરી શકે છે.
- ((૩) સરકારી વકીલે ફરિયાદી પક્ષમાંથી પીછેહઠ કરવા માટે અદાલતની સંમતિ મેળવતા પહેલા સ્વતંત્ર અભિપ્રાય ઘડવો જોઈએ;
- (૪) સરકાર તરફથી પહેલ કરવામાં આવી છે તે માત્ર હકીકત પાછી ખેંચવાની અરજીને દૂષિત નહીં કરે, પરંતુ અદાલતે પાછી ખેંચવાના કારણોને બહાર કાઢવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ જેથી સરકારી વકીલને ખાતરી થાય કે કાર્યવાહી પાછી ખેંચવી એ સારા અને સુસંગત કારણોસર જરૂરી છે.
- (v) પાછી ખેંચી લેવા માટે તેની સંમતિ આપવી કે નહીં તે નક્કી કરવામાં, અદાલત ન્યાયિક કાર્ય કરે છે પરંતુ તેને પ્રકૃતિમાં નિરીક્ષણ તરીકે વર્ણવવામાં આવ્યું છે.તેની સંમતિ આપવી કે નહીં

તે નક્કી કરતા પહેલા કોર્ટને સંતોષ થવો જોઈએ કે:

((ક) સરકારી વકીલના કાર્યનો અયોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી અથવા તે ગેરકાયદેસર કારણો અથવા હેતુઓ માટે ન્યાયના સામાન્ય માર્ગમાં દખલ કરવાનો પ્રયાસ નથી;

(બી) અરજી સદ્ભાવનાથી કરવામાં આવી છે, જાહેર નીતિ અને ન્યાયના હિતમાં, અને કાયદાની પ્રક્રિયાને નિષ્ફળ બનાવવા અથવા અવરોધવા માટે નહીં;

(સી) અરજીમાં આવી અનિયમિતતાઓ અથવા ગેરકાયદેસરતાઓનો ભોગ બનવું પડતું નથી જે જો સંમતિ આપવામાં આવે તો સ્પષ્ટ અન્યાયનું કારણ બને;

(ડી) સંમતિની મંજૂરી ન્યાયના વહીવટને ઉપ-સેવા આપે છે; અને

(ઈ) કાયદાના સમર્થન સાથે જોડાયેલા કોઈ અન્ય હેતુ સાથે પરવાનગી માંગવામાં આવી નથી, જેને જાળવવાની સરકારી વકીલની ફરજ છે;

(vi) ફરિયાદી પક્ષની પીછેહઠ ન્યાયના વહીવટને આધાર આપે છે કે કેમ

તે નક્કી કરતી વખતે, અદાલત ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા અને જાહેર જીવન પર તેની અસરની તપાસ કરવામાં ન્યાયી ગણાશે, ખાસ કરીને જ્યાં જાહેર ભંડોળ અને જાહેર ટ્રસ્ટની કામગીરીને લગતી બાબતો સામેલ હોય; અને

(vii) એવી પરિસ્થિતિમાં કે જ્યાં ટ્રાયલ જજ અને રીવિઝનલ કોર્ટ બંને સંમતિ આપવા અથવા નકારવા માટે સંમત થયા હોય, ત્યારે આ કોર્ટ બંધારણની કલમ ૧૩૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે સહવર્તી તારણોને ખતેલ પહોંચાડતા પહેલાં સાવધાની રાખશે. અદાલત આ અધિકારક્ષેત્રની ક્વાયત સાથે જોડાયેલા સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતોનો ઉપયોગ કરીને એવા કેસમાં દખલ કરી શકે છે કે જ્યાં સંમતિ આપવી કે નહીં તે નક્કી કરવામાં ટ્રાયલ જજ અથવા હાઈકોર્ટના સાચા સિદ્ધાંતોને લાગુ કરવામાં નિષ્ફળતા રહી હોય.

C. ૨ ધારાસભ્યોની મુક્તિ અને વિશેષાધિકારો

૨૪. બંધારણની કલમ ૧૦૫ અને ૧૯૪ અનુક્રમે સંસદના સભ્યો અને ધારાસભ્યોના વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ માટે સમાન શરતો પૂરી પાડે છે. બંધારણની કલમ ૧૯૪ નીચે દર્શાવેલ છે:

“૧૯૪. વિધાનસભા અને તેના સભ્યો અને સમિતિઓની સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો વગેરે

(૧) આ બંધારણની જોગવાઈઓ અને વિધાનમંડળની પ્રક્રિયાને

નિયંત્રિત કરતા નિયમો અને સ્થાયી આદેશોને આધિન, દરેક રાજ્યના વિધાનમંડળમાં વાણી સ્વાતંત્ર્ય રહેશે.

(૨) રાજ્યના વિધાનમંડળનો કોઈ પણ સભ્ય વિધાનમંડળ અથવા તેની કોઈ સમિતિમાં તેણે કહેલી કોઈ પણ બાબત અથવા તેણે આપેલા કોઈપણ મતના સંદર્ભમાં કોઈ પણ અદાલતમાં કોઈ પણ કાર્યવાહી માટે જવાબદાર રહેશે નહીં અને કોઈ પણ વ્યક્તિ આવા વિધાનમંડળના ગૃહ દ્વારા અથવા તેના અધિકાર હેઠળ કોઈ અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહીના પ્રકાશનના સંદર્ભમાં આ રીતે જવાબદાર રહેશે નહીં.

(૩) અન્ય બાબતોમાં, રાજ્યના વિધાનમંડળના ગૃહની અને આવા વિધાનમંડળના ગૃહના સભ્યો અને સમિતિઓની સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ, કાયદા દ્વારા સમયાંતરે વિધાનમંડળ દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે તેવી રહેશે અને આમ વ્યાખ્યાયિત ન થાય ત્યાં સુધી "સાંસદો" એ તે ગૃહની અને બંધારણના જ્ઞમા સુધારા અધિનિયમ, ૧૯૭૮ની કલમ ૨૬ અમલમાં આવે તે પહેલાં તરત જ તેના સભ્યો અને સમિતિઓની હશે.

(૪) કલમ (૧), કલમ (૨) અને કલમ (૩) ની જોગવાઈઓ તે વ્યક્તિઓના સંબંધમાં લાગુ થશે જેમને આ બંધારણના આધારે રાજ્યના વિધાનમંડળના ગૃહ અથવા તેની કોઈ સમિતિની કાર્યવાહીમાં બોલવાનો અને અન્યથા ભાગ લેવાનો અધિકાર છે, જેમ તે તે વિધાનમંડળના સભ્યોના સંબંધમાં લાગુ પડે છે.(ભાર પૂર્વક)

૨૫. કલમ ૧૯૪ની કલમ ૧ દરેક રાજ્યની વિધાનસભામાં વાણી સ્વાતંત્ર્યને માન્યતા આપે છે.જો કે, કલમ ૧ દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત સ્વતંત્રતા બંધારણની જોગવાઈઓ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓની પ્રક્રિયાને નિયંત્રિત કરતા સ્થાયી આદેશોને આધિન છે.કલમ ૨ પ્રતિરક્ષાના નિયમનો ઉલ્લેખ કરે છે જે વિધાનસભાના સભ્યને વિધાનસભામાં અથવા વિધાનસભાની કોઈપણ સમિતિમાં "જે કંઈપણ કહેવામાં આવ્યું હોય અથવા મત આપવામાં આવ્યો હોય તેના સંદર્ભમાં" કોઈપણ અદાલતમાં કાર્યવાહીથી રક્ષણ આપે છે.વધુમાં તે ગૃહ દ્વારા અથવા તેની સત્તા હેઠળ અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહીના પ્રકાશન માટેની કોઈપણ જવાબદારી સામે રક્ષણ પૂરું પાડે છે.વધુમાં, કલમ ૧૯૪ ની કલમ ૩ પૂરી પાડે છે કે અન્ય બાબતોમાં વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ કાયદા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે.કાયદા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત ન થાય ત્યાં સુધી-હાલમાં આ વિષય પર કોઈ કાયદો નથી-ગૃહ અને તેની સમિતિઓના સભ્યોના વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ બંધારણના જજમા સુધારાની કલમ ૨૬ અમલમાં આવી તે પહેલાં અસ્તિત્વમાં હતી તેવી જ રહેશે.કલમ ૪ મુજબ, જેમને ગૃહ અથવા તેની સમિતિઓની કાર્યવાહીમાં બોલવાનો અને ભાગ લેવાનો અધિકાર છે તેમને પણ વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ આપવામાં આવે છે.

૨૬. બંધારણ અપનાવવામાં આવ્યું તે સમયે, કલમ ૧૯૪ની કલમ ૩માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે રાજ્યના વિધાનમંડળના ગૃહ (અને તેના સભ્યો

અને સમિતિઓ) ના વિશેષાધિકારો, મુક્તિઓ અને સત્તાઓ કાયદા દ્વારા સમયાંતરે વિધાનમંડળ દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે તેવી જ રહેશે, અને આમ વ્યાખ્યાયિત ન થાય ત્યાં સુધી, બંધારણના પ્રારંભ સમયે યુનાઈટેડ કિંગડમની સંસદના હાઉસ ઓફ કોમન્સની રહેશે.બંધારણના જરૂર સુધારાની કલમ ૩૪ દ્વારા, કલમ ૧૯૪ની કલમ (૩) માં સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો અને તેમાં એક અસ્થાયી જોગવાઈનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો, જે હેઠળ જ્યાં સુધી કોઈ રાજ્યની વિધાનસભાના ગૃહની (અને સભ્યો અને તેની સમિતિઓની) સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓને વિધાનસભા દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાયદા દ્વારા વ્યાખ્યાયિત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તે બ્રિટિશ હાઉસ ઓફ કોમન્સની રહેશે અને દરેક ગૃહના વિશેષાધિકારો એવા હશે જે આવા ગૃહ દ્વારા સમયાંતરે વિકસાવવામાં આવે.જો કે, બંધારણ (જરૂર) સુધારા અધિનિયમ ૧૯૭૬ની કલમ ૧ (૨) હેઠળ જાહેરનામું બહાર પાડીને કલમ ૩૪ અમલમાં મૂકવામાં આવી ન હતી.આખરે, કલમ (૩) ને તેના વર્તમાન સ્વરૂપમાં ૨૦ જૂન ૧૯૭૯-૨૪થી બંધારણ (જરૂર) સુધારા અધિનિયમ ૧૯૭૮ની કલમ ૨૬ દ્વારા બદલવામાં આવી હતી.કલમ (૩) ની હાલની સ્થિતિ એ છે કે:

((૧) રાજ્ય વિધાનમંડળના ગૃહ અને સભ્યો અને સમિતિઓની સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓનો અંતિમ સ્ત્રોત કાયદા

દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે.

- ((૨) જ્યાં સુધી આવો કાયદો ઘડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, ચાલીસ-ચોથો સુધારો અધિનિયમ, ૧૯૭૮ની કલમ ૨૬ અમલમાં આવે તે પહેલાં જે સ્થિતિ હતી તે શાસન કરશે; અને
- (૩) વિધાનસભાના ગૃહ દ્વારા વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓના વિકાસની વિભાવનાને રજૂ કરતો બંધારણમાં સુધારો ક્યારેય અમલમાં આવ્યો ન હતો અને હવે તેને દૂર કરવામાં આવ્યો છે.

C. ૧.૧ યુનાઇટેડ કિંગડમમાં સ્થિતિ

૨૭. હવે, આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, શરૂઆતમાં યુનાઇટેડ કિંગડમમાં હાઉસ ઓફ કોમન્સને સંદર્ભિત વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓની પ્રકૃતિનું મૂલ્યાંકન કરવું જરૂરી રહેશે.એર્લિકન મેની પાર્લામેન્ટરી પ્રોક્રિટસ ૨૫, કાયદાનું વ્યાપક નિવેદન પૂરું પાડે છે, જે યુકેમાં સંસદીય વિશેષાધિકારના વિકાસના તબક્કાઓ સૂચવે છે.

પ્રથમ તબક્કો.

સંસદ અને અદાલતો વચ્ચેના સંઘર્ષનો પ્રથમ તબક્કો "લેક્સ સંસદ અને ઇંગ્લેન્ડના સામાન્ય કાયદા વચ્ચેના સંબંધ વિશે" હતો.આ દ્રષ્ટિકોણમાં,

સંસદના ગૃહએ એવું માન્યું હતું કે "તેઓ એકલા જ તેમના પોતાના વિશેષાધિકારોની હદ અને ઉપયોગના ન્યાયાધીશો હતા, જે કોઈ પણ અદાલત દ્વારા તપાસપાત્ર નથી અથવા કોઈપણ અપીલને આધિન નથી".સંઘર્ષના પ્રથમ તબક્કાને આ રીતે વર્ણવવામાં આવ્યો છે:

"કોર્ટ અને કોમન્સના યોગ્ય ક્ષેત્રોના અગાઉના મંતવ્યો રાજકીય ઘટનાઓ અને બંધારણીય ફેરફારોથી ખૂબ પ્રભાવિત હતા.સત્તરમી સદીની શરૂઆતમાં કોક સંસદના કાયદાને એક ચોક્કસ કાયદો ગણતો હતો, જે સામાન્ય કાયદાથી અલગ હતો.આ કારણોસર ન્યાયાધીશોએ સંસદની બાબત અંગે કોઈ અભિપ્રાય આપવો જોઈએ નહીં, કારણ કે તે સામાન્ય કાયદાઓ દ્વારા નહીં પરંતુ સંસદ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે છે."

જો કે, આ સમયગાળા દરમિયાન પણ, "વિરોધી દ્રષ્ટિકોણના તત્વો કે- વિશેષાધિકારની બાબતો પર સંસદના નિર્ણયને અન્ય અદાલતોમાં પ્રશ્નમાં મૂકી શકાય છે, કે લેક્સ સંસદ સામાન્ય કાયદાનો ભાગ છે અને અદાલતોને ખબર છે, અને બંને ગૃહોમાં વિશેષાધિકારની ઘોષણાત્મક ઠરાવો અદાલતોને બંધનકર્તા નહીં કરે-લગભગ વહેલી તારીખે જોવા મળે છે, અને સમય જતાં તેમને પ્રોત્સાહન મળ્યું".

બીજો તબક્કો

અર્લિકન મે આપણને કહે છે કે ઓગણીસમી સદીના બીજા તબક્કામાં:

“...હાઉસ ઓફ કોમન્સ દ્વારા વિશેષાધિકારના નામે કરવામાં આવેલા અધિકારક્ષેત્રના અગાઉના કેટલાક દાવાઓ કાયદાની અદાલતમાં અસમર્થનીય હતા:કે સંસદનો કાયદો સામાન્ય કાયદાનો એક ભાગ હતો, કે તેના સિદ્ધાંતો ન્યાયાધીશોની ન્યાયિક જાણકારીની બહાર ન હતા, અને તેની મર્યાદાઓ નિર્ધારિત કરવાની સામાન્ય કાયદાની ફરજ હવે વિવાદિત ન હોઈ શકે.તે જ સમયે, તે સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું હતું કે એક એવું ક્ષેત્ર હતું જેમાં હાઉસ ઓફ કોમન્સનું અધિકારક્ષેત્ર સંપૂર્ણ અને વિશિષ્ટ હતું.”

ત્રીજો તબક્કો

વીસમી સદીની શરૂઆતમાં અને મધ્યમાં:

“સામાન્ય રીતે, ન્યાયાધીશોએ એવો મત રાખ્યો છે કે જ્યારે કોઈ બાબત ગૃહની કાર્યવાહી હોય છે, જે તેની પોતાની દિવાલોની અંદર શરૂ થાય છે અને સમાપ્ત થાય છે, ત્યારે તે દેખીતી રીતે અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રની બહાર હોય છે, સિવાય કે ફોજદારી કૃત્યો સામેલ હોય.એ જ રીતે સ્પષ્ટપણે, જો ગૃહની કાર્યવાહી ગૃહની બહાર ઉપયોગ કરી શકાય તેવી વ્યક્તિઓના અધિકારોને અસર કરતી કાર્યવાહીમાં પરિણમે છે, તો કાર્યવાહી પ્રકાશિત કરનાર વ્યક્તિ અથવા આદેશનો અમલ કરનાર

કર્મચારી (ઉદાહરણ તરીકે) અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રમાં હશે, જે તપાસ કરી શકે છે કે શું ફરિયાદ કરાયેલ કાર્ય આદેશ દ્વારા યોગ્ય રીતે આવરી લેવામાં આવ્યું છે કે કેમ, અને શું ગૃહ દ્વારા દાવો કરાયેલ વિશેષાધિકાર, વિનંતી મુજબ, આદેશનો અમલ કરનાર વ્યક્તિના કાર્યને ન્યાયી ઠેરવે છે કે કેમ.(ભાર પૂર્વક)

વીસમી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં, હાઉસ ઓફ કોમન્સ શબ્દસમૂહની મર્યાદાઓ અને સંસદમાં કાર્યવાહીને આપવામાં આવતા રક્ષણ વિશે નોંધપાત્ર નિષ્કર્ષ પર આવ્યું હતું.

૨૮. બંધારણની શરૂઆત વખતે બ્રિટિશ હાઉસ ઓફ કોમન્સના વિશેષાધિકાર, જે તે સમયે કલમ ૧૯૪ની કલમ (૩) માં અંકિત હતા, તેના નોંધપાત્ર પરિણામો છે.પ્રથમ, સભ્યોને મળતા વિશેષાધિકારોની પ્રકૃતિ અને વિસ્તારનો નિર્ણય અદાલતો દ્વારા કરવાનો હતો, વિધાનસભા દ્વારા નહીં, અંગ્રેજી સિદ્ધાંતને અનુસરીને કે અદાલતો પાસે તે નક્કી કરવાની સત્તા છે કે શું ગૃહને કોઈ વિશેષ વિશેષાધિકાર છે કે નહીં.બીજું, અદાલતો પાસે એ નક્કી કરવાની સત્તા હતી કે બંધારણની શરૂઆતની તારીખે અસ્તિત્વમાં રહેલા બ્રિટિશ હાઉસ ઓફ કોમન્સના કોઈપણ વિશેષાધિકારો બંધારણની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત બની ગયા હતા કે કેમ.

૨૯. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, બંધારણની કલમ ૧૯૪ (૩) અનુસાર, સંસદે હજુ સુધી સંસદીય વિશેષાધિકારના વિષય પર કાયદો ઘડ્યો નથી, તેથી ધારાસભ્યોને એવા વિશેષાધિકારો પ્રાપ્ત થશે જે બંધારણના અમલીકરણ સમયે હાઉસ ઓફ કોમન્સના સભ્યો પાસે હતા.આમ એ જરૂરી છે કે આપણે યુનાઇટેડ કિંગડમના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ લઈએ કે શું હાઉસ ઓફ કોમન્સની હદમાં કરવામાં આવેલા ફોજદારી ગુનાઓ 'સંસદીય વિશેષાધિકારો' હેઠળ આવે છે કે કેમ, જેને કાર્યવાહીમાંથી મુક્તિ મળે છે.

૩૦. આર વિ એલિયટમાં, હોલ્સ અને વેલેન્ટાઈન, સર જહોન એલિયટ અને હાઉસ ઓફ કોમન્સમાં તેમના સાથીઓએ હાઉસમાં અંગ્રેજી ચર્ચમાં આર્મેનિયન ચળવળનો વિરોધ કર્યો હતો.વિરોધ દરમિયાન, ગૃહના ત્રણ સભ્યોએ અધ્યક્ષને નીચે લાવવા માટે બળનો ઉપયોગ કર્યો હતો, જેથી તેઓ ગૃહને સ્થગિત કરી શકતા ન હતા.તેમના પર રાજદ્રોહી ભાષણ અને હુમલો કરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.રાજાની ખંડપીઠે સભ્યોની એ દલીલને નકારી કાઢી હતી કે તેમના આચરણની તપાસ કરવા માટે માત્ર ગૃહને જ વિશેષ અધિકારક્ષેત્ર છે, અને દંડ ફટકાર્યો હતો અને તેમને કેદની સજા ફટકારી હતી.હાઉસ ઓફ લોર્સે ભૂલની રિટ પર રાજાની બેન્યના ચુકાદાને ઉલટાવી દીધો.ઉલ્લેખિત ભૂલોમાંની એક ભૂલ એ હતી કે રાજદ્રોહી ભાષણ અને અધ્યક્ષ પર હુમલાના આરોપનો નિકાલ એક જ ચુકાદા દ્વારા થવો જોઈએ નહીં.એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જ્યારે

પહેલું ગૃહના વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્રમાં હતું, ત્યારે પછીનું 'કદાચ' અદાલતો દ્વારા ચલાવવામાં આવી શકે છે.તે સ્પષ્ટ અને સ્પષ્ટ રીતે કહેવામાં આવ્યું ન હતું કે ગૃહની અંદરના હુમલાનો પ્રયાસ માત્ર ગૃહ દ્વારા જ થઈ શકે છે.

૩૧. બ્રેડલોફ વિ. ગોસેટમાં, હાઉસ ઓફ કોમન્સના ચૂંટાયેલા ૨૮ સભ્યોએ અધ્યક્ષને શપથ લેવડાવતા અટકાવ્યા હતા.ત્યારબાદ, સાર્જન્ટ-એટ-આર્મ્સે સભ્યને ગૃહના પરિસરમાંથી દૂર કરવા માટે શારીરિક બળનો ઉપયોગ કર્યો હતો.ચૂંટાયેલા સભ્યએ સાર્જન્ટ સામે કાર્યવાહી શરૂ કરી હતી અને તેને બરતરફ કરવામાં આવી હતી.ન્યાયમૂર્તિ સ્ટીફને તેમના સંમત ચુકાદામાં અવલોકન કર્યું હતું કે ગૃહને-એક ખાનગી વ્યક્તિની જેમ-અતિક્રમણકારને ગૃહમાં પ્રવેશતા અટકાવવા માટે બળનો ઉપયોગ કરવાનો અને અન્યને તેના આદેશને અમલમાં મૂકવા માટે અધિકૃત કરવાનો ઉપયોગ કરી શકાય તેવો અધિકાર છે.તે સંદર્ભમાં તેમણે અવલોકન કર્યું:

“આ કિસ્સામાં એકમાત્ર બળ જે પ્રશ્નમાં આવે છે તે છે, કોઈ પણ ખાનગી વ્યક્તિ તેની પોતાની જમીન પર અતિક્રમણ અટકાવવા માટે જે બળનો ઉપયોગ કરી શકે છે.હું આ દરખાસ્ત માટે કોઈ સત્તા વિશે જાણતો નથી કે હાઉસ ઓફ કોમન્સમાં કરવામાં આવેલા સામાન્ય ગુનાને ફોજદારી ન્યાયના સામાન્ય માર્ગમાંથી પાછો ખેંચી લેવામાં આવશે.

(સંદર્ભ પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે)

ન્યાયમૂર્તિ સ્ટીફને 'સામાન્ય ગુનાઓ' ને 'ગુનાઓ' થી અલગ પાડવાની માંગ કરી હતી.પ્રથમ દ્વારા, તેમણે એવા ફોજદારી ગુનાઓનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો જે ગૃહની હદમાં કરવામાં આવે છે, પરંતુ આવશ્યક સંસદીય કાર્યોમાં અસરકારક ભાગીદારી સાથે તેનો કોઈ સંબંધ નથી.

૩૨. આર વિ ચેટર અને અન્ય કેસમાં, ચુકેની સુપ્રીમ કોર્ટ ચાર આરોપી વ્યક્તિઓ સાથે વ્યવહાર કરી રહી હતી, જેમના પર સંસદીય ખર્ચના સંબંધમાં ખોટા હિસાબનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો અને તેમણે કાનૂની કાર્યવાહીમાંથી મુક્તિનો દાવો કર્યો હતો કારણ કે તે તેમના સંસદીય વિશેષાધિકારનું ઉલ્લંઘન કરે છે.તેમની સામે ગૃહ દ્વારા શિસ્તની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી.બિલ ઓફ રાઈટ્સ ૧૯૮૮ ની કલમ ૮ પૂરી પાડે છે કે સંસદમાં વાણી અને ચર્ચાઓ અથવા કાર્યવાહીની સ્વતંત્રતા પર કોઈ પણ અદાલત અથવા સંસદની બહારના સ્થળ દ્વારા સવાલ ઉઠાવવા જોઈએ નહીં.અદાલત સમક્ષ પ્રશ્ન એ હતો કે "સંસદમાં કાર્યવાહી" શું છે.લોર્ડ ફિલિપ્સે અવલોકન કર્યું કે:

"૮૩. ગૃહ ફોજદારી વર્તણૂક સાથે વ્યવહાર કરવા માટે વિશિષ્ટ અધિકારક્ષેત્રનો દાવો કરતું નથી, પછી ભલે તે સમિતિ અથવા ગૃહની કાર્યવાહી સાથે સંબંધિત હોય અથવા તેમાં દખલ કરે.જ્યાં તે યોગ્ય માનવામાં આવે ત્યાં પોલીસને અદાલતોમાં કાર્યવાહી કરવાના

દષ્ટિકોણથી દરમિયાનગીરી કરવા માટે આમંત્રિત કરવામાં આવશે.વધુમાં, સંસદના સહયોગ વિના ફોજદારી કાર્યવાહી શક્ય બનવાની શક્યતા નથી.કાર્યવાહી થાય તે પહેલાં હકીકતોની તપાસ કરવી અને પુરાવા મેળવવાની જરૂર છે.(ભાર પૂર્વક)

લો લોર્ડે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે દાવાઓ રજૂ કરવા એ સંસદના વહીવટ માટે આકસ્મિક છે, સંસદની કાર્યવાહી માટે નહીં.

“૯૦. કલમ ૯ દ્વારા આપવામાં આવેલા સંપૂર્ણ વિશેષાધિકારની બહારના સંજોગોમાં સંસદના કામકાજના વહીવટના સંબંધમાં કોઈ સભ્ય દ્વારા ફોજદારી ગુનાઓ કરવામાં આવ્યા હોવાની શક્યતાથી ગૃહ વાકેફ હોય, તો મેં ઉપરના પેરા ૬૧માં જે નીતિની વિચારણાઓનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે જરૂરી છે કે ગૃહ ફોજદારી કાર્યવાહીની વિચારણા માટે અથવા સંબંધિત તથ્યોની તપાસમાં પોલીસને સહકાર આપવા માટે આ બાબત પોલીસને મોકલી શકશે.ત્રણ પ્રતિવાદીઓ સામે લાવવામાં આવેલી કાર્યવાહીના સંબંધમાં ગૃહએ આ જ કર્યું છે.” [૨૦૧૦] ચુકેએસસી પર.

ન્યાયમૂર્તિ સ્ટીફન દ્વારા બ્રેડલાફ (ઉપરોક્ત) માં કરવામાં આવેલા તફાવતનો ઉલ્લેખ કરતા, લોર્ડ લોજરે અવલોકન કર્યું:

“૧૧૮. તે સ્થિતિ આજ દિન સુધી છે.તેથી મને કોઈ શંકા નથી કે, જો અપીલકર્તાઓ પર જે ગુનાઓનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે તેને "સામાન્ય ગુનાઓ" તરીકે ગણવામાં આવે, તો પછી-એમ ધારીને પણ કે તેઓ સંપૂર્ણપણે ગૃહની હદમાં જ આચરવામાં આવ્યા હોવાનો આરોપ છે- અપીલકર્તાઓ સામે ક્રાઉન કોર્ટમાં કાર્યવાહી થઈ શકે છે.તેથી, એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું ગુનાઓનું એવું કોઈ પાસું છે કે જે તેમને "સામાન્ય ગુના" ની શ્રેણીમાંથી બહાર કાઢે છે અને આચરણની સંકુચિત શ્રેણીમાં લઈ જાય છે, જેના સંદર્ભમાં ગૃહ વિશેષ સંજ્ઞાનના વિશેષાધિકારનો દાવો કરશે.” (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે) ઉપરોક્ત કેસોમાંથી તે સ્પષ્ટ છે કે ગૃહની હદમાં ફોજદારી ગુનો કરનાર વ્યક્તિ સંપૂર્ણ વિશેષાધિકાર ધરાવતી નથી.તેના બદલે, તેની પાસે લાયકાત ધરાવતો વિશેષાધિકાર હશે, અને જો કાર્યવાહી ગૃહમાં સભ્યની અસરકારક ભાગીદારી સાથે જોડાણ ધરાવે તો જ તેને મુક્તિ પ્રાપ્ત થશે.

C. ૨ ભારતમાં સ્થિતિ

૩૩. બંધારણની કલમ ૧૦૫ (૨) હેઠળ સાંસદોને "સંસદમાં તેમના દ્વારા કહેવામાં આવેલી કોઈપણ બાબત અથવા સંસદમાં આપવામાં આવેલા કોઈપણ મતના સંબંધમાં કોઈપણ અદાલતમાં કોઈપણ કાર્યવાહી" (ધારાસભ્યોના કિસ્સામાં બંધારણની કલમ ૧૮૪ (૨) ની જેમ) ની જવાબદારીથી ઉપલબ્ધ

મુક્તિ પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા નિર્ણયનો વિષય બની હતી. જસ્ટિસ એસ. સી. અગ્રવાલ, જસ્ટિસ જી. એન. રે, જસ્ટિસ એ. એસ. આનંદ, જસ્ટિસ એસ. પી. ભરુચા અને જસ્ટિસ એસ. રાજેન્દ્ર બાબુની બંધારણીય બેંચના ચુકાદામાં ત્રણ મંતવ્યો સામેલ હતા. પ્રથમ અભિપ્રાય ન્યાયમૂર્તિ એસ. સી. અગ્રવાલ (પોતાના અને ડૉ. ન્યાયમૂર્તિ એ. એસ. આનંદ વતી), બીજો અભિપ્રાય ન્યાયમૂર્તિ એસ. પી. ભરુચા (પોતાના અને ન્યાયમૂર્તિ એસ. રાજેન્દ્ર બાબુ વતી) અને ત્રીજો અભિપ્રાય ન્યાયમૂર્તિ જી. એન. રે દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

૩૪. બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદાને સમજવા માટે શરૂઆતમાં જ ન્યાયમૂર્તિ જી. એન. રેના નિર્ણય પર ધ્યાન આપવું જરૂરી બને છે. તેમના ચુકાદા દરમિયાન, ન્યાયમૂર્તિ જી. એન. રે ન્યાયમૂર્તિ એસ. સી. અગ્રવાલના તર્ક સાથે સંમત થયા હતા કે

(એક સાંસદ ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ ૧૯૮૮ની કલમ ૨ (સી)

હેઠળ જાહેર સેવક છે; અને

((૨) ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ ૧૯૮૮૩૦ની કલમ ૧૯ (૧)

હેઠળ સાંસદ સામે કેસ ચલાવવા માટે મંજૂરી આપવાનો કોઈ અધિકાર નથી, તેથી અદાલત મંજૂરીની ગેરહાજરીમાં કલમ ૧૯ (૧) માં ઉલ્લેખિત

ગુનાઓની નોંધ લઈ શકે છે.જો કે, ફોજદારી અદાલતમાં સાંસદ સામે કલમ ૭,૧૦,૧૧,૧૨ અને ૧૫ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાના સંદર્ભમાં આરોપપત્ર દાખલ કરતા પહેલા, ફરિયાદી એજન્સીએ રાજ્યસભાના અધ્યક્ષ અથવા લોકસભાના અધ્યક્ષની મંજૂરી મેળવવી આવશ્યક છે.

૩૫. તેથી, પ્રથમ પાસા પર, નિર્ણયના સંદર્ભ અને લખાણને સમજતી વખતે, એ ધ્યાનમાં રાખવું મહત્વપૂર્ણ છે કે પી. સી. અધિનિયમની કલમ ૧૯ (૧) ખાસ કરીને જાહેર સેવક સામે કાર્યવાહી માટે મંજૂરીને ફરજિયાત બનાવે છે, જે વર્ણન સાંસદ દ્વારા પૂર્ણ કરવામાં આવે છે. જો કે, સંસદ સભ્ય સામે કાર્યવાહી માટે મંજૂરી આપવા માટે કોઈ સક્ષમ સત્તા ન હોવાથી, ન્યાયમૂર્તિ એસ. સી. અગ્રવાલે પોતાના અને ડૉ. ન્યાયમૂર્તિ એ. એસ. આનંદ વતી બોલતા જણાવ્યું હતું કે:

“૩. સંસદના સભ્યને દૂર કરવા અને ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ની કલમ ૧૯ (૧) હેઠળ તેમના પર કેસ ચલાવવા માટે મંજૂરી આપવા માટે કોઈ સત્તા ન હોવાથી, અદાલત મંજૂરીની ગેરહાજરીમાં કલમ ૧૯ (૧) માં ઉલ્લેખિત ગુનાઓની નોંધ લઈ શકે છે, પરંતુ જ્યાં સુધી સંસદ દ્વારા કાયદામાં યોગ્ય સુધારા દ્વારા તે સંબંધમાં જોગવાઈ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, ફોજદારી અદાલતમાં સંસદના સભ્ય સામે ૧૯૮૮ના અધિનિયમની કલમ ૭,૧૦,૧૧,૧૩ અને ૧૫ હેઠળ દંડનીય ગુનાના

સંદર્ભમાં આરોપપત્ર દાખલ કરતા પહેલા ફરિયાદી એજન્સી, "પીસી એક્ટ", અધ્યક્ષની પરવાનગી મેળવશે. રાજ્યસભા/લોકસભાના અધ્યક્ષ, જેમ કે કેસ હોઈ શકે છે." અગાઉ નોંધ્યા મુજબ ન્યાયમૂર્તિ જી. એન. રે ઉપરોક્ત રચના સાથે સંમત થયા હતા.

૩૬. જો કે, ભારતીય બંધારણની કલમ ૧૦૫ (૩) ના અર્થઘટન સાથે વ્યવહાર કરતા પહેલા કેસના વાસ્તવિક સંદર્ભની પ્રશંસા કરવી જરૂરી છે. ૨૬ જુલાઈ ૧૯૯૩ના રોજ લોકસભામાં શ્રી પી. વી. નરસિમ્હા રાવની લઘુમતી સરકાર વિરુદ્ધ અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવને હરાવવા માટે ચૌદ સભ્યોના સમર્થનની જરૂર હતી. આ દરખાસ્ત ૨૮ જુલાઈ, ૧૯૯૩ના રોજ માંગવામાં આવી હતી. ૨૫૧ સભ્યોએ સમર્થનમાં મતદાન કર્યું હતું, જ્યારે ૨૬૫ સભ્યોએ પ્રસ્તાવની વિરુદ્ધમાં મતદાન કર્યું હતું. એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે કેટલાક સાંસદો સંમત થયા હતા અને કેટલાક અન્ય સાંસદો પાસેથી લાંચ લીધી હતી. લાંચ આપનારાઓ અને લાંચ લેનારાઓ સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી અને દિલ્હીના વિશેષ ન્યાયાધીશે તેમની નોંધ લીધી હતી.

૩૭. બંધારણીય બેન્ય સમક્ષ એક પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો કે શું ઉપરોક્ત સાંસદો સામેની કાનૂની કાર્યવાહી બંધારણની કલમ ૧૦૫ (૩) હેઠળ આપવામાં આવેલા વિશેષાધિકારો અને મુક્તિ હેઠળ સુરક્ષિત રહેશે કે કેમ. કલમ ૧૦૫ (૩)

ના અર્થઘટન પર, ન્યાયમૂર્તિ એસ. પી. ભરુચાએ પોતાના અને ન્યાયમૂર્તિ રાજેન્દ્ર બાબુ વતી બોલતા, ન્યાયમૂર્તિ જી. એન. રેની સંમતિ પ્રાપ્ત કરી હતી. લાંચ આપનારાઓ, જેઓ સાંસદો હતા, તેમની સામે આરોપ પીસી એક્ટ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓ કરવા અથવા તે ગુનાઓ માટે ઉશ્કેરવાના સંબંધમાં હતો.ન્યાયમૂર્તિ એસ. પી. ભરુચાએ તેમના ચુકાદા દરમિયાન જણાવ્યું હતું કે કલમ ૧૦૫ (૨) એક સાંસદને અદાલતમાં કાર્યવાહી સામે રક્ષણ આપે છે "જે સંસદમાં તેમના દ્વારા કહેવામાં આવેલી કોઈપણ બાબત અથવા મત સાથે સંબંધિત છે અથવા સંબંધિત છે, અથવા જોડાણ અથવા જોડાણ ધરાવે છે".આ પાસા પર બહુમતીના ચુકાદામાં જણાવ્યું હતું કે:

"૧૩૬. વિદ્વાન એટર્ની જનરલ સાથે સહમત થવું મુશ્કેલ છે કે "સંદર્ભમાં" શબ્દોને વ્યાપક અર્થ મળવો જ જોઈએ, તેમ છતાં કલમ ૧૦૫ (૨) હેઠળનું રક્ષણ અદાલતી કાર્યવાહી સુધી મર્યાદિત છે જે આપવામાં આવેલા ભાષણ અથવા જે મત આપવામાં આવે છે અથવા તેનાથી ઉદ્ભવે છે અથવા રક્ષણનો ઉદ્દેશ તેનાથી સંપૂર્ણ રીતે સંતુષ્ટ થશે.રક્ષણનો ઉદ્દેશ સભ્યોને સંસદમાં તેમના મનની વાત કરવા અને તે જ રીતે મત આપવા માટે સક્ષમ બનાવવાનો છે, જે કાયદાના અદાલતમાં તે કારણોસર જવાબદેહ બનાવવાના ભયથી મુક્ત છે.તે પૂરતું નથી કે સભ્યોને નાગરિક કાર્યવાહી અને ફોજદારી કાર્યવાહી સામે રક્ષણ આપવું જોઈએ, જે કાર્યવાહીનું કારણ તેમનું ભાષણ અથવા તેમનો મત છે.સભ્યોને સંસદની

ચર્ચાઓમાં નિર્ભયતાથી ભાગ લેવા માટે સક્ષમ બનાવવા માટે, સભ્યોને તેમના ભાષણ અથવા મત સાથે જોડાણ ધરાવતી તમામ નાગરિક અને ફોજદારી કાર્યવાહી સામે પ્રતિરક્ષાના વ્યાપક રક્ષણની જરૂર છે.તે જ કારણ છે કે સભ્ય "તેના દ્વારા કહેવામાં આવેલી કોઈપણ બાબત અથવા તેના દ્વારા આપવામાં આવેલા કોઈપણ મતના સંદર્ભમાં કોઈપણ અદાલતમાં કોઈપણ કાર્યવાહી માટે જવાબદાર નથી".કલમ ૧૦૫ (૨) એવું નથી કહેતી કે, જો વિદ્વાન એટર્ની જનરલ સાચા હોત, તો સભ્ય તેણે જે કહ્યું છે અથવા તેણે કેવી રીતે મત આપ્યો છે તેના માટે જવાબદાર નથી.વર્તમાન ફરિયાદી પક્ષ પર આવો કોઈ હેતુ ન હોવાનો આક્ષેપ કરતી વખતે, એવા સભ્યની કલ્પના કરવી મુશ્કેલ નથી કે જેણે ભાષણ આપ્યું હોય અથવા મત આપ્યો હોય જે સંસદમાં ચોક્કસ પરિણામ હાંસલ કરવા માટે એક સમજૂતી અને કાવતરામાં પક્ષકાર હોવાનો આરોપ લગાવતા ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા પરેશાન કરવામાં આવતી સત્તાઓને પસંદ ન હોય અને તેને લાંચ આપવામાં આવી હોય.(ભાર પૂર્વક)

૩૮. ન્યાયમૂર્તિ એસ. સી. અગ્રવાલ અને ડૉ. ન્યાયમૂર્તિ એ. એસ. આનંદ આ વિષય પર વિપરીત નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા હતા:

"૯૮. ઉપરોક્ત ચર્ચાના આધારે આપણે નીચેના નિષ્કર્ષ પર પહોંચીએ છીએ:

૧. સંસદના સભ્યને કલમ ૧૦૫ (૨) હેઠળ અથવા બંધારણની કલમ ૧૦૫ (૩) હેઠળ બોલવાના હેતુ માટે અથવા સંસદમાં અથવા તેની કોઈપણ સમિતિઓમાં પોતાનો મત આપીને લાંચ આપવા અથવા સ્વીકારવાના ગુના માટે ફોજદારી અદાલતમાં કાર્યવાહી કરવા સામે મુક્તિ નથી.

૨. સંસદ સભ્ય ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ની કલમ ૨ (સી) હેઠળ જાહેર સેવક છે.

૩. સંસદના સભ્યને દૂર કરવા અને ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ની કલમ ૧૯ (૧) હેઠળ તેમના પર કાર્યવાહી કરવા માટે મંજૂરી આપવા માટે કોઈ સત્તા ન હોવાથી, અદાલત મંજૂરીની ગેરહાજરીમાં કલમ ૧૯ (૧) માં ઉદ્દેખિત ગુનાઓની નોંધ લઈ શકે છે, પરંતુ જ્યાં સુધી સંસદ દ્વારા કાયદામાં યોગ્ય સુધારા દ્વારા તે સંબંધમાં જોગવાઈ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, ફરિયાદી એજન્સી, ૧૯૮૮ના અધિનિયમની કલમ ૭, ૧૦, ૧૧, ૧૩ અને ૧૫ હેઠળ સંસદના સભ્ય સામે ફોજદારી અદાલતમાં દંડનીય ગુનાના સંદર્ભમાં આરોપપત્ર દાખલ કરતા પહેલા, રાજ્યસભાના અધ્યક્ષની પરવાનગી મેળવશે. / લોકસભા અધ્યક્ષ, જેમ કે કેસ હોઈ શકે છે."

૩૯. કલમ ૧૦૫ (૨) અને કલમ ૧૦૫ (૩) ના નિર્માણ પર ન્યાયમૂર્તિ એસ. સી. અગ્રવાલ અને ડૉ. ન્યાયમૂર્તિ એ. એસ. આનંદનો મત જોકે લઘુમતી મત હતો કારણ કે ન્યાયમૂર્તિ જી. એન. રે આ પાસા પર ન્યાયમૂર્તિ એસ. પી. ભરુચા

અને ન્યાયમૂર્તિ રાજેન્દ્ર બાબુના દષ્ટિકોણ સાથે સહમત હતા.ન્યાયમૂર્તિ એસ. પી. ભરુચાના ચુકાદાની આગેવાની હેઠળના બહુમતીના નિર્ણયનું વિશ્લેષણ કરતા, વિશિષ્ટ લક્ષણ આ છે:કથિત લાંચ લેનારાઓ સામે આરોપ હતો કે તેઓ ગુનાહિત કાવતરામાં પક્ષકાર હતા, જેના પગલે તેઓ ગૃહમાં અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવને હરાવવા માટે લાંચ સ્વીકારવા સંમત થયા હતા.કાવતરાના અનુસરણમાં, એવો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો કે લાંચ આપનારાઓએ કથિત લાંચ લેનારાઓને લાંચ આપી હતી.આ સંદર્ભમાં ચુકાદાએ નોંધ્યું હતું કે:

“૧૩૪...કથિત કાવતરું અને લાંચ અને અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવ વચ્ચેનું જોડાણ સ્પષ્ટ છે.આરોપ એ છે કે કથિત લાંચ લેનારાઓએ અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવની હારને સુરક્ષિત કરવા માટે લાંચ મેળવી હતી.”

૪૦. આમ, અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે કથિત કાવતરું, લાંચ અને અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવ વચ્ચેનું જોડાણ સ્પષ્ટ હતું અને તે નિષ્કર્ષ પર આવ્યું હતું કે કથિત લાંચ લેનારાઓએ અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવની હારને સુરક્ષિત કરવા માટે તેમના મતમાં હેરફેર કરવા માટે લાંચ મેળવી હતી.આ સંદર્ભમાં કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે કલમ ૧૦૫ (૨) હેઠળ "સંદર્ભમાં" અભિવ્યક્તિને વ્યાપક અર્થ મળવો જોઈએ અને કથિત કાવતરું અને લાંચ તે મતો સાથે સાંઠગાંઠ ધરાવે છે અને તે સંબંધમાં હતી અને ફોજદારી કાર્યવાહીમાં સૂચિત તપાસ અવિશ્વાસના પ્રસ્તાવમાં તેમના મતના સંદર્ભમાં હતી.

૪૧. આ કાયદાની સંસ્થાના વિકાસમાં મહત્વનો આગામી ચુકાદો રાજા રામ પાલ વિરુદ્ધ માનનીય અધ્યક્ષ, લોકસભામાં બંધારણીય બેન્ચનો નિર્ણય છે.આ કેસ લોકપ્રિય માન્યતાઓમાં "પૂછપરછ માટે રોકડ કેસ" તરીકે જાણીતો બન્યો છે, જ્યાં એક ખાનગી ચેનલ પર સ્ટિંગ ઓપરેશનમાં કેટલાક સાંસદોને ગૃહમાં પ્રશ્નો ઉઠાવવા માટે સીધા અથવા વચેટિયાઓ દ્વારા નાણાં સ્વીકારતા દર્શાવવામાં આવ્યા હતા.તેવી જ રીતે, અન્ય એક ચેનલે એમ. પી. લેડ્સ યોજનાના અમલીકરણના સંબંધમાં એક સાંસદના અયોગ્ય વર્તનનો આરોપ લગાવીને પ્રસારણ કર્યું હતું.ગૃહની સમિતિઓ દ્વારા તપાસ બાદ આ સાંસદોને હાંકી કાઢવામાં આવ્યા હતા.આ હકાલપટ્ટીને પડકારતી રિટ અરજીઓની સ્થાપના તરફ દોરી ગઈ.તે સંદર્ભમાં, જે મુદ્દાઓ નક્કી કરવા માટે હતા તે હતા:

"૧. શું આ અદાલત, બંધારણીય યોજનાની અંદર, વિધાનસભાઓ અને તેના સભ્યોની સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓની સામગ્રી અને અવકાશ નક્કી કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે?

૨. જો પ્રથમ પ્રશ્નનો જવાબ હકારાત્મકમાં આપવામાં આવે, તો શું તે શોધી શકાય છે કે ભારતમાં વિધાનસભાઓની સત્તાઓ અને વિશેષાધિકારો, ખાસ કરીને કલમ ૧૦૫ના સંદર્ભમાં, તેમના સભ્યોને હાંકી કાઢવાની શક્તિનો સમાવેશ કરે છે?

૩. હકાલપટ્ટીની આવી સત્તા મળવાની સ્થિતિમાં, શું આ અદાલત પાસે સંસદ

અને તેના સભ્યો અથવા સમિતિઓને આપવામાં આવેલી ઉપરોક્ત સત્તા અથવા વિશેષાધિકારના ઉપયોગમાં દખલ કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે અને જો એમ હોય તો, શું આ અધિકારક્ષેત્ર ચોક્કસ મર્યાદાઓ દ્વારા મર્યાદિત છે?”

મુખ્ય ન્યાયાધીશ વાય. કે. સભરવાલે બહુમતી માટે બોલતા (ન્યાયમૂર્તિ સી. કે. ઠાકરે સંમતિ દર્શાવી) જણાવ્યું હતું કે:

“૬૨. એક પછી એક કેસમાં આ અદાલતની બંધારણીય બેંચો દ્વારા ઉપરોક્ત કાયદાના સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણને ધ્યાનમાં રાખીને, તેમાં કોઈ શંકા ન રાખવી જોઈએ કે જ્યારે પણ સંસદ અથવા તે બાબત માટે કોઈ રાજ્ય વિધાનસભા, કલમ ૧૦૫ (૩) અથવા કલમ ૧૯૪ (૩) માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં કોઈ સત્તા અથવા વિશેષાધિકારનો દાવો કરે છે, ત્યારે તે અદાલત છે જે તેની સમક્ષ લાવવામાં આવેલી ફરિયાદ પર તપાસ કરવાનો અધિકાર અને અધિકારક્ષેત્ર ધરાવે છે કે કેમ તે શોધવા માટે કે શું વિધાનસભા દ્વારા દાવો કરવામાં આવેલી અથવા દાવો કરવામાં આવેલી ચોક્કસ શક્તિ અથવા વિશેષાધિકાર તે છે કે જે ઉપરોક્ત બંધારણીય જોગવાઈઓ દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી હતી અથવા તેને મૂકવા માટે. ફક્ત, જો તે એવી સત્તા અથવા વિશેષાધિકાર હોય કે જે ભારતના બંધારણની શરૂઆતની તારીખે યુનાઈટેડ કિંગડમની સંસદના હાઉસ ઓફ કોમન્સમાં નિહિત હોવાનું કહી શકાય, જેથી ભારતીય વિધાનસભાઓને

ઉપલબ્ધ થઈ શકે.(ભાર પૂર્વક)

૪૨. આ ચુકાદામાંથી જે સિદ્ધાંત ભારપૂર્વક બહાર આવે છે તે એ છે કે જ્યારે પણ કલમ ૧૦૫ (૩) અથવા કલમ ૧૮૪ (૩) ના સંદર્ભમાં વિશેષાધિકાર અથવા પ્રતિરક્ષાનો દાવો કરવામાં આવે છે, ત્યારે અદાલતને તે નક્કી કરવાની સત્તા અને અધિકારક્ષેત્ર સોંપવામાં આવે છે કે દાવો બંધારણીય જોગવાઈના આધારે ટકાઉ છે કે કેમ.બંધારણીય ખંડપીઠે જણાવ્યું હતું કે ન તો સંસદ કે ન તો ભારતમાં રાજ્ય વિધાનસભાઓ "સ્વ-રચના અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો હાઉસ ઓફ કોમન્સ અથવા ચુકે દ્વારા દાવો કરવામાં આવેલી રીતે તેમના પોતાના બંધારણનું નિયમન કરવાની સત્તા" નો દાવો કરી શકે છે.તેથી આ નિર્ણય ભારતમાં બંધારણીય સર્વોચ્ચતાના સિદ્ધાંત પર ભાર મૂકે છે જે ચુકેમાં સંસદીય સર્વોચ્ચતાથી અલગ છે.

૪૩. આ અદાલતના ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે વિશેષાધિકારોનો વ્યાપ નક્કી કરવા માટે ગૃહના સભ્યોના કાયદાકીય કાર્યો અને બિન-કાયદાકીય કાર્યો વચ્ચે તફાવત કર્યો છે.લોકાયુક્તા, ન્યાયમૂર્તિ રિપુસુદન દયાલ (નિવૃત્ત) (સુપ્રા) માં, અરજદારે બાંધકામ કાર્યને લગતા ભ્રષ્ટાચારમાં સંડોવાયેલા રાજ્ય વિધાનસભાના કેટલાક અધિકારીઓ સામે કાર્યવાહી શરૂ કરી અને અધિકારીઓ સામે ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરી.બદલામાં, ગૃહના અધ્યક્ષે અરજદારને વિશેષાધિકાર ભંગનો આક્ષેપ કરતો પત્ર બહાર પાડ્યો, જેની સામે અરજદારે આ અદાલત સમક્ષ રિટ

અરજી દાખલ કરી.અરજીને મંજૂરી આપતા, મુખ્ય ન્યાયાધીશ પી. સતશિવમે ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ વતી બોલતા અવલોકન કર્યું હતું કે સભ્યોને તેમના કાયદાકીય કાર્યો હાથ ધરવા માટે જરૂરી હોય ત્યાં સુધી જ વિશેષાધિકારો ઉપલબ્ધ છે.તેમણે એવું માન્યું હતું કે વિશેષાધિકારોનો વ્યાપ તેમની જરૂરિયાતના આધારે નક્કી થવો જોઈએ.કોર્ટે નોંધ્યું:

“૫૧. મેળવેલા વિશેષાધિકારોનો વ્યાપ વિશેષાધિકારની જરૂરિયાત એટલે કે તેમને શા માટે પ્રદાન કરવામાં આવ્યા છે તેના પર આધાર રાખે છે.સભ્યોને મળતા વિશેષાધિકારો માટેનો મૂળભૂત આધાર તેમને સભ્યો તરીકે તેમના કાર્યો કરવાની મંજૂરી આપવાનો છે અને ગૃહની કામગીરીમાં કોઈ અવરોધ ન આવે.દસમી લોકસભાની વિશેષાધિકાર સમિતિએ સંહિતાકરણની તરફેણમાં રજૂ કરવામાં આવેલી મુખ્ય દલીલોની નોંધ લીધી હતી, જેમાંથી કેટલીક નીચે મુજબ છે:.....[...]

પર. તે સ્પષ્ટ છે કે મૂળભૂત ખ્યાલ એ છે કે વિશેષાધિકારો એ તે અધિકારો છે જેના વિના ગૃહ તેના કાયદાકીય કાર્યો કરી શકતું નથી.તેઓ સભ્યોને કોઈપણ કાયદા હેઠળ તેમની જવાબદારીઓમાંથી મુક્તિ આપતા નથી જે સામાન્ય નાગરિકોને લાગુ પડતા અન્ય કોઈ કાયદાની જેમ તેમને લાગુ પડે છે.આમ, વિધાનસભાના કેટલાક અધિકારીઓ સામેના ભ્રષ્ટાચારના આરોપોની તપાસ અથવા તપાસને વિધાનસભાના કાયદાકીય કાર્યોમાં દખલગીરી હોવાનું ન કહી શકાય.કોઈને પણ ફોજદારી

કાર્યવાહી સામે કોઈ વિશેષાધિકાર નથી.(ભાર પૂર્વક)

૪૪. ઉપરોક્ત કાયદાની સ્થિતિની વિગતવાર માહિતી આપ્યા પછી, આગામી વિભાગ વર્તમાન કેસમાં જાહેર સંપત્તિના વિનાશના કૃત્યો માટે કાનૂની કાર્યવાહી પર પ્રતિબંધ મૂકવાની પૂર્વધારણા તરીકે કલમ ૧૯૪ હેઠળ મુક્તિ અને વિશેષાધિકારોનો ઉપયોગ કરતી દલીલની માન્યતાની ચર્ચા કરશે.

સી. ૩ જાહેર વિનાશનાં કૃત્યો કરવાનો વિશેષાધિકાર-એક અસંગત પ્રસ્તાવ.

૪૫. આ કેસનો સાર એ છે કે શું સરકારી વકીલ દ્વારા સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૧ હેઠળ કરવામાં આવેલી અરજી આ અદાલતના નિર્ણયો દ્વારા સ્પષ્ટ કરાયેલી સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૩૨૧ની વ્યાખ્યાત્મક સમજણમાં આવે છે.સીજેએમએ એવું માન્યું હતું કે અરજીને મંજૂરી આપી શકાતી નથી અને ઉચ્ચ અદાલતે તેના પુનરીક્ષણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને સીજેએમના તારણને સમર્થન આપ્યું હતું. બંધારણની કલમ ૧૩૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને આ કાર્યનો સંપર્ક કરતી વખતે, અદાલતે એ સાવચેતીને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ જે સંવિધાન પીઠના નિર્ણયમાં બહુમતીના નિર્ણયમાં વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.અદાલતે નોંધ્યું હતું કે "આ અદાલતની જાહેર નીતિ હતી કે આ પ્રકારના કેસની હકીકતો અને પુરાવાઓની ઝીણવટભરી તપાસ શરૂ ન કરવી", ખાસ કરીને કારણ કે ગુણદોષ અથવા તથ્યો અને પુરાવા પરનું કોઈપણ નિરીક્ષણ

સુનાવણીમાં પક્ષકારો માટે ગંભીર પૂર્વગ્રહનું કારણ બનશે.તેથી, વકીલની રજૂઆતોનો સંપર્ક કરતી વખતે, સાવચેતી અને ચેતવણી સાથે શરૂઆત કરવી જરૂરી છે કે તેનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે કોર્ટ કલમ ૧૩૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રની મર્યાદાઓને પાર ન કરવી જોઈએ.સીજેએમ અને હાઈકોર્ટ બંને એવા નિષ્કર્ષ પર આવ્યા છે કે કલમ ૩૨૧ હેઠળ સરકારી વકીલ દ્વારા પાછી ખેંચવાની અરજીને મંજૂરી આપવી જોઈએ નહીં.મુદ્દો એ છે કે શું આ તારણો સ્પષ્ટ ભૂલ અથવા વિકૃતિથી પીડાય છે જે આ અદાલત દ્વારા દખલગીરીની બાંધધરી આપે છે.

૪૬. આપણે શરૂઆતમાં જ અપીલકર્તાઓ દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા બે આધારો સ્પષ્ટ કરવા જોઈએ.પ્રથમ, ઉચ્ચ અદાલતે તેના નિર્ણય દરમિયાન મુખ્ય ન્યાયાધીશ ભગવતીના લઘુમતી અભિપ્રાયના અવલોકનોને શીઓનાનંદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) માં ટાંક્યા છે, જે તેમને અદાલતનો દૃષ્ટિકોણ માને છે.નિઃશંકપણે, વિદ્વાન મુખ્ય ન્યાયાધીશનો ચુકાદો લઘુમતી અભિપ્રાય વ્યક્ત કરે છે.બહુમતીનો મત ન્યાયમૂર્તિ વી. ખાલિદ (પોતાના અને ન્યાયમૂર્તિ એસ. નટરાજન માટે બોલતા) ના ચુકાદામાં અને ન્યાયમૂર્તિ ઈ. એસ. વેંકટરમૈયાના સહમત અભિપ્રાયમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે.જો કે, અમે આ સંદર્ભમાં ઉચ્ચ ન્યાયાલયના ચુકાદાને સ્થાનાંતરિત કરવા માટે અપીલકર્તાઓની રજૂઆતને સ્વીકારીએ તે પહેલાં આપણે જાહેરાત કરવી જોઈએ કે શું તે શીઓનાનંદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) માં બહુમતીના નિર્ણય સાથે સુસંગત છે કે કેમ.તેથી,

સીજેએમના નિર્ણયની પુષ્ટિ કરવા માટે ઉચ્ચ ન્યાયાલયના નિષ્કર્ષનું કાયદાના ચર્માથી વિશ્લેષણ કરવું આવશ્યક છે કારણ કે તે બંધારણીય ખંડપીઠનાં ચુકાદા પહેલા અને પછીના ઘણા નિર્ણયોમાં અને અલબત્ત, શેયોનંદન પાસવાન (સુપ્રા) માં નિર્ણયમાં સતત સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે. બીજું પાસું જે ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ તે એ છે કે ઉચ્ચ અદાલતે એ હકીકત સ્વીકારી છે કે પાછી ખેંચવાની અરજીને કોઈ દુર્ભાવનાપૂર્ણ કારણ આપી શકાય નહીં. અમે વિચારણા કરીશું કે શું આ એક એવી પરિસ્થિતિ છે કે જેના પરિણામે કલમ ૩૨૧ હેઠળ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટે પરવાનગી આપવા માટેની અરજીને મંજૂરી આપવી જોઈએ. કેસના આ પાસા પરનો મુદ્દો એ છે કે શું સદ્ભાવના ન હોવાનું તારણ અન્ય વિચારણાઓથી વંચિત કલમ ૩૨૧ હેઠળ અરજીને મંજૂરી આપવામાં પરિણમે છે, જે આવા નિર્ણયને આધાર આપે છે.

૪૭. વિગતોથી દૂર રહીને, આરોપી સામેના આરોપોને પુનરાવર્તિત કરવાની જરૂર છે. માર્ચ ૨૦૧૫ માં ભૌતિક સમયે, પ્રતિવાદી-આરોપીઓ વિપક્ષમાં રહેલા પક્ષના રાજ્ય વિધાનસભાના સભ્યો તરીકે ચૂંટાયા હતા. ૧૩ માર્ચ ૨૦૧૫ના રોજ, જ્યારે નાણાં મંત્રી વાર્ષિક બજેટ રજૂ કરી રહ્યા હતા, ત્યારે આ ધારાસભ્યોએ બજેટ રજૂ કરવામાં વિક્ષેપ પાડ્યો હોવાનો આરોપ છે. તેમને અધ્યક્ષના મંચ પર ચડવા અને અધ્યક્ષની પુરશી, કમ્પ્યુટર, માઈક, ઈમર્જન્સી લેમ્પ અને ઇલેક્ટ્રિક પેનલ સહિત ફર્નિચર અને વસ્તુઓને નુકસાન પહોંચાડવાના કૃત્યો માટે જવાબદાર ગણવામાં આવે છે. આ ઘટનાને પગલે,

રાજ્ય વિધાનસભાના વિધાન સચિવના કહેવા પર આઈ. પી. સી. ની કલમ ૩૪ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૪૨૭૩૨ અને ૪૪૭૩૩ અને જાહેર સંપત્તિ નુકસાન નિવારણ અધિનિયમ ૧૯૮૪ની કલમ ૩ (૧) હેઠળ સજાપાત્ર ગુનાઓ માટે ૨૦૧૫નો ગુના નંબર ૨૩૬ નોંધવામાં આવ્યો હતો. પોલીસ દ્વારા સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ હેઠળ અંતિમ અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને સીજેએમ દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું હતું.

૪૮. જાહેર સંપત્તિને નુકસાનની રોકથામ કાયદો ૧૯૮૪ સંસદ દ્વારા "જાહેર સંપત્તિને નુકસાનની રોકથામ અને તેની સાથે સંકળાયેલી બાબતોની જોગવાઈ કરવા માટે" ઘડવામાં આવ્યો હતો. કલમ ૨ (બી) 'જાહેર સંપત્તિ' અભિવ્યક્તિને આ રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે:

"((ખ) "જાહેર મિલકત" એટલે એવી કોઈ મિલકત કે જે સ્થાવર હોય કે જંગમ (કોઈપણ મશીનરી સહિત) જેની માલિકી, અથવા તેના કબજામાં હોય અથવા તેના નિયંત્રણ હેઠળ હોય –

((ક) કેન્દ્ર સરકાર; અથવા

((૨) કોઈપણ રાજ્ય સરકાર; અથવા

((૩) કોઈ સ્થાનિક સત્તા; અથવા (૪) કેન્દ્રીય, પ્રાંતીય અથવા રાજ્ય અધિનિયમ દ્વારા અથવા તે હેઠળ સ્થાપિત કોઈ નિગમ; અથવા

(કંપની અધિનિયમ, ૧૯૫૬ (૧૯૫૬ નો ૧) ની કલમ ૬૧૭ માં વ્યાખ્યાયિત

કોઈપણ કંપની; અથવા

((vi) કેન્દ્ર સરકાર સત્તાવાર રાજપત્રમાં જાહેરનામા દ્વારા આ માટે નિર્દિષ્ટ કરી શકે તેવી કોઈપણ સંસ્થા, સંસ્થા અથવા ઉપક્રમ:

પરંતુ કેન્દ્ર સરકાર આ પેટા-કલમ હેઠળ કોઈ સંસ્થા, સંસ્થા અથવા ઉપક્રમનો ઉલ્લેખ કરશે નહીં, સિવાય કે આવી સંસ્થા, સંસ્થા અથવા ઉપક્રમને કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અથવા એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારો દ્વારા અથવા અંશતઃ કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અને અંશતઃ એક અથવા વધુ રાજ્ય સરકારો દ્વારા પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે પૂરા પાડવામાં આવેલા ભંડોળ દ્વારા સંપૂર્ણ અથવા નોંધપાત્ર રીતે નાણાં પૂરા પાડવામાં આવે.”

ઉદ્દેશો અને કારણોના નિવેદનમાં વટહુકમનો તર્ક છે, જે રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા આ વિષય પર જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો, જેને કાનૂન તરીકે ઘડવામાં આવ્યો હતો:

“રમખાણો અને જાહેર હંગામો દરમિયાન થયેલા વિનાશ અને નુકસાન સહિત તોડફોડ અને જાહેર સંપત્તિને નુકસાન પહોંચાડવાના કૃત્યોને અંકુશમાં રાખવા માટે, કાયદાને મજબૂત કરવાની જરૂરિયાત અનુભવવામાં આવી હતી જેથી સત્તાવાળાઓ જાહેર સંપત્તિને નુકસાન પહોંચાડવાના કેસો સાથે અસરકારક રીતે વ્યવહાર કરી શકે.તદનુસાર, રાષ્ટ્રપતિએ ૨૮મી જાન્યુઆરી, ૧૯૮૪ના રોજ જાહેર સંપત્તિ નુકસાન નિવારણ વટહુકમ, ૧૯૮૪ (૧૯૮૪નો નંબર ૩) જાહેર કર્યો હતો.” કલમ ૩ જે વર્તમાન કેસમાં લાગુ કરવામાં આવી છે તે નીચેની

શરતોમાં છે:

“૩. જાહેર સંપત્તિને નુકસાન પહોંચાડતી તોફાન.—

(૧) જે કોઈ પેટા-કલમ (૨) માં ઉલ્લેખિત જાહેર સંપત્તિ સિવાયની કોઈપણ જાહેર સંપત્તિના સંબંધમાં કોઈ પણ કૃત્ય કરીને તોફાન કરે છે, તેને પાંચ વર્ષ સુધીની કેદ અને દંડની સજા કરવામાં આવશે.

(૨) જે કોઈ પણ જાહેર સંપત્તિના સંબંધમાં કોઈ પણ કૃત્ય કરીને તોફાન કરે છે

—

((ક) પાણી, પ્રકાશ, વીજળી અથવા ઉર્જાના ઉત્પાદન, વિતરણ અથવા પુરવઠાના સંબંધમાં ઉપયોગમાં લેવાતી કોઈપણ ઇમારત, સ્થાપન અથવા અન્ય મિલકત;

(બી) કોઈપણ તેલ સ્થાપનો;

(સી) કોઈપણ ગટરનું કામ;

((ઘ) કોઈપણ ખાણ અથવા ફેક્ટરી;

(ઈ) જાહેર પરિવહન અથવા દૂરસંચારના કોઈપણ માધ્યમો અથવા તેના સંબંધમાં ઉપયોગમાં લેવાતી કોઈપણ ઇમારત, સ્થાપન અથવા અન્ય મિલકતને છ મહિનાથી ઓછી નહીં પણ પાંચ વર્ષ સુધીની સખત કેદ અને દંડની સજા કરવામાં આવશે.

પરંતુ અદાલત તેના ચુકાદામાં નોંધાયેલા કારણો માટે છ મહિનાથી ઓછી મુદતની કેદની સજા ફટકારી શકે છે.” “શરારત” અભિવ્યક્તિને કલમ ૨ (એ) માં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવી છે જેનો અર્થ આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૨૫૩૪

માં આપવામાં આવ્યો છે:

“(અ) “શરારત” નો અર્થ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૪૨૫ (૧૮૬૦ નો ૪૫)

જેટલો જ હશે; “કલમ ૪૨૫ ના ઘટકો આ પ્રમાણે છે:

((i) કોઈ પણ મિલકતને ગુક્સાન પહોંચાડવું (a) ગુક્સાન પહોંચાડવાના ઈરાદાથી; અથવા (b) લોકોને અથવા કોઈ પણ વ્યક્તિને ખોટી રીતે ગુક્સાન પહોંચાડવાની સંભાવના વિશે જાણવું; અથવા

((૨) મિલકત અથવા તેની પરિસ્થિતિમાં કોઈ ફેરફાર જે તેના મૂલ્ય અથવા ઉપયોગિતાને નષ્ટ કરે છે અથવા ઘટાડે છે અથવા તેને ગુક્સાનકારક રીતે અસર કરે છે.

૪૯. પ્રિવેન્શન ઓફ ડેમેજ ટુ પબ્લિક પ્રોપર્ટી એક્ટ ૧૯૮૪ અન્ય બાબતોની સાથે સાથે જાહેર સંપત્તિના સંદર્ભમાં કોઈપણ કૃત્ય કરીને (આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૨૫માં વ્યાખ્યાયિત) તોફાન કરવા બદલ દંડની જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૩ ની પેટા-કલમ (૧) ગુનાને પાંચ વર્ષ સુધીની કેદ અને દંડની સજા આપે છે. પેટા-કલમ (૨) અમુક ચોક્કસ સ્થાપનોને આવરી લે છે, જેમાં તોફાનના કાર્યમાં ઓછામાં ઓછી છ મહિનાની કેદની સજા હોય છે, પરંતુ જે પાંચ વર્ષ સુધી વધી શકે છે અને દંડ થઈ શકે છે. કલમ ૫૩૫માં જામીન માટેની વિશેષ જોગવાઈનો સમાવેશ થાય છે. કલમ ૬૩૬ એ સ્પષ્ટ કરે છે કે કાયદો હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈ કાયદા ઉપરાંત છે અને તેનું અપમાન કરતું નથી.

(ઇ) વહાણનો વીમો કરાવ્યો હોય, તો વીમાકર્તાઓને નુકસાન પહોંચાડવાના હેતુથી સ્વેચ્છાએ તેને ફેંકી દેવામાં આવે છે.એએ તોફાન કર્યું છે.

(એફ) એ જહાજને દૂર ફેંકવાનું કારણ બને છે, જેનો હેતુ ઝેડને નુકસાન પહોંચાડવાનો છે જેણે જહાજ પર તળિયે નાણાં આપ્યા છે.એએ તોફાન કર્યું છે.

(જી) A, જે ઘોડામાં Z સાથે સંયુક્ત મિલકત ધરાવે છે, તે ઝેડને ખોટી રીતે નુકસાન પહોંચાડવાના ઇરાદાથી ઘોડાને ગોળી મારે છે. A એ તોફાન મચાવ્યું છે.

(જ) એ ઝેડના પાકને નુકસાન પહોંચાડવાની શક્યતા છે તે જાણીને અને તેનું કારણ બનવાના ઇરાદાથી ઝેડ સાથે જોડાયેલા ખેતરમાં પશુઓને પ્રવેશ કરાવવાનું કારણ બને છે.એએ તોફાન કર્યું છે.

૩૫ “પ. જમીન સંબંધિત વિશેષ જોગવાઈઓ.—કલમ ૩ અથવા કલમ ૪ હેઠળ દંડનીય ગુના માટે આરોપી અથવા દોષિત ઠેરવવામાં આવેલી કોઈ પણ વ્યક્તિ, જો કસ્ટડીમાં હોય, તો તેને જમીન પર અથવા તેના પોતાના બોન્ડ પર મુક્ત કરવામાં આવશે નહીં, સિવાય કે ફરિયાદી પક્ષને કલમ ૩ અથવા કલમ ૪ હેઠળ સજા પામેલા ગુનાનો વિરોધ કરવાની તક આપવામાં આવી હોય.

આવા પ્રકાશન માટે અરજી.”

૩૬ “૬. બચત થાય છે.—આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હાલમાં અમલમાં રહેલી અન્ય કોઈ કાયદાની જોગવાઈઓ ઉપરાંત હશે અને તેનું અપમાન નહીં કરે, અને આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ કોઈપણ વ્યક્તિને આ

અધિનિયમ સિવાયની કોઈપણ કાર્યવાહી (તપાસ દ્વારા અથવા અન્યથા) માંથી મુક્તિ આપશે નહીં, જે તેની સામે શરૂ કરવામાં આવે અથવા લેવામાં આવે.”

૫૦. જાહેર સંપત્તિના વિનાશને સંડોવતા ગુનાની ગંભીરતાને આ અદાલત દ્વારા ફરીથી ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી:જાહેર અને ખાનગી સંપત્તિઓનો નાશ, જ્યાં તેણે આંદોલન, બંધ, હડતાળ અને 'વિરોધ' ના અન્ય સ્વરૂપોમાં જાહેર અને ખાનગી સંપત્તિઓના મોટા પાયે થયેલા વિનાશને દૂર કરવા માટે સુઓ મોટો સંજ્ઞાન લીધું હતું.અદાલતે ન્યાયમૂર્તિ કે. ટી. થોમસ (આ અદાલતના ભૂતપૂર્વ ન્યાયાધીશ) અને વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ફલી એસ. નરીમનની અધ્યક્ષતામાં બે સમિતિઓની રચના કરી હતી અને જાહેર સંપત્તિના ગુકસાન, ગુકસાનનું મૂલ્યાંકન અને સંપત્તિના ગુકસાન સાથે સંકળાયેલા કેસોમાં વળતરના નિર્ધારણ સાથે સંકળાયેલા ગુનાઓની તપાસ અને કાર્યવાહી માટે ચોક્કસ માર્ગદર્શિકા નિર્ધારિત કરવા માટે બંને સમિતિઓની ભલામણોને અપનાવી હતી.કોડુંગલુર ફિલ્મ સોસાયટી અને અન્ય વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૩૮ ના તાજેતરના નિર્ણયમાં, આ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે રીમાં માર્ગદર્શિકા:ભારત સંઘ દ્વારા જાહેર અને ખાનગી મિલકતોના વિનાશ (ઉપરોક્ત) પર વિચાર કરવામાં આવ્યો છે અને ભલામણોની તર્જ પર કાયદાકીય ફેરફારો શરૂ કરવા માટે ખરડાનો મુસદ્દો વિચારણા હેઠળ છે.અદાલતે ટોળા દ્વારા થતી હિંસાને રોકવા માટે નિવારક પગલાં, વળતર નક્કી કરવા અને ગુનાઓ માટે જવાબદારી નક્કી કરવા અને

આવા ગુનાઓની તપાસ માટે પોલીસ અધિકારીઓની જવાબદારી અંગે માર્ગદર્શિકા પણ જારી કરી હતી.

૫૧. ઉપરોક્તના આધારે, તે સ્પષ્ટ છે કે આ અદાલત અને સંસદ બંનેમાં વધતી માન્યતા અને સર્વસંમતિ છે કે વિરોધના નામે જાહેર અને ખાનગી સંપત્તિના વિનાશને સહન ન કરવી જોઈએ.સંજોગવશાત, કેરળ વિધાનસભાએ ખાનગી સંપત્તિ પર વિશેષ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને કેન્દ્રીય કાયદા, જાહેર સંપત્તિને નુકસાન નિવારણ અધિનિયમ ૧૯૮૪ને પૂરક બનાવવા માટે કેરળ ખાનગી સંપત્તિને નુકસાન અને વળતરની ચુકવણી નિવારણ અધિનિયમ ૨૦૧૯ (૨૦૧૯નો અધિનિયમ નંબર ૦૯) પણ લાગુ કર્યો હતો.

૫૨. વર્તમાન કેસમાં જે વ્યક્તિઓને એફઆઈઆરમાં આરોપી તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું છે તેઓ વિધાનસભામાં ધારાસભ્યો તરીકે જવાબદાર ચૂંટાયેલા હોદ્દા પર હતા.અન્ય કોઈપણ નાગરિકની જેમ જ, તેઓ ફોજદારી કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત કાયદેસર વર્તણૂકની સીમાઓને આધિન છે.ચૂંટાયેલી વિધાનસભાનો કોઈ પણ સભ્ય ફોજદારી કાયદાના પ્રતિબંધોથી ઉપર ઊભા રહેવા માટે વિશેષાધિકાર અથવા પ્રતિરક્ષાનો દાવો કરી શકતો નથી, જે તમામ નાગરિકોને સમાન રીતે લાગુ પડે છે.૧૯૮૪ના કાયદાનો હેતુ અને ઉદ્દેશ રમખાણો અને જાહેર વિરોધ દરમિયાન થયેલા વિનાશ અને નુકસાન સહિત (પરંતુ તે મર્યાદિત નહીં) તોડફોડ અને જાહેર સંપત્તિને નુકસાન પહોંચાડવાના કૃત્યો પર અંકુશ

મૂકવાનો હતો.

૫૩. વિપક્ષ સહિત વિધાનસભાના સભ્યને વિધાનસભામાં વિરોધ કરવાનો અધિકાર છે.આવું કરવાનો અધિકાર સંસદમાં તેની અરજીમાં કલમ ૧૦૫ (૧) અને રાજ્ય વિધાનસભાઓમાં તેની અરજીમાં કલમ ૧૮૪ (૧) માં ગર્ભિત છે.આ બંને કલમોની પ્રથમ કલમોમાં એક આદેશ છે કે સંસદમાં અને દરેક રાજ્યની વિધાનસભામાં "વાણી સ્વાતંત્ર્ય હશે".તેમ છતાં, વાણીની સ્વતંત્રતા જે પ્રથમ કલમ દ્વારા સુરક્ષિત છે તે બંધારણની જોગવાઈઓ અને વિધાનસભાની પ્રક્રિયાને નિયંત્રિત કરતા નિયમો અને સ્થાયી આદેશોને આધિન છે.બીજી કલમ વિધાનસભા અથવા કોઈપણ સમિતિમાં "કંઈપણ કહેવામાં આવ્યું અથવા કોઈપણ મત આપવામાં આવ્યો" ના સંદર્ભમાં "કોઈપણ અદાલતમાં કોઈપણ કાર્યવાહી" ની જવાબદારી સામે પ્રતિરક્ષા પ્રદાન કરે છે.વધુમાં, સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળના ગૃહ દ્વારા અથવા તેના અધિકાર હેઠળ કોઈ પણ અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહીના પ્રકાશનના સંદર્ભમાં કોઈ પણ વ્યક્તિ જવાબદાર રહેશે નહીં.અમે અગાઉ કલમ ૧૮૪ની કલમ (૩) નો ઇતિહાસ શોધી કાઢ્યો છે કારણ કે તે મૂળરૂપે સંસદના સભ્યો અને રાજ્ય વિધાનસભાઓની સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ હેઠળ હતી જેને બંધારણના અમલીકરણ પહેલાં તરત જ હાઉસ ઓફ કોમન્સના સભ્યો માટે માન્યતા આપવામાં આવી હતી.આપણે જોયું તેમ, આ જોગવાઈને જરૂર સુધારા દ્વારા સુધારવાની માંગ કરવામાં આવી હતી અને આખરે જરૂર સુધારા દ્વારા તેમાં સુધારો કરવામાં

આવ્યો હતો, જેમાંથી તે તેનું વર્તમાન સ્વરૂપ મેળવે છે.તે સત્તાઓ, વિશેષાધિકાર અને મુક્તિઓને માન્યતા આપે છે કારણ કે તેઓ જજમાં સુધારાની કલમ રફના અમલીકરણ પહેલાં તરત જ ઊભા હતા.

૫૪. હાઉસ ઓફ કોમન્સના સભ્યો દ્વારા મેળવવામાં આવતા વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓના ઇતિહાસને શોધીને, એર્લિકન મે ચુકેમાં સ્થિતિનું વિવિધ તબક્કામાં સૈદ્ધાંતિક વિભાજન કરે છે.જો કે, હાઉસ ઓફ કોમન્સના સભ્યોના વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓમાંથી જે વિશિષ્ટ લક્ષણ ઉભરી આવે છે તે ફોજદારી કાયદાના અમલીકરણમાંથી મુક્તિની ગેરહાજરી છે.આ ન્યાયશાસ્ત્રનો વિકાસ સર જહોન ઇલિયટ (સુપ્રા) માં શરૂ થયો હતો, જે જસ્ટિસ સ્ટીફન દ્વારા બ્રેડલોફ (સુપ્રા) માં વિકસાવવામાં આવ્યો હતો, અને ચુકે સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ચેટર (સુપ્રા) માં મજબૂત કરવામાં આવ્યો હતો.

૫૫. આ પદ માટે એક માન્ય તર્ક છે.વિધાનસભાના ચૂંટાયેલા સભ્યોને વિશેષાધિકારો અને મુક્તિ આપવાનો હેતુ તેમને અવરોધ, ભય અથવા પક્ષપાત વિના તેમના કાર્યો કરવા માટે સક્ષમ બનાવવાનો છે.આ બાબત પર લોકાયુક્તા, ન્યાયમૂર્તિ રિપુસુદન દયાલ (ઉપરોક્ત) ની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે ભાર મૂક્યો છે.સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાના સભ્યોએ જે હોદ્દાની શપથ લેવાની હોય તે માટે તેમને (૧) કાયદા દ્વારા સ્થાપિત ભારતના બંધારણ પ્રત્યે સાચો વિશ્વાસ અને નિષ્ઠા રાખવી; (૨) ભારતની સાર્વભૌમત્વ અને અખંડિતતાને

જાળવી રાખવી; અને (૩) તેઓ જે ફરજ નિભાવવા જઈ રહ્યા છે તેનું નિષ્ઠાપૂર્વક પાલન કરવું જરૂરી છે.તે એક એવું વાતાવરણ ઊભું કરવા માટે છે જેમાં તેઓ તેમના કાર્યો કરી શકે અને તેમની ફરજો મુક્તપણે નિભાવી શકે જેથી બંધારણ વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓને માન્યતા આપે.આ વિશેષાધિકારો ધારાસભ્યના કાર્યોના નિર્વહન સાથે કાર્યાત્મક સંબંધ ધરાવે છે.તેઓ દરજ્જાની નિશાની નથી જે ધારાસભ્યોને અસમાન પદ પર ઊભા કરે છે.તે મહત્વનું છે કે કલમ ૧૯ (૧) (એ) દરેક નાગરિકને વારસામાં મળેલા વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના અધિકારને સ્પષ્ટપણે માન્યતા આપે છે, તેમ છતાં કલમ ૧૦૫ (૧) અને ૧૯૪ (૧) બંને ભારપૂર્વક જણાવે છે કે સંસદમાં અને રાજ્યના વિધાનસભામાં "વાણીની સ્વતંત્રતા રહેશે".સારમાં, કલમ ૧૯ (૧) (એ) તમામ નાગરિકોમાં નિહિત વાણી અને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના વ્યક્તિગત અધિકારને માન્યતા આપે છે.કલમ ૧૦૫ (૧) અને ૧૯૪ (૧) સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓમાં વાણી સ્વાતંત્ર્ય વિશે વાત કરે છે અને તે સંદર્ભમાં આવશ્યકપણે એવા વાતાવરણના નિર્માણને આવરી લેવું જોઈએ જેમાં વાણી સ્વાતંત્ર્યનો ઉપયોગ તેમના પરિસરમાં થઈ શકે.સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓમાં વાણી સ્વાતંત્ર્યની માન્યતા એવી પરિસ્થિતિઓનું અસ્તિત્વ સુનિશ્ચિત કરવાની જરૂરિયાતને રેખાંકિત કરે છે જેમાં ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ તેમની ફરજો અને કાર્યો અસરકારક રીતે કરી શકે.તે ફરજો અને કાર્યો એ ફરજ અને વિશ્વાસની બાબત છે જે લોકો દ્વારા પસંદ કરાયેલા પ્રતિનિધિઓમાં વારસામાં મળતો અધિકાર છે.જો આપણે ચૂંટાયેલા જાહેર પ્રતિનિધિઓ પર સંબંધિત ફરજો આપ્યા વિના અધિકારો

પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીએ તો આપણે વૃક્ષો માટેના લાકડાને ચૂકી જઈએ છીએ.

૫૬. વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓ દેશના સામાન્ય કાયદાથી મુક્તિ મેળવવાનો દાવો કરવા માટેના પ્રવેશદ્વાર નથી, ખાસ કરીને આ કિસ્સામાં, ફોજદારી કાયદો જે દરેક નાગરિકની કાર્યવાહીને નિયંત્રિત કરે છે.ફોજદારી કાયદાના અમલીકરણમાંથી મુક્તિનો દાવો કરવો એ ટ્રસ્ટ સાથે દગો કરવો હશે જે કાયદાના નિર્માતાઓ અને નિર્માતાઓ તરીકે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓના પાત્ર પર પ્રભાવિત છે.કલમ ૩૨૧ હેઠળ પાછી ખેંચવાની અરજી સરકારી વકીલ દ્વારા જે આધાર પર દાખલ કરવામાં આવી હતી તે કલમ ૧૯૪માં સમાવિષ્ટ બંધારણીય જોગવાઈઓની મૂળભૂત ગેરસમજણ પર આધારિત છે.સરકારી વકીલ વિશેષાધિકારો અને મુક્તિઓના અસ્તિત્વથી પ્રભાવિત થયા હોવાનું જણાય છે જે કાર્યવાહીના માર્ગમાં અવરોધ ઊભો કરશે.આવી સમજણ બંધારણીય જોગવાઈ સાથે દગો કરે છે અને એ ગેરમાન્યતા પર આગળ વધે છે કે વિધાનસભાના ચૂંટાયેલા સભ્યો ફોજદારી કાયદાના સામાન્ય અમલીકરણથી ઉપર છે.

૫૭. અપીલકર્તાઓ દ્વારા પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (ઉપરોક્ત) પર એવી દલીલ કરવા માટે મૂકવામાં આવેલી નિર્ભરતા કે ગૃહની અંદર પ્રતિવાદી-આરોપીની કાર્યવાહી 'વિરોધ' નું એક સ્વરૂપ હતું જે વાણી સ્વાતંત્ર્ય સાથે ગાઢ જોડાણ ધરાવે છે, અને તેથી કલમ ૧૯૪ (૨) દ્વારા આવરી લેવામાં આવે છે તે અસંતોષકારક છે.પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (સુપ્રા) માં બહુમતીએ 'સંદર્ભમાં'

શબ્દસમૂહના અર્થઘટન સાથે વ્યવહાર કર્યો અને તેને વ્યાપક મહત્વ આપ્યું.તે જ સમયે, બહુમતીએ અવલોકન કર્યું હતું કે અધિનિયમ અથવા ઘટના (જે તે કિસ્સામાં અવિશ્વાસની દરખાસ્ત પર પડેલા મતોના સંદર્ભમાં લાંચ લેવાનું કાર્ય હતું) અને વાણી અથવા મતદાનની સ્વતંત્રતા વચ્ચે જોડાણ હોવું જોઈએ.એ વાત પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો કે લાંચ સાંસદોના મતમાં હેરફેર કરવા માટે આપવામાં આવી હતી અને આમ, તે કલમ ૧૦૫ (૨) હેઠળ સંરક્ષિત સ્વતંત્રતા સાથે ગાઢ જોડાણ ધરાવે છે.જોકે, આ કેસ ગૃહના સભ્યોને આપવામાં આવેલા 'વાણી સ્વાતંત્ર્ય' ના વિશેષાધિકારની મર્યાદા સાથે વ્યવહાર કરતો ન હતો.આ અદાલતના ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે વિશેષાધિકારોની સામગ્રીની ઓળખ માટે કાયદો ઘડ્યો તે લોકાયુક્તા, ન્યાયમૂર્તિ રિપુસુદન દયાલ (નિવૃત્ત) (ઉપરોક્ત) માં હતો.એવું માનવામાં આવતું હતું કે સભ્યો પાસે માત્ર એવા વિશેષાધિકારો હશે જે તેમના કાયદાકીય કાર્યો હાથ ધરવા માટે જરૂરી હોય.બજેટ રજૂ કરવા સામે પોતાનો વિરોધ નોંધાવવા માટે સભ્યો દ્વારા ગૃહની અંદર જાહેર સંપત્તિને નુકસાન પહોંચાડવાના કથિત કૃત્યને તેમના કાયદાકીય કાર્યોના ઉપયોગ માટે આવશ્યક ગણી શકાય નહીં.સભ્યોની ક્રિયાઓ બંધારણીય માધ્યમોની રેખા પાર કરી ગઈ છે, અને આમ બંધારણ હેઠળ બાંધધરીકૃત વિશેષાધિકારો દ્વારા આવરી લેવામાં આવતી નથી.

પટ. ૧૯૫૭માં રામ નરેશ પાંડે (ઉપરોક્ત) સાથે શરૂ થયેલા આ અદાલતના નિર્ણયોમાં છેલ્લા ૬૫ વર્ષના નિર્ણયોમાં જે કસોટી નક્કી કરવામાં આવી છે તે

સુસંગત છે.જ્યારે કલમ ૩૨૧ હેઠળ અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે ત્યારે કોર્ટનું સાચું કાર્ય એ સુનિશ્ચિત કરવાનું છે કે સરકારી વકીલના કાર્યકારી કાર્યનો અયોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નથી અથવા તે ગેરકાયદેસર કારણો અથવા હેતુઓ માટે ન્યાયના સામાન્ય માર્ગમાં દખલ કરવાનો પ્રયાસ નથી.અદાલત તેની સંમતિ આપશે જો તેને સંતોષ થાય કે તે ન્યાયના વહીવટને પેટા-સેવા આપે છે અને તેને માંગવાનો હેતુ કાયદાના સમર્થન માટે બાહ્ય નથી.તે જાહેર ન્યાયના વ્યાપક અંત છે જે નિર્ણયને માર્ગદર્શન આપવું જોઈએ.સરકારી વકીલ સ્વતંત્ર રીતે કાર્ય કરવા માટે બંધાયેલા છે અને ખાતરી કરે છે કે તેઓએ તેમના મગજને આવશ્યક હેતુ માટે લાગુ કર્યા છે જે સત્તાઓની ક્વાયતને નિયંત્રિત કરે છે.સરકારી વકીલે સદ્ભાવનાથી કામ કર્યું છે કે કેમ તે પોતે જ સંમતિ આપવી જોઈએ કે કેમ તે મુદ્દાનો નિકાલ નથી.શીઓનાનંદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાથી આ સ્પષ્ટ થાય છે.ચુકાદાના ફક્ત ૭૩માં, ન્યાયમૂર્તિ વી. ખાલિદે ખાસ અવલોકન કર્યું છે કે અદાલતે તપાસ કરવી જોઈએ કે શું અરજી સદ્ભાવનાથી, જાહેર નીતિ અને ન્યાયના હિતમાં કરવામાં આવી છે કે નહીં અને કાયદાની પ્રક્રિયાને નિષ્ફળ અથવા અવરોધિત કરવા માટે નહીં.સદ્ભાવના એક છે અને એકમાત્ર વિચારણા નથી.જો સંમતિ આપવામાં આવે તો સ્પષ્ટ અન્યાયનું કારણ બને તેવી અયોગ્યતાઓ અથવા ગેરકાયદેસરતાઓથી અરજી પીડાય છે કે કેમ તેની પણ અદાલતે તપાસ કરવી જોઈએ.

૫૯. આ સિદ્ધાંતોના આધારસ્તંભ પર, તેમાં કોઈ શંકા ન હોઈ શકે કે સીજેએમ

કલમ ૩૨૧ હેઠળ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવા માટેની સંમતિને નકારી કાઢવામાં વાજબી હતી. જે કૃત્યોની ફરિયાદ કરવામાં આવી છે તે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૨૫, ૪૨૭ અને ૪૪૭ હેઠળ અને જાહેર સંપત્તિ નુકસાન નિવારણ અધિનિયમ ૧૯૮૪ની કલમ ૩ (૧) હેઠળ દંડનીય ગુનાઓ હોવાનો આરોપ છે, જે વર્તમાન કેસમાં રાજ્ય વિધાનસભામાં આચરવામાં આવ્યા હોવાનું કહેવાય છે. જાહેર સંપત્તિના વિનાશના કૃત્યોને વિધાનસભામાં વાણી સ્વાતંત્ર્ય અથવા વિપક્ષના સભ્યો માટે કાયદેસર રીતે ઉપલબ્ધ વિરોધના સ્વરૂપો સાથે સરખાવી શકાતા નથી. આ આરોપો સામે કાર્યવાહીને પાછી ખેંચવાની મંજૂરી આપવી, જેના સંદર્ભમાં તપાસ પછી સીઆરપીસીની કલમ ૧૭૩ હેઠળ અંતિમ અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે અને સંજ્ઞાન લેવામાં આવ્યું છે, તે ગેરકાયદેસર કારણોસર ન્યાયના સામાન્ય માર્ગમાં દખલગીરી સમાન હશે. આ પ્રકારની કાર્યવાહી સ્પષ્ટપણે કાયદાના સમર્થન માટે બાહ્ય છે, જેના માટે કારોબારીના તમામ અંગો બંધાયેલા છે. આથી, સદ્ભાવના ન હોય તેવું ઉચ્ચ ન્યાયાલયનું માત્ર તારણ જાહેર ન્યાયના હેતુની અવગણના કરીને અને જાહેર જીવનમાં પ્રામાણિકતાનું પાલન કરવાની જરૂરિયાતને અવગણીને, અરજીને જરૂરી પરિણામ તરીકે મંજૂરી આપવામાં પરિણમશે નહીં. રાજ્ય વિધાનસભાના સભ્યો ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ તરીકે તેમના પાત્રમાં તેમની ફરજોના નિર્વહન પર પ્રભાવિત જાહેર વિશ્વાસ ધરાવે છે. કાર્યવાહીને પાછી ખેંચવાની મંજૂરી આપવાથી માત્ર એક જ પરિણામ મળશે, જે એ છે કે ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓને ફોજદારી કાયદાના આદેશમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે. આને જાહેર ન્યાયના વ્યાપક હેતુઓની સહાય તરીકે ગણી

શકાય નહીં.

૬૦. હવે અમે અપીલકર્તાઓ અને પ્રતિવાદી-આરોપી દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી અન્ય બે દલીલો સાથે ચર્ચા કરીશું:પ્રથમ, શું વિધાનસભાના પરિસરની અંદરની ઘટનાઓ માટે ધારાસભ્યો સામે કેસ ચલાવવા માટે ગૃહના અધ્યક્ષની મંજૂરી જરૂરી છે અને બીજું, શું સભ્યોને કલમ ૧૯૪ (૨) હેઠળ વિશેષાધિકાર દ્વારા રક્ષણ આપવામાં આવે છે કે કેમ જે ગૃહની અંદર થતી કાર્યવાહીના પ્રકાશનના કિસ્સામાં ઉપલબ્ધ છે.

C. ૪ અધ્યક્ષની મંજૂરી

૬૧. બંધારણની કલમ ૧૭૮ હેઠળ વિધાનસભાના અધ્યક્ષની નિમણૂક કરવામાં આવે છે.અધ્યક્ષ ગૃહના અધ્યક્ષ અધિકારી છે, અને ગૃહની કામગીરી અને ગૃહની ગરિમા જાળવવા અંગેના નિર્ણયો લેવાની સંપૂર્ણ સ્વાયત્તતા ધરાવે છે.કેરળ વિધાનસભામાં કાર્યવાહી અને કામકાજના સંચાલનના નિયમોના પ્રકરણ IV જણાવે છે કે અધ્યક્ષ ગૃહની અધ્યક્ષતા કરે છે, ગૃહની બેઠકો અને સ્થગન અંગે નિર્ણય લે છે અને ગૃહના કામકાજને સરળતાથી ચલાવવા માટેની વ્યવસ્થા કરે છે.

૬૨. અપીલકર્તાઓએ એવી દલીલ કરવા માટે પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (ઉપરોક્ત) પર આધાર રાખ્યો છે કે ગૃહની અંદર અપરાધ કરવા બદલ ગૃહના

સભ્યો સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે ગૃહના અધ્યક્ષ અધિકારી તરીકે અધ્યક્ષની પૂર્વ મંજૂરી જરૂરી છે.અમે આ રજૂઆત સ્વીકારી શકતા નથી.પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (ઉપરોક્ત) કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય અને જે વાસ્તવિક પૃષ્ઠભૂમિમાં તેનો ઉદભવ થયો છે તેની અગાઉ ચર્ચા કરવામાં આવી છે.તે કેસમાં સાંસદો પર પીસી એક્ટ હેઠળ ગુનાઓ કરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. પી. સી. અધિનિયમની કલમ ૧૮ ખાસ જોગવાઈ કરે છે કે કલમ ૭,૧૦,૧૧,૧૩ અને ૧૫ હેઠળ જાહેર સેવક દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનાઓની નોંધ માત્ર જાહેર સેવકને હોદ્દા પરથી દૂર કરવા માટે સક્ષમ અધિકારીની પૂર્વ મંજૂરી સાથે જ લઈ શકાય છે.આ કલમના પ્રકાશમાં, પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (સુપ્રા) માં બહુમતી (ન્યાયમૂર્તિ એસ. સી. અગ્રવાલ પોતાના વતી બોલે છે અને ન્યાયમૂર્તિ એ. એસ. આનંદ સાથે ન્યાયમૂર્તિ જી. એન. રે આ મુદ્દા પર સંમત થાય છે) એવું માને છે કે સાંસદો જાહેર સેવકો હોવાથી, તેમની સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે પૂર્વ મંજૂરી જરૂરી છે.કોર્ટે એવું પણ માન્યું હતું કે સાંસદને દૂર કરવા માટે કોઈ સક્ષમ સત્તા નથી, તેથી સાંસદ સામે કેસ ચલાવવાની મંજૂરી આપવાની સત્તા ગૃહના અધ્યક્ષ પાસે રહેશે.પૂર્વ મંજૂરી અંગે બંધારણીય ખંડપીઠે કરેલા અવલોકનો પી. સી. અધિનિયમની કલમ ૧૮ના ચોક્કસ સંદર્ભમાં કરવામાં આવ્યા હતા અને તે કાયદાની વ્યાપક દરખાસ્તને સૂચિત કરવા માટે અર્થઘટન કરી શકાતું નથી કે મંજૂરી એ ગૃહના સભ્યો સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે પૂર્વ-આવશ્યકતા છે, કેરળ વિધાનસભાના આ કિસ્સામાં ગૃહની અંદર કરવામાં આવેલા કોઈપણ ગુનાઓ માટે.હકીકતમાં, આ દલીલ પી. વી. નરસિમ્હા રાવ

(ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય બેન્ચ સમક્ષ ઉઠાવવામાં આવી હતી પરંતુ તેને નકારી કાઢવામાં આવી હતી.કે. વીરાસ્વામી વિરુદ્ધ ભારત સરકાર, ૪૧ના નિર્ણય પર આધાર રાખીને એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અધ્યક્ષની મંજૂરી મેળવ્યા વિના ધારાસભ્ય સામે કોઈ ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરી શકાતી નથી.વીરાસ્વામી (ઉપરોક્ત) માં, અપીલકર્તા મદ્રાસ હાઈકોર્ટના મુખ્ય ન્યાયાધીશ હતા જ્યારે તેમના પર ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૪૭ હેઠળ ગુનાહિત ગેરવર્તણૂકનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશની સલાહ લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી હાઈકોર્ટ અથવા સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશ સામે ફોજદારી કેસ દાખલ કરી શકાતો નથી.ન્યાયમૂર્તિ શેઠી (પોતાના અને ન્યાયમૂર્તિ વેંકટચક્ષીયા માટે) એ આ રીતે અવલોકન કર્યું:

"૬૦....બીજું, મુખ્ય ન્યાયાધીશ ન્યાયતંત્રના વડા હોવાથી મુખ્યત્વે ન્યાયતંત્રની અખંડિતતા અને નિષ્પક્ષતા સાથે સંબંધિત છે.તેથી એ જરૂરી છે કે ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશને ન્યાયાધીશ સામે વિચારવામાં આવતા કોઈપણ ફોજદારી કેસના ચિત્રમાંથી બહાર ન રાખવામાં આવે.તેઓ આ કેસમાં પોતાનો અભિપ્રાય આપવા માટે વધુ સારી સ્થિતિમાં હશે અને ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરવાથી સરકારને યોગ્ય નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં ઘણી મદદ મળશે.તેથી અમે નિર્દેશ આપીએ છીએ કે જ્યાં સુધી આ મામલે ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશની સલાહ લેવામાં ન આવે ત્યાં સુધી હાઈકોર્ટના ન્યાયાધીશ,

હાઈકોર્ટના મુખ્ય ન્યાયાધીશ અથવા સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશ સામે કલમ ૧૫૪, સીઆરપીસી હેઠળ કોઈ ફોજદારી કેસ નોંધવામાં આવશે નહીં. મુખ્ય ન્યાયાધીશે વ્યક્ત કરેલા અભિપ્રાયને સરકાર દ્વારા યોગ્ય સન્માન આપવું જોઈએ. જો મુખ્ય ન્યાયાધીશનો અભિપ્રાય હોય કે તે અધિનિયમ હેઠળ કાર્યવાહી માટે યોગ્ય કેસ નથી, તો કેસ નોંધવામાં આવશે નહીં. જો ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ પોતે તે વ્યક્તિ હોય કે જેમની સામે ગુનાહિત ગેરવર્તણૂકના આક્ષેપો પ્રાપ્ત થાય છે, તો સરકાર સર્વોચ્ચ અદાલતના અન્ય કોઈપણ ન્યાયાધીશ અથવા ન્યાયાધીશોની સલાહ લેશે. કાર્યવાહી માટે મંજૂરી આપવાના પ્રશ્નની તપાસના તબક્કે સમાન પરામર્શ કરવામાં આવશે અને મંજૂરીના પ્રશ્નને ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશની સલાહ અનુસાર માર્ગદર્શન આપવું જરૂરી અને યોગ્ય રહેશે. તદનુસાર નિર્દેશો સરકારને જશે. અમારા મતે, આ નિર્દેશો તમામ સંબંધિત લોકોની એ આશંકાને દૂર કરશે કે કારોબારી દ્વારા સંપાર્શ્વિક હેતુ માટે કાયદાનો દુરુપયોગ થવાની સંભાવના છે. (ભાર પૂર્વક)

“૧૯. (૧) કોઈ પણ અદાલત કલમ ૭, ૧૦, ૧૧, ૧૩ અને ૧૫ હેઠળ જાહેર સેવક દ્વારા આચરવામાં આવેલા કથિત ગુનાની નોંધ લેશે નહીં, સિવાય કે અગાઉની મંજૂરી સાથે [લોકપાલ અને લોકાયુક્તા અધિનિયમ, ૨૦૧૩ (૨૦૧૪નો ૧) માં અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય]—(એ) જે વ્યક્તિ સંઘની બાબતોના સંબંધમાં કાર્યરત છે અને તે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા અથવા તેની મંજૂરી સિવાય તેના હોદ્દા પરથી દૂર કરી શકાતી નથી, તેના કિસ્સામાં; (બી) એવા વ્યક્તિના કિસ્સામાં કે જે રાજ્યની બાબતોના સંબંધમાં કાર્યરત છે અને તેને દૂર કરવામાં આવી નથી. (સી) અન્ય કોઈ વ્યક્તિના કિસ્સામાં, તેને તેના હોદ્દા પરથી દૂર કરવા માટે સક્ષમ અધિકારીની, રાજ્ય સરકાર દ્વારા અથવા તેની મંજૂરી સિવાય તેના હોદ્દા પરથી;”

પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (ઉપરોક્ત) કેસમાં અદાલતે એક સાંસદ સામે દાખલ

કરાયેલા ફોજદારી આરોપોના ઉદાહરણને ન્યાયતંત્રના સભ્ય સામે દાખલ કરાયેલા આરોપોથી અલગ પાડ્યું હતું.તેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતાની સુરક્ષા માટે ન્યાયાધીશ સામે ફરિયાદ શરૂ કરતા પહેલા ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશની મંજૂરી જરૂરી છે અને સાંસદનું પદ ન્યાયાધીશના પદ સમાન નથી:

“૧૭૬. વીરાસ્વામી કેસ [(૧૯૯૧) ૩ એસ. સી. સી. ૬૫૫ ના આધારે શ્રી સિબ્બલે કરેલી રજૂઆતની નોંધ લેવી હવે અનુકૂળ છે:૧૯૯૧ એસસીસી (સીઆરઆઈ) ૭૩૪:(૧૯૯૧) ૩ એસસીઆર ૧૮૯].તેમણે વિનંતી કરી કે જેમ આ અદાલતે ત્યાં નિર્દેશ આપ્યો હતો કે ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશની સલાહ લીધા વિના હાઈકોર્ટ અથવા સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશ સામે કોઈ ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ થવી જોઈએ નહીં, તેથી આપણે નિર્દેશ આપવો જોઈએ કે પહેલા અધ્યક્ષની સલાહ લીધા વિના સંસદના સભ્ય સામે કોઈ ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ થવી જોઈએ નહીં.બહુમતીનો ચુકાદો સ્પષ્ટ કરે છે તેમ, ન્યાયતંત્રની સ્વતંત્રતાને સુરક્ષિત કરવા માટે અને "કાર્યપાલિકા સૌથી મોટી વાદી હોવાથી ન્યાયાધીશો સામે કાર્યવાહી કરવાની સત્તાનો દુરુપયોગ કરે તેવી આશંકા" ના પ્રકાશમાં આ નિર્દેશને જરૂરી માનવામાં આવ્યો હતો.સંસદના સભ્યો તુલનાત્મક સ્થિતિમાં ઊભા નથી.તેમને નાગરિક અને કારોબારી વચ્ચેના રોજિંદા વિવાદો નક્કી કરવાની જરૂર નથી.તેમને વધારાના રક્ષણની જરૂર નથી જે ન્યાયાધીશોને ભય અથવા તરફેણ વિના નિર્ણય લેવાની તેમની બંધારણીય ફરજ

નિભાવવા માટે જરૂરી છે.(ભાર પૂર્વક)

૬૩. ઉપરોક્ત ચર્ચા પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતનો નિર્ણય અપીલકર્તાઓની એ દલીલને સમર્થન આપતો નથી કે અધ્યક્ષની મંજૂરી મેળવવી જોઈતી હતી.અપીલકર્તાઓએ ગૃહની અંદર થયેલા ગુનાઓ માટે ધારાસભ્યો/સાંસદો સામે કાર્યવાહી કરવા માટે અધ્યક્ષની પૂર્વ મંજૂરીની જરૂર પડે તે માટે તેમની રજૂઆતના સમર્થનમાં સીઆરપીસીની કલમ ૧૮૭ (૧) પર વધુ આધાર રાખ્યો છે.સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૮૭ (૧) જણાવે છે કે જ્યાં સુધી સરકારની મંજૂરી પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી સરકારી કર્મચારી દ્વારા કથિત રીતે કરવામાં આવેલા ગુના માટે સંજ્ઞાન લઈ શકાતું નથી, જે સરકારની મંજૂરી સાથે દૂર કરી શકાય છે.આ જોગવાઈ નીચે મુજબ છે:

“૧૮૭. ન્યાયાધીશો અને સરકારી કર્મચારીઓની કાર્યવાહી:

(૧) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ કે જે ન્યાયાધીશ અથવા મેજિસ્ટ્રેટ હોય કે સરકારી કર્મચારી હોય કે જે સરકાર દ્વારા અથવા તેની મંજૂરી સિવાય તેના હોદ્દા પરથી દૂર કરી શકાય તેમ ન હોય ત્યારે તેના પર તેની સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે તેણે કરેલા કથિત ગુના માટે આરોપ મૂકવામાં આવે છે, ત્યારે કોઈ પણ અદાલત અગાઉની મંજૂરી સિવાય આવા ગુનાની નોંધ લેશે નહીં.

૬૪. સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૧૯૭નું સાદું વાંચન સ્પષ્ટ કરે છે કે તે ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે જાહેર સેવકને સરકાર દ્વારા અથવા તેની મંજૂરી સાથે પદ પરથી દૂર કરી શકાય. જો કે, ધારાસભ્યોને સરકારની મંજૂરી દ્વારા દૂર કરી શકાતા નથી, કારણ કે તેઓ ભારતના લોકોના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિઓ છે. તેમને હોદ્દા પરથી દૂર કરી શકાય છે, ઉદાહરણ તરીકે જ્યારે બંધારણની ૧૦મી અનુસૂચિ હેઠળ ગેરલાયક ઠેરવવામાં આવે, જેના માટે સરકારની મંજૂરીની જરૂર નથી. વધુમાં, કલમ ૧૯૭ હેઠળ મંજૂરી માત્ર અદાલત દ્વારા સંજ્ઞાન લેવામાં આવે તે પહેલાં જરૂરી છે, અને કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે નહીં.

૬૫. અપીલકર્તાઓએ સતીશ ચંદ્ર વિરુદ્ધ લોકસભા અધ્યક્ષ, જરૂર પર આધાર રાખીને વિનંતી કરી છે કે ગૃહને નિયંત્રિત અને નિયમન કરવાની અધ્યક્ષની સત્તા વિધાનસભાના સભ્યો સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે મંજૂરીની શક્તિનો સમાવેશ કરે છે. આપણે જોઈએ છીએ કે સતીશ ચંદ્ર (ઉપરોક્ત) નું કહેવત પણ અપીલકર્તાઓની મદદ માટે આવતું નથી. સતીશ ચંદ્ર (ઉપરોક્ત) માં, બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળ આ અદાલત સમક્ષ એક અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં લોકસભાના અધ્યક્ષ અને રાજ્યસભાના અધ્યક્ષને ગૃહમાં ખલેલ પહોંચાડતા સાંસદોના પગાર, અનુભાવ અને વિશેષાધિકારોની ચુકવણી રોકવા અને જો તેઓ તેનો લાભ લેવાનું ચાલુ રાખે તો પીસી એક્ટ હેઠળ તેમના પર કેસ ચલાવવા માટે નિર્દેશની માંગ કરવામાં આવી હતી. માંગવામાં આવેલી રાહતમાં તેમને ગૃહના સભ્યપદમાંથી ગેરલાયક ઠેરવવા અને ભાવિ ચૂંટણી લડવા

પર પ્રતિબંધનો સમાવેશ થાય છે.આ પ્રાર્થના અનિવાર્યપણે ગૃહના અધ્યક્ષને કાર્યવાહીના સંચાલનની રીત અંગે નિર્દેશ આપવા માટે હતી.આ સંદર્ભમાં મુખ્ય ન્યાયાધીશ પી. સતશિવમ અને ન્યાયમૂર્તિ રંજના પી. દેસાઈની બનેલી આ અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે રામદાસ અઠાવલે (પ) વિરુદ્ધ ભારત સંઘ ૪૩ પર આધાર રાખીને અરજીને ફગાવી દીધી હતી, જ્યાં તે યોજાઈ હતી:

“તે (વક્તા) તેના નિયમો અને પ્રક્રિયાનો દુભાષિયો છે, અને ચર્ચાના માર્ગને નિયંત્રિત કરવા અને નિયમન કરવાની અને વ્યવસ્થા જાળવવાની સત્તા ધરાવે છે.”

રામદાસ અઠાવલે (ઉપરોક્ત) માં વિચારણા માટેનો પ્રશ્ન એ હતો કે શું ગૃહની બેઠક ફરી શરૂ કરવાનો અધ્યક્ષનો નિર્ણય ન્યાયિક સમીક્ષાને આધિન હોઈ શકે છે.તેથી, રામદાસ અઠાવલે (ઉપરોક્ત) અને સતીશ ચંદ્ર (ઉપરોક્ત) બંને કેસમાં, અદાલતને ગૃહના અધ્યક્ષની કાર્યવાહીની ન્યાયિક સમીક્ષાના પ્રશ્નનો સામનો કરવો પડ્યો હતો.બંને કિસ્સાઓમાં અદાલતે તેની સમીક્ષા કરવાની સત્તા મર્યાદિત કરી દીધી હતી જેથી કલમ ૧૨૨ (૨) ના અનુસરણમાં ગૃહની સામાન્ય કામગીરી અને આચરણમાં દખલ ન થાય, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે કાર્યવાહીનું નિયમન કરવાની અને કામકાજનું સંચાલન કરવાની અધ્યક્ષની સત્તા અંતિમ અને બંધનકર્તા છે.જોકે, કોર્ટની આ ટિપ્પણીઓ ધારાસભ્યો સામે ક્યારે અને ક્યારે ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવી જોઈએ તે નક્કી કરવા માટે અધ્યક્ષને

કાર્ટે બ્લેન્શ આપે છે એવી દલીલ કરવી એ એક ખેંચાણ હશે. મહારાષ્ટ્ર રાજ્યથી વિપરીત કેરળ રાજ્યએ ધારાસભ્યો સામે ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે અધ્યક્ષની મંજૂરીની બાંહેધરી આપતી સીઆરપીસીની સંબંધિત જોગવાઈઓમાં સુધારો કર્યો નથી.ઈંડ પ્રક્રિયા સંહિતા (મહારાષ્ટ્ર સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૧૫ સીઆરપીસીની કલમ ૧૫૬ અને ૧૮૦માં સુધારો કરીને ઘડવામાં આવ્યો હતો. સુધારેલી જોગવાઈઓ જણાવે છે કે કોઈ પણ મેજિસ્ટ્રેટ મંજૂરી આપનાર સત્તામંડળની અગાઉની મંજૂરી વિના, 'પોતાની સત્તાવાર ફરજો નિભાવતી વખતે' જાહેર સેવક હોય કે હોય તેવી કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથિત ગુના માટે તપાસનો આદેશ આપી શકે નહીં અને સંજ્ઞાન લઈ શકે નહીં.તદુપરાંત, આવા કિસ્સામાં પણ મંજૂરી જરૂરી છે જ્યારે કાર્ય કરતી વખતે અથવા સત્તાવાર ફરજોના નિર્વહનમાં કાર્ય કરવા માટે ઉદ્દેશિત હતું.જ્યારે અધ્યક્ષની મંજૂરીની બાંહેધરી આપતી કોઈ જોગવાઈઓ-કાં તો ગુના માટે વિશિષ્ટ (જેમ કે પી. સી. અધિનિયમ) અથવા વર્ગ માટે વિશિષ્ટ (જેમ કે મહારાષ્ટ્ર સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૫) ઘડવામાં આવે છે, ત્યારે અપીલકર્તાની દલીલ નાજુક આધારો પર ઊભી થાય છે.ઉપરોક્ત કારણોસર, સ્પીકરની મંજૂરીના અભાવે પ્રતિવાદી-આરોપી સામેની કાર્યવાહીને દૂષિત કરવામાં આવે છે તેવી દલીલને નકારી કાઢવામાં આવે છે.

C. ૫ પુરાવા તરીકે વિડિયો રેકોર્ડિંગના વિશેષાધિકાર અને અસ્વીકાર્યતાનો દાવો કરવો.

૬૬. તેમની રજૂઆતો દરમિયાન, અપીલકર્તાઓના વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રણજીત કુમારે ૧૩ માર્ચ ૨૦૧૫ના રોજ બનેલી ઘટનાના વીડિયો રેકોર્ડિંગનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો.આ વીડિયો તપાસ અધિકારીઓ દ્વારા ગૃહના ઇલેક્ટ્રોનિક કંટ્રોલ રૂમમાંથી મેળવવામાં આવ્યો હતો.વીડિયો રેકોર્ડિંગમાં સરકારી વકીલ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી ઉપાડની અરજીમાં પણ ઉલ્લેખ જોવા મળે છે, જેમાં ફરિયાદી જણાવે છે કે વીડિયો ફૂટેજ ગૃહના અધ્યક્ષની સંમતિ વિના મેળવવામાં આવ્યો હતો અને તેથી ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ ૧૮૭૨ની કલમ ૬૫ બી હેઠળ પ્રમાણપત્રનો અભાવ છે.આ સંબંધમાં શ્રી રણજીત કુમારે બે અલગ અલગ રજૂઆતો કરી છે, જેના પર અમારે વિચાર કરવાની જરૂર છે:

- (i) આ ઘટના ગૃહના ફ્લોર પર બની હતી, અને તે ગૃહની 'કાર્યવાહી' છે.કલમ ૧૯૪ (૨) અનુસાર, કોઈ પણ સભ્ય સામે કોઈ પણ અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહીના પ્રકાશનના સંદર્ભમાં, ગૃહ દ્વારા અથવા તેના અધિકાર હેઠળ કોઈ કાનૂની કાર્યવાહી શરૂ કરી શકાતી નથી.આના આધારે, જે વિડિયોએ આ ઘટના રેકોર્ડ કરી છે તે ગૃહની કાર્યવાહીનું પ્રકાશન છે અને કોઈ પણ ધારાસભ્ય આ કાર્યવાહી માટે કાનૂની કાર્યવાહીનો સામનો કરી શકશે નહીં; અને
- ((૨) આ ઘટનાનું વીડિયો રેકોર્ડિંગ ગૃહનું છે અને વીડિયો ફૂટેજની નકલ

અધ્યક્ષની મંજૂરી વિના મેળવી શકાતી ન હતી, જેઓ ગૃહના સંરક્ષક છે.આ ઉપરાંત, વીડિયો રેકોર્ડિંગમાં ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ ૧૮૭૨ની કલમ ૬૫ની હેઠળ પ્રમાણપત્રનો પણ અભાવ છે.વીડિયો રેકોર્ડિંગ વિના, પ્રતિવાદી વિરુદ્ધની સુનાવણીમાં સફળ થવા માટે ફરિયાદી પક્ષ પાસે અપૂરતા પુરાવા ઉપલબ્ધ છે –

આરોપી.તે વિનંતી કરવામાં આવે છે કે આને ધ્યાનમાં રાખીને, આ કેસની કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની જરૂર છે.

૬૭. અમે આ દરેક રજૂઆતો સાથે વારાફરતી વ્યવહાર કરીશું.

C. પ.૧ ગૃહની કાર્યવાહીના પ્રકાશનમાંથી મુક્તિ

૬૮. બંધારણની કલમ ૧૯૪ (૧) એ જોગવાઈ કરે છે કે દરેક રાજ્યના વિધાનસભામાં વાણી સ્વાતંત્ર્ય હશે.કલમ ૧૯૪ ની કલમ ૨, ખાસ જોગવાઈ કરે છે કે રાજ્ય વિધાનસભાના કોઈ પણ સભ્ય વિધાનમંડળ અથવા તેની કોઈ સમિતિમાં તેમના દ્વારા કહેવામાં આવેલી કોઈ પણ બાબત અથવા તેમના દ્વારા આપવામાં આવેલા કોઈપણ મતના સંદર્ભમાં કોઈપણ કાનૂની કાર્યવાહી માટે જવાબદાર રહેશે નહીં અને કોઈ પણ વ્યક્તિ આવા વિધાનમંડળના ગૃહ દ્વારા અથવા તેના અધિકાર હેઠળ કોઈ અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહીના પ્રકાશનના સંદર્ભમાં આ રીતે જવાબદાર રહેશે નહીં.શ્રી રણજીત કુમારે કલમ

૧૯૪ (૨) ના બીજા અંગનો આશરો લેવાની માંગ કરી છે, જેમાં દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે આ ઘટના માટે પ્રતિવાદી-આરોપી સામે કાનૂની કાર્યવાહી પર પ્રતિબંધ છે, કારણ કે તે કથિત રીતે ગૃહની 'કાર્યવાહી' નો ભાગ છે, જે ગૃહની સત્તા હેઠળ પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી.

૬૯. કલમ ૧૯૪ (૨) નો બીજો ભાગ લાગુ થવા માટે, નીચેના ત્રણ ઘટકો હાજર હોવા જોઈએ-પ્રથમ, એક પ્રકાશન હોવું જોઈએ; બીજું, પ્રકાશન ગૃહ દ્વારા અથવા તેના અધિકાર હેઠળ હોવું જોઈએ; અને ત્રીજું, પ્રકાશન અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહી સાથે સંબંધિત હોવું જોઈએ.

૭૦. આ સંબંધમાં સંબોધવામાં આવેલો પ્રથમ પ્રશ્ન બંધારણની કલમ ૧૯૪ (૨) હેઠળ 'પ્રકાશન' શબ્દસમૂહનો અર્થ છે. ઓક્સર્ડ ડિક્શનરી 'પ્રકાશન' શબ્દને "પુસ્તક, સામયિક વગેરે છાપવાની અને તેને જાહેર જનતા માટે ઉપલબ્ધ કરાવવાની ક્રિયા" તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરે છે." આમ, સામાન્ય બોલચાલમાં, પ્રકાશન પ્રિન્ટ મીડિયાનો સંદર્ભ આપે છે. બંધારણના અધિનિયમન સમયે, બંધારણ સભાના સભ્યોએ તકનીકીની મદદથી ગૃહની કાર્યવાહીના પ્રસારણની સંભાવનાની કલ્પના કરી ન હોત કારણ કે તે હાલમાં અસ્તિત્વમાં છે. બંધારણને અપનાવવા તરફ દોરી જતી બંધારણ સભામાં થયેલી ચર્ચાઓ અને ચર્ચાઓ ટાઈપ કરેલા સ્વરૂપમાં રેકૉર્ડ કરવામાં આવી હતી અને પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી. બંધારણનો સ્વીકાર થયો ત્યાં સુધી અમલમાં રહેલા બંધારણ સભા

(વિધાનસભા) ની પ્રક્રિયા અને કામકાજના નિયમોને અનુરૂપ લોકસભા અને રાજ્યસભાએ પણ કાર્યવાહી અને કામકાજના સંચાલનના નિયમો અપનાવ્યા હતા.લોકસભા નિયમોના નિયમ ૩૭૯માં નોંધવામાં આવ્યું છે કે મહાસચિવ ગૃહની કાર્યવાહીનો સંપૂર્ણ અહેવાલ તૈયાર કરશે અને અધ્યક્ષના નિર્દેશ મુજબ તેને પ્રકાશિત કરશે.કેરળ વિધાનસભા સહિત વિવિધ રાજ્ય વિધાનસભાઓ દ્વારા સમાન નિયમો અપનાવવામાં આવ્યા છે, જેણે કેરળ વિધાનસભાના નિયમો અપનાવ્યા હતા.કેરળ વિધાનસભાના નિયમનો નિયમ ૩૭૬ એ લોકસભાના નિયમના નિયમ ૩૭૯ની સમાન સામગ્રી છે.આમ, જ્યારે બંધારણ ઘડવામાં આવ્યું હતું, ત્યારે 'પ્રકાશન' શબ્દસમૂહનો અર્થ મુદ્રિત સ્વરૂપમાં કાર્યવાહીનું પ્રકાશન કરવાનો હતો.

૭૧. તકનીકીના આગમન સાથે, સંસદ અને વિધાનસભાની કાર્યવાહી જાહેર દર્શકો માટે પ્રસારિત કરવામાં આવે છે, જેનો હેતુ કાયદાકીય સંસ્થામાં ચર્ચાઓની સુલભતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.તદનુસાર, કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોએ કાયદો ઘડ્યો અને કાયદાકીય કાર્યવાહીના પ્રસારણના ક્ષેત્રનું નિયમન કરવા માટે સૂચનાઓ જારી કરી.૧૯૭૭માં સંસદીય કાર્યવાહી (પ્રકાશનનું રક્ષણ) કાયદો, ૧૯૭૭-૪૪ ઘડવામાં આવ્યો હતો.કાયદાની કલમ ૩ જણાવે છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ ગૃહની કાર્યવાહીના અખબારમાં નોંધપાત્ર રીતે સાચા પ્રકાશન માટે કોઈપણ નાગરિક અથવા ફોજદારી કાર્યવાહી માટે જવાબદાર રહેશે નહીં, સિવાય કે પ્રકાશન જાહેર હિત માટે ન હોય.કાયદાની કલમ ૪ એ આ કાર્યવાહીના

પ્રસારણને રક્ષણ આપ્યું હતું.ત્યારબાદ, બંધારણમાં કલમ ૩૬૧એનો સમાવેશ કરવા માટે બંધારણ (જજમો) સુધારા અધિનિયમ, ૧૯૭૮ દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. કલમ ૩૬૧એ ૧૯૭૭ના કાયદામાં આપવામાં આવેલા રક્ષણને વિસ્તૃત કરે છે. કલમ ૩૬૧એ નીચે મુજબ વાંચે છે:

“૩૬૧-સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓની કાર્યવાહીના પ્રકાશનનું રક્ષણ.—

(૧) કોઈ પણ વ્યક્તિ સંસદના કોઈ પણ ગૃહ અથવા રાજ્યની વિધાનસભાના કોઈ પણ ગૃહની કોઈ પણ કાર્યવાહીનો નોંધપાત્ર રીતે સાચો અહેવાલ અખબારમાં પ્રકાશિત કરવાના સંબંધમાં કોઈ પણ અદાલતમાં કોઈ પણ દીવાની અથવા ફોજદારી કાર્યવાહી માટે જવાબદાર રહેશે નહીં, સિવાય કે તે પ્રકાશન દ્વેષપૂર્ણ રીતે કરવામાં આવ્યું હોવાનું સાબિત થાય:પરંતુ આ ખંડની કોઈ પણ બાબત સંસદના કોઈ પણ ગૃહ અથવા રાજ્યની વિધાનસભા અથવા, યથાસ્થિતિ, વિધાનમંડળના કોઈ પણ ગૃહની ગુપ્ત બેઠકની કાર્યવાહીના કોઈ પણ અહેવાલના પ્રકાશનને લાગુ પડશે નહીં.

(૨) કલમ (૧) પ્રસારણ કેન્દ્ર દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવતા કોઈપણ કાર્યક્રમ અથવા સેવાના ભાગ રૂપે વાયરલેસ ટેલિગ્રાફી દ્વારા પ્રસારિત અહેવાલો અથવા બાબતોના સંબંધમાં લાગુ થશે, કારણ કે તે સમાચારપત્રમાં પ્રકાશિત થયેલા અહેવાલો અથવા બાબતોના સંબંધમાં લાગુ પડે છે.

સમજુતી—આ લેખમાં, "અખબાર" માં સમાચાર એજન્સીના અહેવાલનો સમાવેશ થાય છે જેમાં અખબારમાં પ્રકાશન માટેની સામગ્રી હોય છે."

(સંદર્ભ પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે)

મે ૨૦૦૨માં, કેરળ વિધાનસભાએ કેરળ વિધાનસભા નિયમોના નિયમ ૩૦૫ અનુસાર રાજ્યપાલના સંબોધન અને વિધાનસભા કાર્યવાહીના પ્રસારણ અને પ્રસારણ પર સૂચનાઓ જારી કરી હતી.આમ, કાર્યવાહીના પ્રસારણની શરૂઆતમાં 'પ્રકાશન' શબ્દના અર્થમાં કલ્પના કરવામાં આવી ન હોવા છતાં, 'પ્રકાશન' શબ્દનો અર્થ સમકાલીન બોલચાલમાં વિકસિત થયો છે.કાર્યવાહીનું પ્રસારણ પણ પ્રકાશનનું એક સ્વરૂપ છે, જોકે પ્રિન્ટના સ્વરૂપમાં નહીં, જે મુદ્રિત સ્વરૂપમાં પ્રકાશન તરીકે લોકો સુધી માહિતી પહોંચાડવાનો સમાન હેતુ પૂરો પાડે છે.

૭૨. હવે આપણે કલમ ૧૯૪ (૨) ના બીજા ઘટક તરફ વળીએ છીએ, જે એ છે કે શું કથિત કાર્યવાહી ગૃહ દ્વારા અથવા તેના અધિકાર હેઠળ પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી.ઇલેક્ટ્રોનિક કંટ્રોલ રૂમમાંથી આ ઘટનાનું વીડિયો રેકોર્ડિંગ જપ્ત કરવામાં આવ્યું હતું.વિવિધ સ્થાનિક અને રાષ્ટ્રીય સમાચાર ચેનલોએ તે જ દિવસે ૧૩ માર્ચ ૨૦૧૫ની ઘટનાના અંશોનું પ્રસારણ કર્યું હતું.૨૦૦૨ની સૂચનાઓ રેકોર્ડિંગ માટે અધ્યક્ષની પૂર્વ પરવાનગી મેળવ્યા પછી કાર્યવાહીના પ્રસારણની મંજૂરી આપે છે.તેથી, જો કાર્યવાહી રેકોર્ડ કરવાની પરવાનગી

સમાચાર ચેનલોને આપવામાં આવી હોય, તો પ્રસારણ સામાન્ય રીતે 'ગૃહની સત્તા હેઠળ' પ્રકાશન હશે.જો કે, ૨૦૦૨ની સૂચનાઓની કલમ ૭ સંબોધન દરમિયાન કોઈપણ વિશ્લેષ/અવ્યવસ્થા નોંધવાની પરવાનગી નકારે છે.કલમ ૭ જણાવે છે:

“૭. સરનામાં દરમિયાન કેમેરાએ કોઈપણ વિશ્લેષ/અવ્યવસ્થા અથવા વોક-આઉટ રેકોર્ડ ન કરવું જોઈએ.આવી કોઈ પણ ઘટનાના કિસ્સામાં "૨૦૦૨ સૂચનાઓ" કેમેરા માત્ર પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિ પર કેન્દ્રિત રહેશે.”

૨૦૦૨ ની સૂચનાઓ કલમ ૭ માં ઉલ્લેખિત શરતોને આધિન કાર્યવાહીના રેકોર્ડિંગ માટે પરવાનગી આપે છે, તેથી નિર્ધારિત શરતોનું ઉલ્લંઘન કરતી કોઈપણ રેકોર્ડિંગ 'ગૃહની સત્તા હેઠળ' રેકોર્ડિંગ નથી.જ્યારે આવી ઘટનાનું રેકોર્ડિંગ પોતે સત્તા વિના હોય, ત્યારે તેના પ્રકાશન/પ્રસારણને પણ ગૃહની કોઈ સત્તા નહીં હોય.આમ, સ્થાનિક અને રાષ્ટ્રીય સમાચાર ચેનલોમાં પ્રસારિત કરવામાં આવેલી ઘટનાનું વીડિયો રેકોર્ડિંગ 'પ્રકાશન' શબ્દના કાર્યક્ષેત્રમાં આવતું હોવા છતાં, તેને રેકોર્ડ કરવાનો ગૃહનો અધિકાર નહોતો, અને તેથી સભ્યોને મુક્તિ આપી શકાતી નથી.

૭૩. આ ઉપરાંત એ પણ ઉલ્લેખનીય છે કે વિધાનસભાના ઇલેક્ટ્રોનિક કંટ્રોલ રૂમમાંથી જે વીડિયો રેકોર્ડિંગ મેળવવામાં આવ્યું હતું તે સ્થાનિક અથવા રાષ્ટ્રીય

ટેલિવિઝનમાં ઘટનાના પ્રસારણની નકલ નથી પરંતુ તે વિધાનસભાના આંતરિક રેકૉર્ડનો એક ભાગ હતો.આમ, ઘટનાના સંગ્રહિત વિડિયો ફૂટેજ પ્રસારિત કરવામાં આવ્યા ન હતા, અથવા બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જાહેર જનતા સુધી ફેલાવવા માટે પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા ન હતા.તે ગૃહનું "પ્રકાશન" ન હોવાથી, તેને બંધારણની કલમ ૧૯૪ (૨) હેઠળ પ્રતિરક્ષાનું રક્ષણ મળતું નથી.

૭૪. અપીલકર્તાઓની દલીલને આ તબક્કે નકારી શકાય તેમ હોવા છતાં, અમને ત્રીજા ઘટક સાથે વ્યવહાર કરવો જરૂરી લાગે છે—એટલે કે ૧૩ માર્ચ ૨૦૧૫ ના રોજ બનેલી ઘટના કલમ ૧૯૪ (૨) હેઠળ 'કાર્યવાહી' હતી કે કેમ, આમ અપીલકર્તાઓને સંપૂર્ણ પ્રતિરક્ષા આપવામાં આવી હતી.

૭૫. એર્જિકન મે 'સંસદીય કાર્યવાહી' શબ્દસમૂહને નીચે પ્રમાણે વ્યાખ્યાયિત કરે છે:

“તકનીકી સંસદીય શબ્દ તરીકે કાર્યવાહીનો પ્રાથમિક અર્થ, જે ઓછામાં ઓછું સત્તરમી સદીની શરૂઆતમાં હતો, તે કેટલીક ઔપચારિક કાર્યવાહી છે, સામાન્ય રીતે એક નિર્ણય, જે ગૃહ દ્વારા તેની સામૂહિક ક્ષમતામાં લેવામાં આવે છે.જ્યારે કામકાજ કે જેમાં ગૃહની ક્રિયાઓ અને નિર્ણયો સામેલ હોય તે સ્પષ્ટપણે કાર્યવાહી હોય છે, ત્યારે ચર્ચા એ તે પ્રક્રિયાનો એક આંતરિક ભાગ છે જેને કલમ IX ની રચનામાં તેના સમાવેશ દ્વારા માન્યતા આપવામાં આવે છે. વ્યક્તિગત સભ્ય કાર્યવાહીમાં સામાન્ય રીતે

વાણી દ્વારા ભાગ લે છે, પરંતુ ઔપચારિક કાર્યવાહીના વિવિધ માન્ય સ્વરૂપો દ્વારા પણ ભાગ લે છે, જેમ કે મતદાન, દરખાસ્તની નોટિસ આપવી, અથવા સમિતિ તરફથી અરજી અથવા અહેવાલ રજૂ કરવો, આવી મોટાભાગની ક્રિયાઓ બોલવા માટે સમય બચાવવાના વિકલ્પ છે.

(સંદર્ભ પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે)

૭૬. સિલોનના એટર્ની જનરલ વિરુદ્ધ ડી લિવર જજમાં, સિલોનના લાંચ કાયદાના કલમ ૧૪ (જેને તે સમયે શ્રીલંકા કહેવામાં આવતું હતું) પર પ્રિવી કાઉન્સિલની ન્યાયિક સમિતિ સમક્ષ સવાલ ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો. કલમ ૧૪ જણાવે છે કે હાઉસ ઓફ રિપ્રેઝન્ટેટિવ્સના સભ્યને 'આવા સભ્ય તરીકેની તેમની ક્ષમતામાં' કોઈપણ કાર્ય કરવા અથવા કરવા માટે પ્રલોભન અથવા પુરસ્કાર એ ગુનો છે. 'આવા સભ્ય તરીકે તેમની ક્ષમતામાં' શબ્દસમૂહનો અર્થઘટન કરતી વખતે, વિસ્કાઉન્ટ રેડકિલફે બિલ ઓફ રાઈટ્સ ૧૬૮૮ ની કલમ ૮ નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો જે સંસદીય વિશેષાધિકાર પ્રદાન કરે છે. ચુકાદો નોંધે છે:

“ગૃહના સભ્યના વિશેષાધિકારની હદ અને 'સંસદમાં કાર્યવાહી' શું છે તે પૂરક પ્રશ્ન અનેક પ્રસંગોએ તપાસ હેઠળ આવ્યો છે. આ તે જ પ્રશ્ન નથી જે હવે બોર્ડ સમક્ષ છે, અને તેમાં કોઈ શંકા નથી કે 'સંસદમાં કાર્યવાહી' શબ્દોનો યોગ્ય અર્થ તે સંદર્ભથી પ્રભાવિત છે જેમાં તે બિલ ઓફ રાઈટ્સના આર્ટિકલ ૮ માં દેખાય છે; પરંતુ તે થોડો વધુ મર્યાદિત પ્રશ્નનો

જવાબ ખૂબ જ સમાન વિચારણા પર આધાર રાખે છે, કયા સંજોગોમાં અને કઈ પરિસ્થિતિઓમાં ગૃહનો સભ્ય સભ્ય તરીકે તેના 'વાસ્તવિક' અથવા 'આવશ્યક' કાર્યનો ઉપયોગ કરે છે?કારણ કે, તેના પોતાના અથવા તેના સભ્યોના વિશેષાધિકારોને અન્યની સ્વતંત્રતાના ઓછામાં ઓછા ઉલ્લંઘન સુધી મર્યાદિત રાખવાની ગૃહની યોગ્ય ચિંતાને ધ્યાનમાં રાખીને, તે જોવું મહત્વપૂર્ણ છે કે તે વિશેષાધિકારો એવી પ્રવૃત્તિઓને આવરી લેતા નથી જે સભ્યના સાચા કાર્યમાં ન હોય.”

(સંદર્ભ પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે)

આમ, 'સંસદીય કાર્યવાહી' શબ્દના અર્થમાં આવતી પ્રવૃત્તિઓની ઓળખ માટે જે કસોટી નક્કી કરવામાં આવી હતી તે એ હતી કે પ્રવૃત્તિ/કાર્ય સભ્યનું વાસ્તવિક અથવા આવશ્યક કાર્ય હતું કે કેમ.

૭૭. ચેટર (સુપ્રા) માં, ચુકે સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષનો પ્રશ્ન "સંસદમાં કાર્યવાહી" શબ્દસમૂહનું અર્થઘટન હતું.અભિવ્યક્તિનો અર્થ સ્પષ્ટ કરતાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે:

“૪૭. મેં જે ન્યાયશાસ્ત્રનો ઉદ્દેશ કર્યો છે તે વિરલ છે અને આ અપીલની હકીકતો પર સીધો આધાર આપતું નથી.જો કે, તે દરખાસ્તને સમર્થન આપે છે કે મુખ્ય બાબત કે જેના માટે કલમ ૯ નિર્દેશિત છે તે સંસદના

ગૃહો અને સંસદીય સમિતિઓમાં વાણી અને ચર્ચાની સ્વતંત્રતા છે.આ તે જગ્યા છે જ્યાં સંસદનું મુખ્ય અથવા આવશ્યક કાર્ય થાય છે.ગૃહો અને સમિતિઓની બહારની કાર્યવાહી તેમના જોડાણને કારણે સંસદીય કાર્યવાહીમાં આવે છે કે કેમ તે ધ્યાનમાં લેતા, તે જોડાણની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે અને જો આવી ક્રિયાઓને વિશેષાધિકાર ન મળે, તો તે સંસદના મૂળ અથવા આવશ્યક કાર્ય પર પ્રતિકૂળ અસર કરે તેવી શક્યતા છે કે કેમ.

૪૮. જો આ અભિગમ અપનાવવામાં આવે, તો ભથ્થાં અને ખર્ચ માટે દાવા ફોર્મની રજૂઆત વિશેષાધિકારના રક્ષણ માટે લાયક નથી.અદાલતો દ્વારા દાવાઓની તપાસની સંસદના મૂળ અથવા આવશ્યક કાર્ય પર કોઈ પ્રતિકૂળ અસર થશે નહીં, તે ચર્ચા અથવા વાણી સ્વાતંત્ર્યને અવરોધે નહીં.ખરેખર તે સંસદના સભ્યો તેમની સંસદીય ફરજો પર એક અથવા બીજી રીતે સહન કરે છે તે વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાંથી કોઈપણને અટકાવશે નહીં.એકમાત્ર વસ્તુ જે તે અટકાવશે તે છે અપ્રમાણિક દાવાઓ કરવા.

૬૨. આમ, સંસદ અને નીતિના મંતવ્યો એક જ દિશામાં નિર્દેશ કરે છે.ભથ્થાં અને ખર્ચ માટે દાવાઓ રજૂ કરવા એ સંસદના મુખ્ય અથવા આવશ્યક કાર્યનો ભાગ નથી, ન તો તે આકસ્મિક છે, જેમાં સામૂહિક ચર્ચા અને નિર્ણય લેવાનો સમાવેશ થાય છે.દાવાઓ રજૂ કરવા એ એક એવી પ્રવૃત્તિ છે જે સંસદના વહીવટની ઘટના છે; તે સંસદની કાર્યવાહીનો ભાગ નથી.હું સંતુષ્ટ છું કે ન્યાયાધીશ સોન્ડર્સ અને અપીલ અદાલતે કલમ ૯

પર પ્રતિવાદીઓની નિર્ભરતાને નકારી કાઢવાનો અધિકાર હતો.”

(સંદર્ભ પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે)

ચેટર (સુપ્રા) અનુસાર, ગૃહની અંદર હાથ ધરવામાં આવતી પ્રવૃત્તિઓને બે વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે—આવશ્યક કાર્યો અને બિન—આવશ્યક કાર્યો. ગૃહનું આવશ્યક કાર્ય સામૂહિક વિચાર—વિમર્શ અને નિર્ણય લેવાનું છે. ગૃહમાં કોઈ અધિનિયમને કાનૂની કાર્યવાહીથી મુક્તિ આપવા માટે, તે કાં તો એક આવશ્યક કાર્ય હોવું જોઈએ અથવા ગૃહના આવશ્યક કાર્યની ક્વાયતને અસર કરવી જોઈએ.

૭૮. ચેટર (સુપ્રા) અને ડી લિવર (સુપ્રા) માં 'સંસદીય કાર્યવાહી' શબ્દસમૂહને આપવામાં આવેલા આ અર્થને ભારતના બંધારણના લખાણમાં સમર્થન મળે છે. આ તબક્કે, અમને બંધારણની અન્ય જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરવો અનિવાર્ય લાગે છે જેમાં વિધાનસભાના સંદર્ભમાં 'કાર્યવાહી' શબ્દનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. કલમ ૧૯૪ (૪) જણાવે છે કે કલમ ૧૯૪ (૧), (૨) અને (૩) ની જોગવાઈઓ ગૃહની 'કાર્યવાહી' માં ભાગ લેનાર કોઈપણ વ્યક્તિને પણ લાગુ પડશે. કલમ ૨૧૨ (૧) જણાવે છે કે રાજ્ય વિધાનસભામાં 'કાર્યવાહી' ની માન્યતા પર પ્રક્રિયાની અનિયમિતતાના આધારે સવાલ ઉઠાવવામાં આવશે નહીં. બંને કલમ ૧૯૪ (૪) અને ૨૧૨ (૧) માં એ સ્પષ્ટ છે કે 'કાર્યવાહી' શબ્દ ગૃહની અંદરની તમામ પ્રવૃત્તિઓને તેના અર્થમાં સમાવતો નથી. જો પ્રતિવાદી—

આરોપીના કૃત્યને આ આધાર પર 'કાર્યવાહી' તરીકે ગણવામાં આવે કે જાહેર સંપત્તિના કથિત વિનાશને બજેટ ભાષણ સાથે જોડાણ છે, તો તેનો અર્થ એ થશે કે જો કોઈ બિન-સભ્ય કે જેને વિધાનસભામાં રજૂ કરવા માટે બોલાવવામાં આવે છે, તે પણ કલમ ૧૯૪ (૪) દ્વારા સુરક્ષિત રહેશે, જો તેઓ પ્રતિવાદી-આરોપી જેવું જ કાર્ય કરે છે.તેવી જ રીતે, કલમ ૨૧૨ (૧) માં 'કાર્યવાહી' ના સંદર્ભનો અર્થ ફક્ત બિલ પસાર કરવા જેવી ચોક્કસ કાર્યવાહી હોઈ શકે છે.જો કે, ઉપરોક્ત ચર્ચા પરથી જે સ્પષ્ટ થાય છે તે એ છે કે 'કાર્યવાહી' શબ્દ તેની અંદર તે અર્થ લેશે જે સંદર્ભમાં યોગ્ય છે.

૭૯. કલમ ૧૯૪ (૨) માં 'કાર્યવાહી' શબ્દનો અર્થ સમજવા માટે, આપણે જોગવાઈના સંદર્ભને જોવું જરૂરી છે.કલમ ૧૯૪ (૧) જણાવે છે કે ગૃહના સભ્યોને વિધાનસભામાં વાણી સ્વાતંત્ર્ય હશે.સભ્યોને આપવામાં આવતી વાણીની સ્વતંત્રતા બંધારણની જોગવાઈઓ અને અન્ય સ્થાયી આદેશોને આધિન છે.પી. વી. નરસિમ્હા રાવ (ઉપરોક્ત) માં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ગૃહના સભ્યોને આપવામાં આવતી વાણીની સ્વતંત્રતા બંધારણની કલમ ૧૯થી સંપૂર્ણ અને સ્વતંત્ર છે અને ગૃહની અંદર સભ્યોની વાણીની સ્વતંત્રતાને બંધારણની કલમ ૧૯ (૨) માં પૂરા પાડવામાં આવેલા વાજબી પ્રતિબંધો દ્વારા પ્રતિબંધિત કરી શકાતી નથી.આમ, જો કે ગૃહના સભ્યોને તેમની ફરજો નિભાવવામાં સુપ્રીમ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટના ન્યાયાધીશની વર્તણૂક અંગે ચર્ચા કરવા પર પ્રતિબંધ છે, પરંતુ બંધારણની કલમ ૧૯ (૨) ના ઉદ્દેશનના આધારે

તેમને કોઈપણ ચર્ચા હાથ ધરવાથી રોકી શકાતા નથી.

૮૦. ઉપર જણાવ્યા મુજબ કલમ ૧૯૪ (૨) ને બે ભાગમાં વહેંચવામાં આવી છે.કલમ ૧૯૪ (૨) નો પ્રથમ ભાગ જે સભ્યોને ગૃહમાં કહેવામાં આવેલી કોઈપણ બાબત અથવા આપવામાં આવેલા કોઈપણ મતના સંદર્ભમાં સંપૂર્ણ પ્રતિરક્ષા પ્રદાન કરે છે તે કલમ ૧૯૪ (૧) હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવેલી વાણી સ્વાતંત્ર્યની અભિવ્યક્તિ છે.કલમ ૧૯૪ (૨) નો બીજો ભાગ સભ્યોને ગૃહ દ્વારા અથવા તેની સત્તા હેઠળ 'કોઈપણ અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહી' ના પ્રકાશનના સંદર્ભમાં મુક્તિ આપે છે.પ્રથમ અંગમાં 'કંઈપણ કહ્યું અથવા કોઈપણ મત આપવામાં આવ્યો' અને કલમ ૧૯૪ (૨) ના બીજા અંગમાં 'અહેવાલ, કાગળ, મત અથવા કાર્યવાહીનું પ્રકાશન' માટે કાનૂની પ્રતિરક્ષા, કલમ ૧૯૪ (૧) હેઠળ પ્રદાન કરવામાં આવેલી વાણી સ્વાતંત્ર્યમાંથી વહે છે.કલમ ૧૯૪ (૨) માં પૂરી પાડવામાં આવેલ વાણી સ્વાતંત્ર્યની આ અભિવ્યક્તિઓની કવાયતને સ્પષ્ટ મુક્તિ આપવામાં આવી છે.જો કે, કલમ ૧૯૪ (૨) ના બે અંગો વચ્ચેનો એકમાત્ર તફાવત એ છે કે પ્રથમ અંગ સ્વતંત્રતાની કવાયતનું રક્ષણ કરે છે, અને બીજો અંગ સભ્યને સ્વતંત્રતાની કહેવાતી કવાયતના પ્રકાશન સામે રક્ષણ આપે છે.સ્વતંત્રતાની કવાયત સામે કાનૂની કાર્યવાહી માત્ર તે જ લોકો દ્વારા શરૂ કરી શકાય છે જેઓ સ્વતંત્રતાની કવાયતથી વાકેફ છે, જેનો અર્થ એ થશે કે જેઓ ગૃહમાં હાજર છે અથવા જેઓ ભાષણ, મત અથવા તેના જેવા પ્રકાશિત થાય ત્યારે તેનાથી વાકેફ થાય છે.જ્યારે બંને અંગો દ્વારા સંરક્ષિત

સ્વતંત્રતાઓ નોંધપાત્ર રીતે સમાન હોય છે, ત્યારે બીજો અંગ એ અર્થમાં સ્પષ્ટ છે કે તે 'કોઈપણ વ્યક્તિ' ને ગૃહની અંદર વાણી સ્વાતંત્ર્યની કવાયત સામે કાર્યવાહી શરૂ કરવાથી અટકાવે છે જ્યારે તેઓ પ્રકાશન દ્વારા ઉપરોક્ત સ્વતંત્રતાની કવાયતની જાણકારી મેળવે છે.આમ, કલમ ૧૯૪ (૨) હેઠળ બીજા અંગમાં વાણી સ્વાતંત્ર્યની અભિવ્યક્તિઓના ઉપયોગ માટે આપવામાં આવેલી પ્રતિરક્ષા કલમ ૧૯૪ (૨) ના પ્રથમ અંગમાં આપવામાં આવેલી વાણી સ્વાતંત્ર્ય કરતાં વધી શકતી નથી.ઉપર જણાવ્યા મુજબ, જાહેર સંપત્તિના વિનાશનાં કૃત્યો કલમ ૧૯૪ (૨) ના પ્રથમ અંગ હેઠળ વિશેષાધિકૃત નથી.પરિણામે, તોડફોડના કૃત્યોને વાણી સ્વાતંત્ર્યની અભિવ્યક્તિઓ ન કહી શકાય અને તેને વિધાનસભાની "કાર્યવાહી" તરીકે ઓળખાવી શકાય નહીં.બંધારણના મુસદ્દાકારોનો ઈરાદો 'વાણી સ્વાતંત્ર્ય' ના અર્થઘટનને વિરોધના પડદા હેઠળ મૂકીને ગુનાહિત કૃત્યોનો સમાવેશ કરવાનો ન હતો.આથી, બંધારણ સભ્યોને કાર્યવાહીના ભય વિના અર્થપૂર્ણ વિચાર-વિમર્શમાં તેમની સક્રિય ભાગીદારી માટે જરૂરી વાણી સ્વાતંત્ર્ય આપે છે.

૮૧. વધુમાં, કલમ ૧૯૪ (૨) માં 'કાર્યવાહી' શબ્દ 'કોઈપણ અહેવાલ, કાગળ, મત' શબ્દોને અનુસરે છે.અહેવાલો, કાગળો અને મત એ ક્રિયાઓ છે જે વિધાનસભાના સભ્યો દ્વારા ગૃહમાં ભાગીદારી અને ચર્ચા માટે તેમની સત્તાવાર ક્ષમતામાં હાથ ધરવામાં આવે છે.આ આવશ્યક કાર્યો છે જે સભ્યએ તેમના ચૂંટાયેલા પ્રતિનિધિ તરીકે જનતા પ્રત્યેની તેમની ફરજ નિભાવવા માટે કરવા પડે

છે.નોસ્ટ્રિક્ટર એ સોસાઈટિસના વ્યાખ્યાત્મક સિદ્ધાંતને લાગુ કરવા પર, 'કાર્યવાહી' શબ્દસમૂહ તેની આસપાસના શબ્દોમાંથી રંગ લે છે.'કાર્યવાહી' શબ્દસમૂહ સાથે સંકળાયેલા શબ્દો સભ્યો દ્વારા તેમની સત્તાવાર ક્ષમતામાં, તેમના સત્તાવાર કાર્યોને આગળ વધારવા માટે કરવામાં આવતી ક્રિયાઓનો સંદર્ભ આપે છે, તેથી 'કાર્યવાહી' શબ્દનો અર્થ પણ માત્ર આવી ક્રિયાઓનો સમાવેશ કરવા સુધી મર્યાદિત હોવો જોઈએ.

૮૨. તદનુસાર, અમે અપીલકર્તાની રજૂઆતોને નકારી કાઢીએ છીએ અને માનીએ છીએ કે આ ઘટનાનું વીડિયો રેકોર્ડિંગ વિધાનસભાની "કાર્યવાહી" ન હતી, જે કલમ ૧૯૪ (૨) હેઠળ કાનૂની કાર્યવાહીથી સુરક્ષિત રહેશે.

C. પ.૨ પુરાવા તરીકે વિડિયો રેકોર્ડિંગની અસ્વીકાર્યતા

૮૩. પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રણજીત કુમારે અમારી સમક્ષ વિનંતી કરી છે કે વીડિયો રેકોર્ડિંગ તપાસ અધિકારીઓ દ્વારા અધ્યક્ષની મંજૂરી સાથે મેળવવામાં આવ્યું ન હતું.તેમણે રજૂઆત કરી છે કે વીડિયો રેકોર્ડિંગ વિધાનસભાના ઇલેક્ટ્રોનિક રેકોર્ડ રૂમની છે અને ગૃહના સંરક્ષક તરીકે, આ વીડિયો રેકોર્ડિંગ મેળવવા માટે અધ્યક્ષની પરવાનગી જરૂરી છે.એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે વિડિયો રેકોર્ડિંગમાં પુરાવાની સ્વીકાર્યતા માટે જરૂરી પ્રમાણપત્રનો અભાવ છે.

૮૪. અમે નથી માનતા કે આ રજૂઆત સુસંગત છે અને સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૧ હેઠળ કાર્યવાહી પાછી ખેંચવાની અરજીમાં આ અદાલત દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવે છે. અમારા મતે, ઉચ્ચ અદાલતે યોગ્ય રીતે અવલોકન કર્યું છે કે પુરાવાની અપૂર્ણતા, પ્રમાણપત્રોની ગેરહાજરીમાં પુરાવાની સ્વીકાર્યતા વગેરેના પ્રશ્નોની સુનાવણીના તબક્કા દરમિયાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ચુકાદો આપવામાં આવે છે. આ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠે શીઓનાનંદન પાસવાન (ઉપરોક્ત) માં જણાવ્યા મુજબ, સીઆરપીસીની કલમ ૩૨૧ હેઠળની અરજીમાં આ અદાલતની ફરજ નથી કે તે પુરાવાના મુદ્દાઓ પર ચુકાદો આપે અને પુરાવાની સ્વીકાર્યતા અથવા પર્યાપ્તતાની તપાસ કરે.

૮૫. ઉપર દર્શાવેલા કારણોસર, અમે એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા છીએ કે અપીલમાં કોઈ યોગ્યતા નથી. તદનુસાર અરજીઓ ફગાવી દેવામાં આવશે.

૮૬. બાકી અરજીઓ, જો કોઈ હોય તો, તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

અરજીઓ રદ કરવામાં આવે છે

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.